Aaron Kohen

Ortaköy ve Museviler

Zaman Tünelinden Bir Bakış

kapı

Aaron Kohen

Ortaköy ve Museviler

AARON KOHEN

14 Mart 1963'te Şişhane semtinde dünyaya gelmiştir. Dokuz yaşında babasını yitiren sanatçıyı büyükannesi ve annesi büyütmüştür. Altı yaşından itibaren sinagoglardaki din bilginlerinden ve dönemin önemli hazanlarından (duahan) makam ve ilahi dersleri alan Aaron Kohen 1978'de Şişhane'deki Neve Şalom Sinagogu'nda hazanlık görevine başlamıştır. 2003'e değin Şişli, Ortaköy, Zülfaris ve İtalyan sinagoglarının hazanı olan Aaron Kohen uzun yıllar şef Feridun Darboz'dan Türk musikisi makam ve usul dersleri alarak konservatuvar eğitimi görmüştür. 2000 yılında "Maftirim" (Kaybolan geleneksel Türk-İbrani ilahileri) adlı sinagog ilahileri korosunu kurmuştur. Urfa'nın Harran Ovası'nda düzenlenen kardeşlik konserlerine grubu ile birlikte katılmıştır. Sanatçı, Kadir Has Üniversitesi, Kadıköy Kültür Merkezi, Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda aynı tema adı altında muhtelif konserler vermiştir.

2003 yılında İKSV bünyesinde Schneider Temple'da da bir ilahi konseri vermiştir. Aynı yıl Aaron Kohen hahambaşılık bünyesinden ayrılmış ve Türk sanat müziği çalışmalarına devam etmiştir. Sanatçının Kalan Müzik imzasını taşıyan Maftirim ve beş yüz yıldan beri sinagoglarda Osmanlı müzikleriyle okunan Türk-İbrani ayinlerinin en nadide örneklerini derlediği ve yorumladığı "Şevahot-Lael" (Allah'a Övgüler) olmak üzere iki CD'si vardır. 2008'de ihtida ederek İslamiyet'i seçen sanatçı, halen Yerebatan Sarnıcı'nda Türk tasavvuf ve Türk sanat müziği konserleri vermektedir. Sanatçının, *Hazan'ın Hüznü* adlı otobiyografik bir çalışması bulunmaktadır.

2003 yılının Mayıs ayında ressam, edebiyatçı ve Fransızca öğretmeni Flöri Kohen ile evlenen Aaron Kohen'in Meira Çiçek adlı bir kızı vardır.

ZAMAN TÜNELİNDEN BİR BAKIŞ
ORTAKÖY VE MUSEVİLER

Aaron Kohen

Kapı Yayınları 237
İnceleme-Araştırma 56

Zaman Tünelinden Bir Bakış:
Ortaköy ve Museviler
Aaron Kohen

1. Basım: Mart 2011

ISBN: 978-605-4322-48-0
Sertifika No: 10905

Yayına Hazırlayan: Mustafa Çevikdoğan
Kapak Tasarımı: Utku Lomlu
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

© 2011, Aaron Kohen
© 2011; bu kitabın yayın hakları Kapı Yayınları'na aittir.

Kapı Yayınları
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76
e-posta: bilgi@kapiyayinlari.com
www.kapiyayinlari.com

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (212) 674 97 23 Faks: (212) 674 97 29

Genel Dağıtım
Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (212) 511 53 03 Faks: (212) 519 33 00

Kapı Yayınları, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

Bu kitabı, dünyalar güzeli, sevgi dolu eşime,
biriciğime armağan ediyorum.
Flöri'ciğime...

İÇİNDEKİLER

Giriş **1**

Birinci Bölüm: Ortaköy Musevileri **5**

İkinci Bölüm: Sinagoglarımız **63**

Üçüncü Bölüm: Portreler **97**

Dördüncü Bölüm: Orfelinato **123**

Beşinci Bölüm: Musevi Bestekârlar **137**

Yazarın Son Sözü **149**

GİRİŞ

14 Mart 1976 benim doğum günümdü... Dayım Marko Boniyel, İsrail'den yazdığı mektupta yeni yaşım için bana bir Seiko saat aldığını, onu İsrail'de kendisini ziyaret eden Ortaköylü bir arkadaşına teslim ettiğini, arkadaşının Ortaköy'deki evine gitmemi ve emanetimi almamı söyledi.

O cumartesi günü annemle birlikte verilen adrese, Ortaköy'e gittik. Bu aile, Dereboyu Caddesi'nde oturdukları cumbalı evlerinde sevgiyle karşıladılar bizi...

Ortaköy evleri, vapur iskelesi, çarşısı, sokakları...

Şişhane'deki II. Karma Musevi İlköğretim Okulu'nu bitireli bir yıl olmuştu. Şimdi de yine Şişhane'de Mektep Sokak'ta bulunan Beyoğlu Özel Musevi Lisesi'nde eğitimime devam ediyordum. Sabah, akşam ve kutsal şabat günü dualarına Şişhane'deki Kal de Apolon Sinagogu'na gidiyordum. Ortaköy ise o gün bana sihirli bir dünya gibi gelmişti... Bu semtin atmosferinde tarih ve hüzün bir aradaydı sanki. Şişhane'de mutlu olduğum ortamdan daha farklıydı. Gezdiğim

bu yerlerde yaşanmış bir tarih ve huzur hâkimdi... Bu yönüyle, Ortaköy sokakları, caddesi, deniz kıyısı beni kendine çekiyordu...

Öğle sularıydı. Bizi Ortaköy'de sevgiyle ağırlayan ve İsrail'den getirdiği emaneti büyük bir sevgiyle veren bu değerli aileye teşekkür ettikten sonra Etz-Hayim (yaşam ağacı) Sinagogu'na gittik... Kolumda lacivert kadranlı Seiko saatimle...

Sinagogun kâhyası Mösyö Aaron Babani bize kapıyı açtı. Güleryüzle bizi selamladı ve içeri aldı.

Aaron Babani, siyah elbisesi, altın palaskası ile çok tanınan bir sima idi... O dönemde özel hastanelerde gerçekleştirilen sünnet merasimlerinde sünnet duasını okuyan haham ve sünneti yapan sünnetçiler (moel) ile birlikte o mekânda bulunur, töreni yönetirdi. O gün sinagogda annemle birlikte dua ettik. Mabeddeki dingin atmosfer insana huzur veriyordu. İçeride Şişhane'deki sinagogda olduğu gibi genç öğrencilerin ders aldıkları cıvıl cıvıl bir ortam yoktu.

Yıllar sonra aynı sinagogda, Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda başduahan olacağımı buradaki değerli müminlerle bir gün röportaj yapacağımı, onların beni sonsuz derecede sevmelerine binaen, yaşadıkları güzel olayları, geçmişlerini, bir dönemin kültürünü benimle paylaşacaklarını hiç düşünmemiştim. Ortaköylü müminlerin genç yaşıma rağmen bilgime gösterdikleri saygıyı, bana verdikleri sevgiyi asla unutmayacağım. Şimdi bu müminlerin hepsi hakka yürüdüler...

Seiko saatime gelince...

1976 yılı Mayıs ayının o cumartesi günü, öğle sonrası önce Şişhane'deki Kal de Apolon adlı sinagogdaki derse, ardından akşam duasına katıldım. Bütün arkadaşlarım sabahki derse neden katılmadığımı sordular. Onlara kolumda

gururla taşıdığım Seiko saatimi gösterdim. Saatim büyük, yuvarlak lacivert kadranlı, kronometreli, gümüş çerçeveli, çelik kayışlı, nefis bir saatti. Arkadaşlarım, büyük hayranlık ve sevgiyle saatime bakıyor, kollarına takmak için saati benden rica ediyorlardı.

O an öğretmenim Amore Biçim geldi yanıma... Aynı zamanda Edirneliler Sinagogu'nda da başmüezzindi. Hışımla, "Aaron, sabah neden derse gelmedin?" diye sordu. Saatimi gösterdim ona gururla...

"Amore, Ortaköy'e gittim bu sabah... İsrail'den, Aşkelon'dan dayım gönderdi bu saati... Doğum günüm için..." dedim, kalbimden yükselen sevinç dalgalarıyla. Kolumdaki saate baktı uzun uzun... Herhalde benim saatimin kendisininkinden daha güzel olduğunu fark etmişti...

Benim gibi fakir birinde ne arasın ki Seiko... Sessizce yanımdan uzaklaştı.

Buna rağmen yüce Allah'a bu mutlu günü bana yaşattığı için şükrediyor, hamdediyordum.

Yıllar sonra Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda duahanlık yaptığım bir yıl süresince (1987-1988) sinagogda tanıştığım değerli yaşlı müminler benimle anılarını paylaşarak bende bu güzel semt ve Yahudi sakinlerinin yaşamları hakkında araştırıp yazma isteği uyandırdılar. Ortak konumuz bir zamanların Ortaköy'ü ve Yahudileri üzerine olan bilgi hazinelerini benimle paylaşmış olan ve artık aramızda bulunmayan bu değerli insanların ruhları şad olsun...

Aaron Kohen
27 Nisan 2010

BİRİNCİ BÖLÜM
ORTAKÖY MUSEVİLERİ

Bizans döneminde Ortaköy

Bizans öncesi dönemlerde adı *Argion* olan Ortaköy, Bizans devrinde *Ayios Fokas* diye bilinirdi. Buradaki meşhur Ayios Fokas Manastırı, Makedonya İmparatoru Basil tarafından yaptırılmıştı. İstanbul'un fethinden sonra, manastırın yerinde aynı adla küçük ve basit bir kilise inşa edilmiştir.

Eremya Çelebi Kömürciyan (1637-1695) kendi zamanındaki Ortaköy Ermeni Kilisesi'nin adını anmamışsa da, şimdiki kilisenin yerinde eskiden var olan yapı Surp Kiragos Kilisesi olsa gerektir...

18. yüzyıl müelliflerinden İnciciyan, kendi zamanında Ortaköy'de pek çok Ermeni'nin ikamet ettiğini ve dağın yamacında mezarlıkları bulunduğunu söyler...

Fatih Sultan Mehmet (1430-1482) döneminden itibaren hızla gelişen bu yöre, saray ve seçkin çevrenin odak noktası haline gelmiştir.

Evliya Çelebi'ye (1611-1682) göre, eskiden "Hıristiyan Yatağı" olan Ortaköy'de Padişah II. Süleyman devrinde (1687-1691) Deftardar Paşa'nın sahilde bir cami inşa ettirmesinden sonra diğer Türk aileleri de yalılar yaptırmışlardır. Çelebi, deniz kenarında derenin iki tarafında "İki bin üç yüz (?) kadar kat kat yalılı, bağlı, bahçeli saraylar" bulunduğunu söyler ve bunların en önemlileri arasında Baltacı Mahmud Paşa, Yahudi İshak, Şekerci Yahudi, Mimar Mustafa, Safiye Sultan, Ekmekçizade Ahmed Paşa, Cığaloğlu Mahmud Bey, Kara Hasanoğlu, Çelebi Kethüda, Hakkas Paşa yalılarını anar.

Aynı yazarın verdiği bilgilere göre, Ortaköy'de, birçok Yahudi evi ve çoğu meyhane olmak üzere iki yüz kadar dükkân vardı. Evliya Çelebi, Ortaköy'de Defterdar Paşa Camii ve Baltacı Mahmud Ağa Mescidi'nin başlıca ibadethaneler olduğunu söyler. İnciciyan, Türk mahallesi olan Cami Burnu'ndan Defterdar Mehmed Paşa tarafından yaptırılmış ve Kethüda Mehmet tarafından kaynatası Damad İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı zamanında 1721 yılında tamir ettirilmiş olup, yanında birçok ev ve dükkân inşa edilen tek cami bulunduğunu kaydeder.

Yazar, Beşiktaş'tan Ortaköy'e uzanan sarp yolun Hızır Paşa'nın uşakları tarafından birçok yerleri işlenerek düzleştirilmiş olduğunu yazar.

Lukas İnciciyan (1758-1833) yine *Bizans Sahifeleri* adlı eserinde, Ortaköy Rumlarının kilise ve mezarlıklarının iskele yakınında olduğunu, bundan başka, derenin üst başında halkın "Cuma Ayazması" dediği Aya Paraskevi'nin ve burada mevcut olan kilisenin III. Ahmet zamanında yakıldığını söyler.

Kuruçeşme'de Museviler

Kuruçeşme, eski zamanlarda, sahile uzanan sazlıklardan dolayı "Kakumas" adıyla anılırdı.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde Kuruçeşme'nin iç tarafında büyük bir derenin yatağında, bir cami ve -bir hahamın da ikamet ettiği- bir Müslüman mahallesinin bulunduğunu söyler.

Evliya Çelebi'ye göre Kuruçeşme'nin gayrimüslüm ahalisi, üç sinagogu bulunan on bir Yahudi mahallesinden ve iki kilisesi olan üç Rum mahallesinden ibaretti. Köyde, bedesten, han, imaret gibi binalar yoksa da iki yüz dükkân bulunmaktaydı.

Sara Vaynştayn'ın anılarındaki Ortaköy

Sara Vaynştayn, 19 Şubat 1944'te 18 Akaretler'de doğdu. Küçük yaşlarda Mahazike-Tora'ya devam etti. Burada birçok değerli hocadan yararlandı.

İlkokulu Ortaköy'de bulunan "Alliance"ta okuyan Sara Vaynştayn, orta ve lise tahsilini Musevi Lisesi'nde tamamladı. Hazan Avraam Darsa'nın kız kardeşi olan Sara Vaynştayn, 22 yıl süre ile bu semtte ikamet ettikten sonra 5 Aralık 1965 tarihinde Aşkenaz Sinagogu'nda eşi David Vaynştayn ile evlendi.

Serbest muhasebe işlerinde çalışan David Vaynştayn ve eşi Sara'nın Karlo ve İzi adlarında iki çocuğu vardır. 1966 yılında eşi David ile Kurtuluş'a taşınan Sara (Darsa) Vaynştayn, uzun yıllar bu semtte ikamet etmiştir.

Sara Vaynştayn anılarındaki Ortaköy'ü anlatırken, öncelikle 1950'li yılların Ortaköyü'ndeki sinagog ve Yeşivotların,

ardından sırayla Haribi Muşbak, Alliance Okulu, Musevi aileler, doktorlar ve esnaflardan bahsetmektedir:

"... O zamanlar Yeşivalara, Mösyö Baruh dediğimiz Haribi Baruh Muşbak adında yaşlı bir bey bakardı. Rabi Muşbak, çocukları dine yönelten ve din sevgisi aşılayan muhterem bir insandı. Bu semtte yaşayan hemen hemen tüm Musevi çocuklar okula gitmeden, ondan İbranice dersleri alırlardı. R. Avraam Darsa da onun öğrencilerinden biriydi. Ona, din sevgisini ve dine bağlılığı aşılayan değerli bir din adamıydı.

"Ortaköy'de tek bir Musevi okulu (Alliance) vardı.

"Dönemin en seçkin aileleri de Ortaköy'de otururlardı. Örneğin, Sages, Sigura, Koronyo, Meyohas Duek vs. aileleri gibi. Bu ailelerin büyük bir kısmı 18 Akaretler'de ikamet ederlerdi. Ortaköy'de anımsadığım diğer esnaflar ise, veresiye satış yapan iki basmacıdan biri Eliezer Haled'dir. Kendisi, yıllarca Mahazike-Atora'da çalışmıştır.

"İkinci basmacı ise Salvator Behar'dır. Veresiye züccaciye eşyaları satan Mösyö Hayim ise el arabası ile Ortaköy'deki tüm mahalleleri dolaşırdı.

"Kasabımız ise Yasef Pinto idi. Pinto'nun çarşıda dükkânı vardı. 1950'li yıllarda Ortaköy çarşıda bulunan hemen tüm esnaflar Musevi idi. Manav Bohor ve eşi Reyna birlikte çalışırlardı. Bakkal Moiz'in çarşı içinde, Bohor'un 18 Akaretler'de dükkânları vardı.

"Aynı yıllarda Ortaköy'de anımsadığım sobacı ve tenekeci ustaları ise Mair Pardo, İsrael Darsa ve ortağı Mösyö idi.

"Balıkçılara gelince...

"Seyyar balıkçı İsrael Liçi, dükkân sahibi balıkçı İzak Darsa, ortakları Jak Mitrani ve İzak Levi.

"Ortakların ölümü üzerine İzak Darsa tek başına uzun yıllar mesleğini başarı ile sürdürdü."

Halil Paşa Sarayı hakkında...

Eldeki kaynaklarda, Eremya Çelebi'nin Kuruçeşme'nin biraz ötesinde gösterdiği Halil Paşa Sarayı'na ait bir kayda rastlanamamıştır. 18. yüzyıl yazarlarından İnciciyan'ın ifadesine göre burada üç bina ve bahçeler mevcut olup bunlardan birincisi III. Ahmet'in kerimesi Esma Sultan'ın muhteşem bahçesi, ikincisi Tırnaçı Hasan Paşa Konağı'nın yerinde (bir ara kömür deposu olarak kullanılan ve o zaman "Park-ı Bahçe" olan adacığın karşısında) Padişah I. Abdülhamit'in kızına ait bahçe ve üçüncü olarak da yine aynı mevkide Esma Sultan için yaptırılan saraydı. İnciciyan, bu saraydan, İstanbul'un birinci derecede muhteşem binalarından biri diye söz eder.

14. yüzyılda Ortaköy'de *Kitab-ı Mukaddes*'in "İbrani" harfleriyle basımı

Bugün kullanılan "Türkçe" Kitab-ı Mukaddes, esas itibarıyla 1610-1675 yılları arasında yaşamış musiki bilgini, besteci, ansiklopedici, çevirmen, şair olarak çeşitli alanlarda yapıt vermiş, İbranice dahil 17 dil bilen Ali Ufki Bey'in çevirisine dayanır. Ali Bey (Albert Bobowski), çok yönlü fikir ve sanat adamıydı. *Mecmua-i saz ü söz (1650)* adlı nota kitabı, Türkçe olarak yayımlanmış *Kitab-ı Mukaddes* çevirisi (1662-1664) ile *Mezâmir* (Hz. Davud'un *Mezmurlar* adlı eseri) "notalı" çevirisi (1665-1673), onun en önemli yapıtlarıdır.

Prof. Dr. Cem Behar, *Ali Ufki ve Mezmurlar* adlı kitabında Ali Bey'in *Kitab-ı Mukaddes*'in Türkçe çevirisinin oluşumu ile yayın sürecinden şöyle bahseder:

"... Ali Bey'in çevirisi ne ilk yapılan ne de ilk yayımlanan çeviridir. Rivayetler arasında bunların İstanbul'da, Ortaköy'de İbrani harfleriyle basıldığı da vardır. Ancak bu çevirinin, 1546 yılında İstanbul'da yine İbrani harfleriyle, fakat bu kez Arapçası ve Farsçası yayımlanan çevirilerde karıştırılmış olması da muhtemeldir. Bir diğer çevirinin de 16. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olduğuna dair bir rivayet daha vardır..."

Kitab-ı Mukaddes'in Türkçeye çevrilmesi görevi, "Hâki" lakabıyla anılan Yahya bin İshak ile Ali Ufki'ye verilmiştir.

Önce Yahya bin İshak'a verilen bu çeviri 1659'da bitirilmişti. "Hâki" lakabını kullanan Yahya bin İshak hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. Çevirisinde çok sayıda İbranice sözcük kullanmış ve İbranice aslından çevirmiş olmasına dayanarak "Yahudi" asıllı olabileceği varsayılmıştır.

Ali Ufki, önce Yahya bin İshak'ın ham çevirisi üzerinden çalışmaya başlarken onu düzeltmeye çalışmış ve metnin birçok yerine kişisel notlar düşmüştür. Daha sonra ise kendi çevirisini yapmaya koyulmuş olan Ali Ufki, çevirisini iki yıl içinde bitirmiştir (1662-1664). Yahya bin İshak ve Ali Ufki Bey'in elyazması çevirileri Hollanda'daki Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk matbaa, İbrani matbaasıdır. Bu matbaa, 1493 yılında Davit ve Samuel İbn Nahmias kardeşler tarafından kurulmuştur.

Nahmias kardeşlerin İstanbul'da basımını gerçekleştirdikleri ilk kitap da, 13 Aralık 1493'te basılan Yasakov Aşer'in

Arbaa Turim adlı eseridir. Nahmiaslar 1505-1506 yıllarında bir de *Tevrat* basmışlardır. Daha sonra bu matbaada Yitshak Benyakov Alfasi (1013-1103), Rambam, Maimonides ve Abravanel'in eserleri yayımlanmıştır.

İstanbul Musevileriyle ilgili ilk önemli bilgileri ünlü Musevi seyyah Tudelalı* Binyamin'in seyahatnamesinde bulabiliriz. Bu eserden öğrendiğimize göre ilk kez 1543'te, İstanbul'da, matbaa tekniği açısından çok kaliteli eserler basılmıştır.

Gerşon Sonsino ile oğlu Eliezer, 1530-1547 yılları arasında, *Tevrat*'ın Yunanca İspanyolca tercümeleri dahil, 40'tan fazla kitap basmışlardır.

Salamon Jabez, İstanbullu matbaacılar arasında en tanınmışlardan biri olup bir ara, kardeşiyle birllikte *Talmud*'u basma işine girmiştir. Jabezlerin matbaası Şelomo Abenaeş (1520-1603) gibi zenginler tarafından finanse edilmiştir.

Aynı dönemde Dona Jozef Nassi'nin dul eşi Reyna Nassi, Ortaköy ve Kuruçeşme'deki evlerinde bir matbaa kurmuş ve burada 15 eser bastırtmıştır (1592-1599).

17. yüzyılda İstanbul'daki "İbrani" matbaacılığında Şelomo Ben David'in önemli bir yeri olmuştur.

Hatice Sultan'ın Ortaköy'deki Neşatâbad Sarayı'nın bahçesi ve Ressam Mimar Melling (1763-1831)

Ünlü Alman ressam, Mimar Antoine Ignace Melling, heykeltıraş Christoph Melling'in (1716-1778) oğludur. Ressam, Mimar Melling Karlsruhe'de doğup Paris'te ölmüştür.

---

* Toledolu.

Strasbourg'da amcası ressam ve gravür sanatçısı Jozef Melling'in (1724-1796) yanında yetişti. Bazı kaynaklara göre, 1782'de İtalya ve Mısır üzerinden İstanbul'a geldi.

I. Abdülhamid ve III. Selim dönemlerinde 18 yıl İstanbul'da yaşadı ve burada kaldığı sırada, Danimarka Maslahatgüzarı Baron de Hubsch'un, onu III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan'a tavsiye etmesi üzerine saray çevresine girdi.

Başka bazı kaynaklara göre ise Baron de Hubsch'un Büyükdere'deki yalısını ziyaret ederek bahçesini çok beğenen Hatice Sultan kendisine de bu tür bir bahçe düzenleyecek bir yabancı mimar aramaya başladı. Böylece Danimarka kralından alınan özel bir izinle Melling, İstanbul'a davet edilip 1790'lı yıllarda İstanbul'a geldi.

Melling, İstanbul'da Hatice Sultan'ın Ortaköy'deki Neşatâbad Sarayı'nın bahçesinden başka III. Selim için boğazın Rumeli yakasında birçok yalı ve saray yaptı. Melling, kendisini Hatice Sultan'a kabul ettirerek resim yapma izni aldı. Ona saray içinde hatta haremin bazı bölümlerinde bile resim yapma izni verildi.

Napoleon'un elçisi olarak İstanbul'a gelen General Sebastians'ın da önerisiyle 1803'te Paris'e gitti.

Orada önce İmparatoriçe Josephine'in saray ressamı oldu. Daha sonra da sırasıyla Fransız Dışişleri Bakanlığı ve XVIII. Louis için çalıştı. Bu ülkede yaptığı gravürlerini yetmiş iki levhalık bir albümle Fransız yazar Cacreteller'in (1766-1855) yazdığı, resimleri açıklayan ve çağın Osmanlı geleneklerini, törelerini, yaşayış biçimini anlatan bir bölümü de kitaba eklendi.

Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore'un (İstanbul'da ve Boğaziçi kıyılarında resimlerle bir

gezi) ilk resmi 1805'te yayımlandı. Basım işi 1819'a değin sürdü. Kırk sekiz levhadan oluşan albüm, tamamlandığında 15 kiloyu bulmuştu. Çamlıca, Adalar, Haliç, Okmeydanı gibi 18. yüzyıl sonunda İstanbul'un en önemli yerlerini, günlük yaşamı, saray yaşamından çeşitli sahneleri, canlandıran özenli ve ayrıntılı çizimlerden oluşan bu albüm, 1969'da Türkiye'de gerçek boyutunun yarısı kadar küçültülmüş olarak *İstanbul'dan Görünümler* adıyla yayımlandı.*

---

* Libraire de Pera'nın (Beyoğlu Kitapçılık Ltd.) 18 Mayıs 1991 tarihinde yapılan 8. Antika Kitap Müzayedesi'nin tanıtım kitabında, 51 no ile Antoine Ignace Melling'in *"Voyage Pittoresque du Bosphore (Paris 1819)"* adlı kitabından alınan 48x48 cm. boyutunda *Harem Gravürü*, atölyede ilk basılan nüshalarından olması itibariyle ayrı bir değere sahip olduğu vurgulanarak özel çerçevesinde 1.900.000 TL başlangıç fiyatıyla müzayedeye sunuldu.

Ortaköy'lü Ressamlar

Leopold Levy: 5 Eylül 1882'de Paris'te doğan Levy, 1966 yılında aynı kentte öldü. Merhume gazeteci-yazar Mary Asayas, "Leopold-Levy'nin İzini Sürerken" adlı araştırmasının bir bölümünde, bir müddet ailesiyle birlikte Ortaköy'de ikamet eden ressam Leopold-Levy'nin İstanbul'a gelişi ve Ortaköy'de yaşadığı ev hakkında şunları yazmaktadır:

... Aralık 1936'da İstanbul'a ailesiyle birlikte gelerek Park Otel'e yerleşen Levy, o yılbaşı gecesini Atatürk'le aynı otelde geçirdi...

... İstanbul'a ailesiyle geldiğinde önceleri Ortaköy'de Vafi korusunda Mimar Taud'un yaptığı binalarda oturmuşlar.

Hatta, o devirde Taud ile komşuymuşlar...

Habib Gerez: 14 Haziran 1926 tarihinde Ortaköy Bulgurcu Sokak'ta doğdu.

Annesi Kadun (Luiza) Bilman (Benforma), gençliğinde ud çalar, halı dokurdu. 1985 yılında Hollanda'da vefat eden Luiza (Bilman) Habib, Rotterdam'da defnedildi.

Babası Sabetay Habib, 1883 yılında Büyükdere'de doğdu. Manifaturacı idi. 1969'da ölen Sabetay Habib, Arnavutköy'de bulunan Musevi mezarlığında defnedildi.

Habib Gerez, ressam, şair ve yazardır... Sanat çalışmalarını halen sürdürmektedir.

Türk Basın Birliği, Ressamlar Derneği, Türkiye Güzel Sanat Eserleri Sahipleri Birliği ile Güzel Sanatlar Birliği üyesidir. On beşi aşkın şiir kitabı yayımlandı. Şiirlerinin bir bölümü yabancı dillere çevrilerek kitap halinde basıldı. Gazete ve dergilerde yazılar yazdı.

Yurtdışında açtığı kişisel sergilerle katıldığı yarışmalardan aldığı ödüller kendisine ün sağladı.

Eserleri, Fransa'da Loukine (Asonval) Müzesi ile Troyes Güzel Sanatlar Müzesi'nde, Belçika'da Herstal Müzesi'nde, Amerika'da Judah Magnes Müzesi'nde, İsrail'de Museum of Yewish Art ve Bat-Yam Ben-Ari Müzesi'nde ve Rusya'da müzelerde bulunmaktadır.

1991 yılında İsveç Televizyonu, sanat yaşamı ile ilgili on beş dakikalık bir program yayınladı. Eserleri, çeşitli kurumlarla özel koleksiyonlarda bulunmaktadır. Kupa, plaket ve biblolardan oluşan kırk üç ödül aldı. Bu ödüllerden bazıları:

1975'te Milano'da San Barnaba Galerisi'nde tertiplenen yarışmada resim dalında *Gran Premio*'yu (Büyük Ödülü) kazandı. Altın madalya aldı.

1979'da Napoli'de tertiplenen *Uluslararası Büyük Edebiyat Ödülü* yarışmasında şiir dalında bir altın madalya aldı. 1986'da Roma'da tertiplenen resim yarışmasında *Oscar del Mare* ödülüne layık görüldü ve kendisine bir kupa verildi. 1991'de *Accademia d'Europa*'nın düzenlediği Grand Prix Mediterranee resim yarışmasında bir kupa kazandı. 1991'de Avrupa Konseyi'ne bağlı Uluslararası Dayanışma Kurumu'nca Barış Ödülü ile onurlandırıldı.

Uzun yıllar, Tünel'de Galip Dede Caddesi'nde bulunan Gündeş Apartmanı'nda yaşayan Gerez, günümüzde aynı cadde üzerindeki kendi apartmanında ikamet etmektedir.

Baruh Eskenazi: Ortaköylü ressam Baruh Eskenazi, 1934'te Ortaköy Kumbaracıbaşı Sokak'ta dünyaya geldi. Babası İsrael Eskenazi, aslen Hasköylü olup 1915-1940'lı yıllarda Ortaköy'de ünlü bir teneke ustası idi. Annesi Ortaköylü Refka

(Kohen) Eskenazi'dir. İsrael Eskenazi, eşi Refka ile evlendikten sonra Hasköy'den ayrılarak Ortaköy'e yerleşti. Baruh Eskenazi, küçük yaşlardan itibaren resim sanatına ilgi duydu, bir "otodidakt" olarak bu alanda kendini yetiştirdi. Ortaköy 23. İlkokul'da okudu, buradan mezun oldu. 1946-1965 arasında geçimini sağlamak amacı ile çorapçılık yaptı, diğer yandan resim yapmayı sürdürdü. 1960 yılında evlendi, 1962'de eşinden boşandı. Bu evlilikten Yudit adında bir kızı dünyaya geldi.

1973-75 yılları arasında Cen-Ajans'ta çalıştı. Bugüne değin deniz manzaraları, peyzaj natürmort ve portre çalışmalarından oluşan 100'ü aşkın tablo yaptı. Resimlerinin büyük bir kısmı yağlıboya tablolardan oluşmaktadır. Klasik tarzda çalışan Ressam Baruh Eskenazi, kendine Rönesans sanatçılarını örnek aldı.

Empresyonist sanatçılardan, Auguste Renoir (1841-1919), Jean Auguste Dominique İngres'den (1780-1867) de etkilenen sanatçı ayrıca Ayvazovski (1817-1900) hayranı idi.

Tablolarının büyük bir bölümünü satan sanatçı, bugüne dek hiçbir sergiye katılmamış, kişisel sergi açmamıştır. Ressam Baruh Eskenazi, uzun yıllardır Ortaköy Saadet Sokak'ta ikamet etmektedir.

Ortaköylü Ressam Baruh Eskenazi, geçimini temin etmek için reklam, yağlıboya resim, tabela ve cam işleri yapmıştır.

Ortaköy'deki 18 Akaretler ve Museviler

Dr. Nesim Büyükbabani, Ortaköy ve Etz-Hayim Sinagogu adlı tanıtım broşüründe Bulgurcu Sokak'ta bulunan ve "Loz dizioço" olarak anılan 18 Akaretler'i, "Yüzyılımızın başında Ortaköy'deki en yoğun Yahudi yerleşimi" olarak tanımlamıştır.

18 Akaretler'de yaşamış Musevi "Ev sahipleri"nden bazıları şunlardır: Sabetay İlle ve aileleri. Mösyö Jak Rossano, Viktorya Rossano, Raşel Rossano, Rejin Rossano, Avraam İllel, Moşe Duek, Albert Koronyo, Mösyö Kastoryano.

Bir profesörün oğlu: Reuven Toledo

1910-1945 arasında "Alliance" ve "Orfelinato"da Fransızca, İbranice, Türkçe dersleri veren Prof. Avraam Toledo ve eşi, Alliance anasınıf ve Fransızca öğretmeni Ester (Termin) Toledo'nun bir tek oğlu olan Reuven Toledo, 1912 yılında Ortaköy Ermeni Mahallesi'nde doğdu. "Alliance"i bitiren Reuven Toledo, 1927 yılında Cezayir'e gitti. 6 yıl burada kalan Toledo, hem okudu hem de konfeksiyon işi yaptı.

Babasının, mektupla onu vatani hizmetini yapmaya çağırması üzerine, 1932 yılında Türkiye'ye gelen Reuven Toledo, Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde bedelli olarak askerliğini yaptı.

1945 yılında eşi Korin (Levi) Toledo ile evlenen Reuven Toledo, Galatasaray'da bulunan "Silvyo" mağazasında aralıksız yirmi beş yıl çalıştıktan sonra buradan emekli oldu.

Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun değerli müdavimlerinden olan Reuven Toledo uzun yıllar Ortaköy'de ikamet etmiştir. Reuven-Korin Toledo çiftinin çocukları olmamıştır.

Ortaköy'de sevilen bir sima: Yasef Ner

Yasef Ner, eski tarihle 1324'te, Ortaköy Ermeni Mahallesi'nde doğdu. Annesi, Merkadauna Ner, babası Menahem Ner'dir.

Babası Menahem Ner, Ortaköy'de meşhur kömürcü olup 1920'li yıllarda biri İskele'de biri çarşıda olmak üzere iki dükkânı vardı. Bu dükkânlarda Mehanem Ner, odun ve mangal kömürü satardı. Askere gitmeden önce babasının yanında çalışan Yasef Ner'in kardeşleri şunlardır: Vida, Ester, İshak ve Fortüne.

Vida, Sobacı İshak'la evlenerek İsrail'e göç etti, İshak burada öldü.

İshak, Büyükada'da Ortaköy'de 1940-50'li yıllarda büyük bir sobacı ustası olup aynı zamanda 1970'lerde adada ünlü bir emanetçiydi.

29 yıl önce ölen İshak, Ortaköy mezarlığına defnedilmiştir.

Hayim Ojalvo ile evlenen Fortüne (Ner) Ojalvo'nun, iki oğlu, iki kızı dünyaya geldi.

Fortüne, 1989 yılında vefat etti. Vatani görevini "sıhhiyeci onbaşı" olarak Diyarbakır'da yerine getiren Yasef Ner, ilk eşi Ester Viktorya ile Ortaköy'de, yanan büyük sinagogda evlendi. Talimhane'de yeğeni Mando Ojalvo'nun yedek parça dükkânında uzun yılar çalıştı. 1980 yılında emekli oldu. Yasef-Ester Viktorya Ner çiftinin çocukları olmadı. Yasef Ner, annesi Luna'yı küçük yaşta kaybetmişti. Baba Menahem Ner ikinci kez yaşamını Lea (Ojalvo) Ner ile birleştirmişti. Bu kadın, aileye sahip çıkarak Yasef Ner ve kardeşlerine öz anneden farksız bir vefakârlık göstermiş, onlara sahip çıkmıştır.

İkinci anne Lea öldüğü zaman Yasef Ner, o dönemde ağır hasta olmasına rağmen yataktan zorlukla kalkıp cenazeye iştirak ederek ona duyduğu sevgi hislerini ifade etmişti.

Yasef Ner, eşi Viktorya Ester'in ölümü üzerine 1989 yılında ikinci eşi Sara (Barokas) Ner ile evlendi.

Yasef-Sara Ner çifti halen Ortaköy'de ikamet etmektedirler. Yasef Ner Ortaköy'de çok sevilen bir insandır.

Ortaköy'deki Musevi ailelerinden bazıları

Rossano ailesi, Sorias ailesi, Benlevi ailesi (İzak Benlevi), Adut ailesi, Luzeri ailesi, Goldenberg ailesi, Eli ailesi, (Madame Eli), Salis ailesi, Gaon ailesi (Madame Gaon), Kamhi ailesi (Madame Kamhi), Azuz ailesi, (Victor Azuz ve kardeşi Avraam Yeuda Azuz) Krespi ailesi (Recina Krespi, Talmud bilen bir kadındı), Toledo ailesi, (Profesör Avraam Toledo), Caen ailesi (Avraam Caen büyük Gabay), Sonsino ailesi (Haribi Menahem Sonsino, Haribi Yeoşua Sonsino), Kohen ailesi (Haribi Şalom Akohen) Arguete ailesi, Biran ailesi.

Kohen ailesi "Cemaat Reisi" Avraam Moşe Akohen, 1926 yılında cemaatin eski adı Ortaköy, Beşiktaş, Kuruçeşme, Arnavutköy cemaati iken bu yıllarda cemaatin unutulmaz ismi başkan Avraam Moşe Akohen'dir.

Abuaf ailesi: Haribi Baruh Muşbak'ın yeğeni Dişçi Avraam Muşbak, Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun 1980'li yıllarda cemaat başkanı idi.

Kutiel ailesi: "Gabay" ve "Gümrükçü" Lazar Kutiel ve Ortaköy cemaati (1988) yönetim kurulundan Sami Kutiel.

Karmona ailesi: Ünlü tenekeci, tulumbacı İsrael Karmona, Kuruçeşmeli meşhur balıkçı İsrael Karmona bu ailenin üyeleriydi. Ayrıca, ünlü mizah ve hikâye yazarı, 1908 yılında *El Cugeton* gazetesinin kurucusu büyük mizah ustası Elia Karmona'nın Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu "Midraş" bölümü kütüphanesinde bulunan ve orijinal beş kitaptan oluşan "Sefer-Tora" kitapları mevcut olup üstadın sinagoga hediyesi idi.

Yeuda ailesi, Dini Bilge Ribi İzak Pasensya'nın mensubu bulunduğu Pasensya ailesi, Gabay Nesim Levi'nin mensubu olduğu Levi ailesi, Dr. Albert Aşer ve Aşer ailesi, Çukurel ailesi, Valaryola ailesi ve Rabi Naftuli Katz'ın Katz ailesi. Rabi Naftuli Katz, 18. yüzyılın sonlarında Rusya'daki pogromdan kaçıp ailesi ile birlikte Ortaköy'e yerleşmişti. Bugün Ortaköy'deki mezarlıkta gömülü olan Katz, uzun süre Yahudi toplumuna yön vermiş bir şahıstı. Mezarı günümüzde hâlâ ziyaret edilir, sevenleri kendisinden dilekte bulunur.

Babani ailesi, Mizrahi ailesi, Alkaher ailesi, Uziel ailesi, Garih ailesi, Benşuşan ailesi, Neve-Şalom Sinagogu hazanı ve keman sanatçısı Ribi Şimon Benşuşan, Alvayero ailesi, Rafael ailesi.

Zavaro Ailesi:

Halen Ortaköy'de ikamet eden Yaakov Zavaro, bir saatçide çalışmakta olup eşi Merkada Zavarro genç yaşta vefat etmiştir. Yaakov Zavaro bugün, Oğlu Kemal ve kızı Deni Zavaro ile birlikte yaşamaktadır.

Nasi Ailesi: Rafael Nasi ve eşi Sultana (Alvayero) Nasi:

Haribi Yaakov Nasi'nin akrabası olan Rafael Nasi aslen Kuruçeşmelidir. 1950'li yıllarda Kuruçeşme'deki kömür deposunda Bohor Nasi ile birliket çalışan Refael Nasi, daha sonra kesekâğıtçılık yaptı. Ekmeğin vesika ile dağıtıldığı II. Dünya Savaşı yıllarında eskicilik yapan Rafael Nasi'nin eşi, Sultana (Alvayero) Nasi'dir.

Rafael-Sultana Nasi'nin, Marko, Salamon, Eliza ve Yusuf Nasi adlarında dört çocukları dünyaya gelmiştir.

Kuruçeşme'deki yangından sonra Ortaköy'e gelen aile, burada uzun yıllar yaşadılar. Rafael Nasi 76, eşi Sultana (Alvayero) Nasi 51 yaşında vefat etti.

Eliza (Nasi) Pinhas, Ortaköy Şekerci Sokak'taki yeşivanın yanında bulunan evde oturdu. İlkokulu Ortaköy'deki 23. ilkokulda okudu.

28 Kasım 1968 yılında eşi Benjamin Pinhas'la evlendi. Eliza-Benjamin Pinhas çiftinin İTÜ'de okuyan Yosi adında bir oğulları vardı.

1947 yılında Eli Acıman'ın yanında çalışmaya başlayan Benjamin Pinhas günümüzde, Manajans-Thompson Reklam İşleri A.Ş.'nin başkan yardımcısı ve idari işler yöneticisidir. Benjamin Pinhas, 1950'li yıllardan başlayarak 8 yıl yetimhanenin üyesi olarak görev yaptı.

Pinhas ailesi günümüzde Şişli'de Bomonti'de ikamet etmektedir.

Ortaköy'de Çukran ailesi

Avraam Çukran: Büyük marangoz ustası Avraam Çukran, 1891 yılında Ortaköy'de Bahçe Sokak'ta doğdu. Anne ve babası Hasköylüydü.

1910'lu yılların Ortaköy'ünde çok tanınmış olan bu büyük usta, I. Dünya Savaşı'nda İngilizlere esir düştü. 5 yıl bir kampta kalarak İngilizlerin nezaretinde mesleğini sürdürdü. Ateşkesin ardından serbest bırakılan Avraam Çukran uzun yıllar Bebek'teki Amerikan Koleji'nde çalıştı.

1950 yılında bazı nedenlerle buradan ayrılan Avraam Çukran, bir süre işsiz kaldıktan sonra Ortaköy teneke fabrikasına girdi. Bir yandan burada çalışırken, diğer yandan

da ek işler yaparak ailesinin geçimini temin eden Avraam Çukran, 1961 yılında vefat etti.

Teknisyenlikten mümessilliğe, daktilodan hesap makinelerine, meslekte 50 yıl: Yaakov Çukran

Mesleğinde 50. yılını dolduran daktilocu Yaakov Çukran, 1926 yılında Ortaköy'de Batman Sokak'ta doğdu. 1933 yılında Ortaköy'de "Alliance" mektebine giren Yaakov Çukran, muhtemelen o dönemde gerek okul içindeki bazı organizasyon eksikliği, gerekse ekonomik zorluklar ve biraz da dış baskılar sonucu okulun 1936 yılında kapanması sonucunda (Alliance, daha sonra 1945 yılında yeniden eğitim faaliyetlerine başlayacaktır) bugünkü İ.Y.İ.K İstanbul Yüzme İhtisas Kulubü binası olan 23. İlkokul'a geçerek 1939 yılında buradan mezun oldu.

O dönemde Musevi kızların büyük bir bölümü bugünkü Kılıç Ali Paşa İlkokulu olan Ortaköy'deki 39. İlkokul'da okumaktaydılar.

1941 yılında Gazi Osman Paşa Ortaokulu'ndan mezun olan Yaakov Çukran Olivetti firmasının Karaköy ve Ortaköy'de bulunan Türkiye Mümessili Vitali Benbanaste'nin yanına girdi. Olivetti firmasının Türkiye mümessilliği, bilinen en eski mümessillik olup Musevilerin elindeydi.

Teknisyenlikten mümessilliğe yükselen Yaakov Çukran, 1942 yılında İtalya'nın İvrea kasabasına gönderildi. Yaakov Çukran burada iki ay eğitim gördü.

1945 yılına dek Olivetti büro makinelerinin hemen tüm servislerinde çalışan Yaakov Çukran, 1946 yılında asker ocağında da mesleğini devam ettirdi.

İzmit ve Adapazarı'nda vatani hizmetini tamamlayan Yaakov Çukran "Hermes" ve "Presizia" gibi firmaların da uzun

yıllar mümessilliğini yaptı. Adı geçen firmalar adına İsviçre'den ithalat bağlantılarını gerçekleştirdi. 1957 yılında eşi ile Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda evlenen Yaakov Çukran, 1961 yılında Ortaköy'den ailesi ile Şişli'ye taşındı.

1950-1984 arasında Kuledibi (Galata) Yüksekkaldırım Caddesi'nde mesleğine devam eden Yaakov Çukran, 1984'te kendi binası olan Galipdede Caddesi'nde "Pakiş" satış bürosunda görevini sürdürdü.

İki çocuğu olan Yaakov Çukran'ın bir oğlu kendisiyle birlikte çalışmış, diğer oğlu Dentist Beno Binyamin Çukran ise diş hekimliği yapmıştır.

Ortaköy'deki yuva okulu

1940'lı yıllarda Alegra Liçi kendi evinde bir yuva okulu açtı. Aynı yıllarda bu yuvada okuyan öğrenciler doğrudan doğruya 2. sınıfa geçme hakkını elde ederlerdi. Alegra'nın eşi balıkçı Nesim Liçi'dir.

Alliance Mektebi

Nakışçı Sara Asseo'nun babası Vitali Asseo, 1920 ve 1930'lu yıllarda, Beşiktaş'taki Gazi Osman Paşa Ortaokulu'nda eski Türkçe hocası idi. Kendisi "Hoca Bey" namı ile anılırdı.

Dış Budak Sokak'ta, Ortaköy Yahudi Çarşısı olarak anılan çarşı içinde bulunan Ortaköy Alliance Mektebi'nin derecesi "ilk" olup bu okulun kurucusu Alliance İsraelite Universelle adlı kurumdur.

Bu okul belli aralıklarla eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmüş, kimi zaman uzun yıllar aralıksız eğitim vermiş,

kimi zaman da eğitim ve öğretimine ara verilerek kapatılmıştır. 1897-1925 yılları arasında Alliance Mektebi'nin en ünlü Musevi hocaları Mösyö Bazuz ve Mösyö Nesim Maestro'dur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ve Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılından 1930'a değin Alliance Mektebi'nde uygulanan tedrisat eski ve yeni Türkçe ile birlikte yürütülmekte olup 1930 yılında tamamen yeni tedrisata geçildiğinden, Alliance Mektebi'nde Türkçe, İbranice ve Fransızca dersleri birlikte okutulmaya başlandı.

1940'lı yıllarda Ortaköy'deki nüfusun % 35'i Musevi olup bu insanların büyük bir çoğunluğu çok iyi eğitim görmüştü. Bir dönem sadece Musevi kız öğrencilerine eğitim ve öğretim veren Alliance Mektebi'nin "yeniden yapılandırılmış" sistem ile eğitime başladığı tarih 1945 olup 1950 yılının ilk mezunlarına, başta hahambaşı olmak üzere cemaat başkanları, vakıf ve hayır derneklerinin başkanları ve üyelerinin de hazır bulundukları anlamlı bir törenle diplomaları verilmiştir.

Alliance Mektebi'nin 17 Ağustos 1971 tarihinde kapanması ile aynı tarihte bu okulun son Musevi hocası Bet Din üyesi R. Yeuda Adoni buradan ayrılmıştır.

Alliance Mektebi'nin binası 1980'li yıllarda, Sabetay Sulam'ın oğlu Uri Sulam'ın kutu fabrikası olarak hizmet vermişti.

1920'li yıllardan 1971 yılına değin Alliance Mektebi'nin müdürleri ve hocaları; aynı zamanda Orfelinato'nun hocalarından olan İbranice ve Türkçe öğretmeni Profesör Avraam Toledo, eşi anasınıf ve Ester (Termin) Toledo, Fransızca öğretmeni Madame Jabez, Madame Kasuto, İbranice ve Fransızca öğretmeni Mösyö Behar idi.

Alliance Mektebi

Mademoiselle Rebeca Termin 1930'lu yıllarda Allliance Mektebi'nin müdiresiydi. Alberto Levi Matematik öğretmeni, Mademoiselle Eskojido Fransızca öğretmeniydi.

Madema Altaras 1940'lı yıllarda Alliance müdireliği yapmıştı. Mösyö Maestro "Tek kollu" İbranice hocası idi.

Okulun 1950'li yıllarda müdiresi Madame Menfano olmuştu.

Galata'da Tatarbey'de oturan öğretmen Öğretmen Mösyö Aji, her gün Galata'dan Ortaköy'e gelirdi. Dönemin Balat Or-Ahayim Hastanesi Vakfı başkanı olan Moiz-Parali ise aynı zamanda Ortaköy'deki yetimhanenin idarecilerindendi.

Madam Sara (Kohen) Morada İbranice, tabiat bilgisi, aritmetik ve hayat bilgisi hocalığı yaptı. O yıllarda Kuledibi'nde Edirneliler Sinagogu'nun tam karşısında bulunan Felek Apartmanı'nda ailesiyle birlikte uzun yıllar ikamet eden Sara Öğretmen her gün Galata'dan Ortaköy'e gelerek ders verirdi. Akşam saatleri okul çıkışında yetimhaneye gelen Madam Sara, burada kalan öğrencilerin derslerinde yardımcı olurdu. Yusuf Haled Horada ile evli olan Sara Kohen 1988 yılında Ortaköy'de ikamet etmekte idi.

Yusuf Haled Horada'nın babası Eliezer Horada, 1930 ve 1940'lı yıllarda Ortaköy'de tanınmış bir seyyar manifaturacı idi.

Mösyö Altaras, 1950'li yıllarda bu okulun tanınmış İbranice hocasıdır. 1957'de ilkokulun Fransızca hocası olan Sara Babani, 1965'te Ortaköy Musevi İlkokulu'nun müdiresi oldu.

Bir dönem bu okulun müdiresi olan Lina Horman, daha sonra Galata'da bulunan Musevi II. Karma İlkokulu'na geçerek 1976 yılında bu okul kapanıncaya dek okulun müdireliğini yaptı.

Neriman Hanım, Alliance'ın son müdiresidir.

1925-56 yılları arasında Ortaköy'de faaliyette bulunan gençlik grupları

Haluts-i Vetar grubu: Bu gençlik grubu kültürel ve sportif faaliyetlerde bulunurdu.

Bene-İsrail Kulübü: Ortaköy Vapur İskelesi Sokağı'nın sağ yönünde eskiden "Yeşiva De Sonsino" olarak bilinen, günümüzde ise genç grafikerlerin faaliyetlerini sürdürdüğü, restore edilmiş bu güzel binada Bene-İsrail Kulübü'nün genç

Musevileri felsefi, edebi ve diğer kültürel konularda sohbet eder, fikir alışverişinde bulunurlardı.

Maccabi Tevat Sion: Bu gruba Goldenberg Konağı'nda değineceğim.

Portakal Paşa Olayı

1910'lu ve 1920'li yıllarda Ortaköy'de Portakal Yokuşu'na adını veren Alman Generali Portakal Paşa yaşardı. Portakal Paşa'nın burada büyük bir konağı vardı. Aynı yıllarda bu konağın tam karşısında bulunan büyükçe bir evde ise bir "rabi" yaşardı. Her cumartesi gecesi talebeleri ve birçok Musevi bu evde toplanır, başta "al Dio alto kon su grasya" (göklerdeki Rabbimiz merhametiyle bizlere bol rızıklar göndersin) olmak üzere okunan birçok ilahinin *yanında* evdeki tüm öğrenciler ünlü kabalist Ribi Şimon Baryokay'a atfen yazılmış olan "Bar-Yohay" adlı ilahiyi de hep birlikte coşkuyla söylerlerdi.

Buna çok sinirlenen Alman generali, bir gece yaverini rabi'nin evine göndererek "Bar-Yohay" adlı ilahinin bir daha okunmamasını, bundan rahatsız olduğunu sert bir üslupla belirtti.

Rabi'nin Alman generalinin yaverine söylediği söz şu oldu:

"Şimdi Portakal Paşa'ya git ve ona şöyle söyle: 'Temin ederim ki, gelecek cumartesi gecesinden itibaren, bu ilahiyi bir daha asla işitmeyeceksiniz...'"

Gerçekten de Alman generali bu ilahiyi bir daha işitmedi. Çünkü bu olaydan bir hafta sonra yaşama veda etmişti.

Madam Eli

Hayırsever bir kadın olan Mme Eli, II. Dünya Savaşı'nın Marchall Yardım Planı çerçevesinde, Türkiye'ye ulaştırılan çeşitli yardımların yanı sıra giyecek, yiyecek vs. levazımatın Ortaköy'deki yoksul ve bakıma muhtaç ailelere ulaştırılması amacıyla Mösyö Clement Goldenberg ile birlikte yoksul ve bakıma muhtaç aileleri bu konakta toplar, gelen giyecek yiyecek vs. gereksinimleri onlara dağıtırdı. Seçkin bir kadın olan Madame Eli 1940'lı yıllarda Ortaköy Dereboyu'nda "La Kaza de Salis" olarak bilinen Salis'lerin evinde eşi ve çocuklarıyla ikamet ederdi.

... Palanga Caddesi'nde seyrek olarak karşımıza çıkan eski yapıların cumbalı konakların, bağ ve bahçelerin önünden geçerek yukarı doğru gidildikçe, boğazın kendine has güzelliğini görmek ve hissetmek mümkündür.

Aynı caddede, Boğaziçi'ni gören, rengârenk çiçeklerle donanmış Boğaziçi Apartmanı bahçesindeki duvar ile hemen yanındaki Orfelinato'nun bahçesini ayıran duvar gözev çarpmaktadır.

Boğaziçi Apartmanı

Apartmanın Boğaziçi'ne bakan bölümü rengârenk çiçeklerle donanmış olup Boğaziçi Apartmanı'nın Palanga Caddesi'ne bakan yönünde günümüzde apartman sakinlerinin kullandığı geniş bir alana yayılmış açık bir otopark bulunmaktadır.

1940'lı yıllarda Boğaziçi Apartmanı'nın yerinde o dönemde CHP'nin bir mebusuna ait, yazlık olarak kullanılan muhteşem bir bahçeli yalı mevcuttu.

Subay elbiseleri diken Musevi terzisi: Menahem Rozanes (1890-1939)

Ortaköy'de subay elbiseleri diken ünlü Musevi terzisi Menahem Rozanes Efendi 1890 yılında Ortaköy'de dünyaya geldi.

Rozanes Efendi 1910 ve 1930'lu yıllarda Ortaköy'de mesleğinde zirveye ulaşmış ünlü bir terziydi.

Terzi Rozanes Efendi'nin bir erkek ve bir kız kardeşi daha vardır. Menahem Rozanes, Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda eşi Rasel ile evlendi. Menahem-Rasel çifti kısa bir süre sonra hayatlarını değiştiren bir olay yaşamışlardır.

Gerek 1912 yılındaki Balkan Savaşı'nın, gerekse I. Dünya Savaşı'nın çetin yıllarında terzi Rozanes Efendi cephede savaşırken fedakâr bir kadın olan eşi Raşel, evin geçimini üstlenmişti. Rozanes Efendi, vatani görevini tamamlayıp Ortaköy'de terzilikten geçimini sağlamayı sürdürürken, tayyare piyangosundan isabet eden 20 bin liralık en büyük ikramiye ile hayatının akışı birden değişiverdi.

Öncesinde de varlıklı bir kişi olan Menahem Rozanes'in babasından kendisine, erkek ve kız kardeşine iki ev kalmıştı.

Ünlü terzi Rozanes bu evlerden birini kız kardeşine verirken diğer evde erkek kardeşi ile birlikte ikamet ettiler. Bir gün terzi Menahem Rozanes Efendi, adaşı ve komşusu Mösyö Rozanes ile ortak olarak bir tayyare piyangosu satın alırlar.

Aldıkları bilete en yüksek ikramiye olan 20 bin lira isabet eder. Terzi Rozanes Efendi ve komşusu bu paraları aralarında eşit olarak taksim ederler. Artık, her birinin elinde o dönemde bir servet sayılabilecek 10 biner lira vardır. Terzi Menahem Rozanes Efendi, bu paranın bir kısmı ile Ortaköy

çarşıda Dışbudak Sokak'ta bulunan "Alliance"ın binasının karşısındaki üç katlı modern, sarı binayı satın alır. Hayırsever bir insan olan Menahem Rozanes bu arada yetimhanede kalan iki yeğenini de buradan alarak evine getirir.

Halitsa

Musevi bir kadın, Musevi bir aileye gelin girdikten sonra henüz çocuk sahibi değilken eşi ölürse, kendi istemese bile kayınbiraderi ile evlenmek zorundaydı. Buna "halitsa" denir.

1 ve 2. Bet-Amikdaş dönemlerinde "Yibum" ritüeli vardı. Yibum, aileye giren ve çocuğu olmayan kadının, eşinin ölmesi durumunda, ölen eşinin ağabeyi ile -yoksa küçük kardeşi ile- "otomatikman" evli sayılması idi. Yibum, daha sonra Rabenu Gerşon tarafından "Herem" (haram) getirilerek kaldırıldı.

Eşi vefat eden çocuksuz kadını şayet kayınbiraderi eş olarak istemezse, kadına Halitsa belgesi verilirdi. Kadın aldığı bu belge ile ikinci kez evlenebilme olanağına erişirdi. Halitsa, en az 7 kişiden oluşan Beth-Din Kurulu ve hahambaşı huzurunda verilirdi.

Belgenin verilişi sırasında ölenin ağabeyi, hahambaşı ve Beth-Din huzurunda bir çift ayakkabı giyer, dul ve çocuksuz kadın bu ayakkabıların bağlarını çözerdi. Bağın çözülmesi, kadınla ölen eşin ailesi arasındaki bağların kopması, kadının başka bir eşle evlenme hakkını elde ettiği anlamını ifade etmektedir.

Terzi Menahem Rozanes Efendi'nin erkek kardeşi vefat ettiğinde eşinin çocukları yoktu. Kendisi kadınla evlenmedi. Hahambaşılık Bet-Din huzurunda Halitsa belgesi verdi.

Vefakâr bir insan olan Rozanes Efendi, tüm mirasını, ayrıca işletmekte olduğu lokantayı da ağabeyinin dul kalan eşine bıraktı. Daha sonra ailesiyle birlikte Kasımpaşa semtine geçen Rozanes Efendi, 1939 yılında burada öldü. Terzi Rozanes Efendi Ortaköy'ün en tanınmış terzilerinden biridir.

Terzi Rozanes Efendi'nin Ortaköy Dışbudak Sokağı'nda 1920-1939 yıllarındaki komşuları; Balıkçı Avraam (Verjini adında âmâ bir kız kardeşi vardı ve ona çok iyi bakardı.); börekçi karıkoca Valerolar (börekleri evlerinde yapıp satarlardı. Valero'nun bir kızı çalışır, diğeri de ud çalardı. Udi Lusi olarak tanınan Lusi Hanım daha sonra evlendi.); *El Cugeton* gazetesi sahibi Elia Karmona; tuhafiyeci Madame Bella; çarşıda bakkallık yapan Elia; Rebeca (La Brodöza) ve Örücü Hanım'dı.

Menahem Rozanes'in kızlarından Rebeka, 1920 yılında Ortaköy'de Alliance'ın karşısında bulunan üç katlı modern, sarı bir binada dünyaya geldi. 10 yaşına değin bu şirin evde yaşadı. Ailesinin Kasımpaşa semtine taşınmasıyla bu semtten ayrıldı. 16 yaşında babasını kaybeden Rebeka (Rozanes) Alvo, 21 Eylül 1947'de, yanmadan önceki Şişli Sinagogu'nda kutucu Natan Alvo ile evlendi.

Rebeka'nın hatıralarında; üç katlı, duvarları sarıya boyanmış, daireleri antik halılarla kaplı; rahat, güzel ve huzurlu bir hayatın yaşandığı, kültürlü insanların ikamet ettikleri zarif bir ev kalmış.

Terzi Menahem Rozanes, dürüst, insana ve sevgiye değer veren, zenginliği olduğu kadar yoksulluğu da tanımış, Ortaköy semtinin en büyük terzisi olarak tarihteki yerini almıştır.

19. yüzyılın sonlarında Ortaköy'de yaşamış büyük bir terzi: Avraam Mizrahi

Ünlü terzi Avraam Mizrahi Ortaköy'de doğdu. Doğum tarihi belirlenemediği gibi, ölüm tarihi de kesin değildir. Avraam Mizrahi Ortaköy'de ikamet eder, dükkânı da Galata semtinde bulunurdu. 1893-1915 arasında ün yapmış büyük bir terziydi. Avraam Mizrahi, eşi Sara ile evlendikten sonra ölene değin uzun yıllar Ortaköy Sandalcı Mescid Sokak No: 8'de ikamet etti. Avraam-Sara Mizrahi çiftinin 8 çocuğu oldu.

Ortaköylü Sarraf kökenli bir aile: Saray Sarrafı Baruh Ailesi

Asil, sarraf bir ailenin tek kızı olan Estrea (Baruh) Palaçi, 1907 yılında Ortaköy Dereboyu Caddesi'nde dünyaya geldi. Babası Moşe Baruh Ortaköylü olup kendisi Tophane'de büyük bir sarraftı. Annesi Madame Ester aslen Kuzguncukludur. Moşe Baruh'un büyükbabası Yuda Baruh, M. Franco'nun *Essai Sur l'Histoire des İsraelites de l'Empire Ottoman* (Paris 1897, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudilerin Tarihi Üzerine Deneme) adlı kitabında saray sarrafı olarak tanıtılmaktadır.

Yuda Baruh'un oğlu Davit Rafael Baruh da Tophane'de ünlü bir sarraftı. 1907 yılından 1930 yılına değin Ortaköy'de ikamet eden Estrea (Baruh) Palaçi aynı yıl Ortaköy Etz-Hayim'de yanan büyük sinagogda eşi Şemuel Palaçi ile evlendi.

Şemuel Palaçi'nin babası R. Moşe Palaçi ve eşi Rabanit Luna Palaçi aslen Bursalı olup R. Moşe Palaçi o dönemde Bursa'nın en büyük hazan ve rabilerindendir.

Madame Estrea'nın eşi Şemuel Palaçi, 1928 yılında Bursa'da meydana gelen "Boykotçular Olayı"ndan sonra İstanbul'a, Ortaköy'e gelerek ablası Öjeni (Palage) Sages'in yanında ikamet etti.

Abla Öjeni'nin eşi Avraam Sages, İstinye'deki doklarda elektrikçi ve matbaacı olarak uzun yıllar hizmet vermiştir. Öjeni-Avraam Sages çiftinin dört kızları vardır.

Estrena-Şemuel Palaçi çiftinin Fani, Moşe ve Ester adlarında üç çocukları olmuştur.

Fani (Palaçi) Benbasa sanayici Jozef Benbasa ile evli olup çiftin biri kız biri erkek iki çocukları vardır.

Ester (Palaçi) Penso, Avraam Penso ile evlendi. Ester, Mart 1975'te öldü. Avraam Penso da bugün hayatta değildir. Çiftin üç çocuğu halen ABD'de ikamet etmektedirler.

Estrea'nın babası Moşe Baruh'un (esnaf) evlerinde yeşivası, dini medresesi vardı. Başta Haribi Avraam ve oğlu Haribi Yaakov Arguete, Rabi Alkaher ve babası olmak üzere birçok öğrenci ve Rabiler burada okurlardı. Daha sonra aynı evde yeşivaya katılan tüm öğrenci ve Rabilere büyük bir seuda (öğle yemeği) verilirdi. Bu örnek davranışlardan dolayı sarraf Moşe; Baruh ve ailesine Ortaköy'de "Mişpaha-Danti (Sofular ailesi)" denirdi.

1930 yılında Ortaköy'den ayrılan Şemuel-Estrea (Baruh) Palaçi, Perşembe Pazarı'nda bulunan Amon Han'a geçtiler. Amon Han'da 1932 yılında çocukları Fani (Palaçi) Benbasa ve 1935 yılında Moşe Palaçi dünyaya geldiler.

Palaçi ailesi 1939 yılında Kadıköy'e geçtiler. 4 Kasım 1973 tarihinde vefat eden Şemuel Palaçi, 1950-1973 yılları arasında Haydar Paşa "Hemdat-Yisrael" Sinagogu'nda gabaylık yapmıştır.

Moşe Palaçi: 1935 yılında Amon Han'da doğdu. İlk dini bilgileri, Kadıköy'deki Mahazike Atora'dan ve 1930-1945 arasında bu sinagogda görev Hazan ve Rav Rabi Nesim Yosef Şami'den aldı. Rabi Şami ailesiyle birlikte 1945'te İsrail'e göç etti. Bu arada öğretmenlerden (Amore) Mösyö Eliyau Kasavi'den faydalandı. Eliyau Kasavi, Ortaköy Sinagogu'nda günümüz gabaylarından Elia Kasavi'nin büyükbabasıdır. İlkokulu Kadıköy 12. İlkokulu, ortaokul ve liseyi Saint Joseph'te okuyarak buradan mezun olan Moşe Palaçi 1955-1957 arasında vatani görevini yedek subay olarak Ankara ve Kütahya'da tamamladı. Mayıs 1963'te Rav Rofe ve Hazan İsak Maçorro'nun gerçekleştirdiği düğün töreninde Moşe Palaçi eşi Luiza (Benbahip) ile evlendi. Luiza (Benhabip) dönemin Beth-Din üyesi R. Moşe Benhabip'in torunudur.

14 yıl Kadıköy Yoğurtçu'da ikamet eden Moşe-Luiza Palaçi çiftinin, 1965 yılında Noga, 1973 yılında Şemuel, 1976 yılında Yeuda Ari adlı çocukları dünyaya geldi.

Noga, Moşe Reyna ile evlenmiştir. 1957'den bu yana ticaret ve muhasebe işleri ile uğraşan Moşe Palaçi uzun yıllar Caddebostan Sinagogu'nda kantorluk yapmıştır. Gerçekten güzel bir sese sahip olan Moşe Palaçi ayrıca Rabi Davit Eskenazi ve Rav Yeuda Kalma'dan dini eğitim görmüştür.

Ortaköylü bir hayırsever: Mösyö Fresko

1950-65 arasında gerek Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'na gelerek gerekse Ortaköy'deki yeşiva (yüksek ilahiyat dersleri verilen medrese) ve evleri dolaşarak fakir çocuklara yardım eden, onları destekleyen ve iyi birer dini eğitim almalarını teşvik eden, hayır kurumlarına da oldukça katkıda bulunan

hayırsever bir Musevi olan Mösyö Fresko hakkında maalesef fazla bilgi edinemedim. Onun gibi nice adsız gerçek hayırsever insanları sevgi ve rahmetle anıyorum.

Beşiktaş'taki Tekel tütün fabrikasından emekli bir Musevi: Nesim Pinto

1910 yılında Ortaköy'de doğan Nesim Pinto 1946 yılında Ortaköy'deki Etz-Hayim Sinagogu'nda eşi Madam Korin ile evlendi. Tekel tütün fabrikasında yıllarca çalıştıktan sonra buradan emekli oldu. Nesim-Korin Pinto çiftinin Leon adında bir oğlu ve Estrea (Geleç) adında evli bir kızı vardır.

Nesim ve Korin Pinto uzun yıllar Ortaköy'de İşkembeci Yaver Sokak'ta ikamet etmişlerdir.

Son Dönemde Ortaköy-Musevi Hayatı

Şekerciler: 1930'lu yıllarda Ortaköy'de ünlü Musevi şekerci Belifante yaşardı.

Belifante'nin Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun sırasında dükkânı vardı. Uzun yıllar mesleğini başarı ile sürdüren Baba Belifante, 1950'li yıllarda Galata Şair Ziya Paşa Yokuşu'nun başlangıç noktasındaki şekerci dükkânında uzun yıllar hizmet vermiş Belifante'nin babasıdır.

Ortaköylü diğer bir ünlü Şekerci Pepo Rafael, 1910 yılında Kuruçeşme'de doğdu. Rum ustaların yanında çalışarak mesleğinin inceliklerini öğrendi. Daha sonra Karaköy'deki ünlü "Royal" fabrikasında çalıştı; burada idarecilik yaptı. 1930'larda Karaköy'deki Royal fabrikasınnın önünde ünlü Karaköy Tramvay Durağı vardı ve tramvaylar son durak ola-

rak burada dururlardı. Eşi Ester Rafael, Ortaköylü Rav "Haribi" Bohor Uziel'in kızıydı. 1930'lu yıllarda Tepebaşı'ndaki Cumhuriyet Pastanesi'nde uzun yıllar çalışan Pepo Rafael, daha sonra Tahtakale'de kendisine ait "Elit" şekerleme dükkânını açtı. Daha büyük bir üne kavuşan Pepo Rafael 1964 yılında büyük oğlu Şelomo Salamon Rafael ile birlikte Karaköy'de iskelenin karşısında *"Turistik Pastanesi"*ni açarak burada da uzun yıllar üstün bir başarı ile hizmet verdi.

Doktorlar:

Dr. Behar: Osmanlı İmparatorluğu döneminde saray doktoru, dahiliyeci.

Dr. Şaki: 1940'lı yıllarda Ortaköy'de Dereboyu'ndaki muayenehanesinde uzun yıllar hizmet veren Dr. Şaki, ünlü bir dahiliye uzmanıydı. Dr. Surujon ve Dr. Şabu da dahiliye doktorluğu yapmışlardı.

Dr. Albert Aşer: Ortaköy Dereboyu'nda birbirine bitişik olan cumbalı, ilk iki katı kafesli, kerpiç üzerine tahta kaplı, günümüzde hâlâ ayakta duran, üç katlı 54 no.lu evde Bulgar asıllı Dr. Albert, eşiyle birlikte 1940'lı yıllara dek yaşadı. Üstün bir hizmet vererek halkın takdirini topladı.

Dr. Albert Aşer, 1940'lı yıllarda Ortaköy'den Taksim'e geçerek uzun yıllar burada da mesleğini sürdürdü.

Börekçiler: Börekçi Valaryola, 1940'lı yıllarda Ortaköy'deki börekçi dükkânında uzun yıllar hizmet verdi. Börekçi Bennun ise 1950'li yıllarda Ortaköy'ün tek Musevi seyyar börekçisiydi.

Sahlepçiler ve Dondurmacılar: 1940'lı yıllarda Leon Zarkon ve annesi Ortaköy'de soğuk kış günlerinde mahalle

mahalle dolaşarak sahlepçilik, sıcak yaz günlerinde de dondurmacılık yaparak mesleklerini başarı ile sürdüren vefakâr insanlardı.

Kasaplar: 1930'lu yıllardan 1960'lara değin Ortaköy'de yaşayan tanınmış Musevi kasaplar, fakir insanlara veresiye et veren Moiz Pinto, aynı zamanda mezbahada celep olan Kasap Elişa ve Nesim Bitran; Bursalı Yaakov Benhabip ve 1950-1960'lı yıllarda Ortaköy çarşısında hizmet veren kasap Kohen'di.

Tavukçular:

Hazan-Şohet Rabi David Katarivas: 1950'li yıllarda Ortaköy'de Hazan-Şohet Rabi Davit Katarivas'ın kaşer et ve tavuk dükkânı vardı. Aynı zamanda o dönemde Hasköy'deki mezbahada şohet (İbrani dini ritüellerine göre kesim yapan personel) olarak görev yapmıştı. Uzun yıllar Şişhane, Refik Saydam Caddesi'nde de oturan R. Davit Katarivas 1990 yılında İsrail'de vefat etti.

Kahvehane sahipleri: 1930'lu yıllardan 1960'lara kadar eğlence yerleri İskele dediğimiz, Ortaköy İskelesi'nden başlayarak Ortaköy Camii'ne değin uzanan deniz kenarındaki veya civarındaki kahvehanelerdi.

O yıllarda bu kahvehanelerin büyük bir bölümünü Museviler işletirdi. Birçok Musevi aile burada hoş vakit geçirir, eğlenirdi.

Ortaköy'deki Musevi kahvehane sahipleri şunlardır: Nesim Benşuşe ve oğlu Marko Benşuşe, Jak Aşer, Davit Barliya.

Kahvehaneci Mordo Zavarro'ya "Yaldızlı Zavarro" derlerdi. Kendisi o dönemde Ortaköy'ün en lüks kahvehanesini

işletirdi. 1940'lı yıllarda bu kahvehanelerde oturan çoğunluğunu Musevilerin oluşturduğu ailelere, iskelenin önünde seyyar kuruyemişçi Moiz eğlencelik satardı.

Balıkçılar: Yaakov Dannon ve Avraam Guakil seyyar balıkçılardı.

Mişon Surujon, Yitshak Tervi, Moşe "Moşon" Malki, Yitshak Zaken, Yitshak Darsa, kardeşi Yaakov Darsa ve Yaakov Mitrani Ortaköy'de dükkânlarında hizmet veren balıkçılardı. İsrael Darsa ise Ortaköy'de sobacı ustası idi.

Yaakov Darsa, 1949 yılında İsrail'e göç etti burada vefat etti.

Vida (Darsa) Weissher, Halen İsrail'de yaşamaktadır.

"Avramaçi" lakabı ile anılan büyükbaba Avraam Darsa ise Ortaköy'de seyyar olarak beyazpeynir ve yumurta satardı.

Yitshak Darsa, ünlü Ortaköylü balıkçı Yitshak Darsa, 1915'te Ortaköy'de doğdu.

Ünlü balıkçı Yitshak Darsa'nın Ortaköy çarşıda dükkânı vardı. 1938 yılında eşi Estrea Darsa ile Ortaköy'de evlendi.

1976 yılında Ortaköy'de vefat eden balıkçı Yitshak Darsa, Etiler yolunda bulunan Ulus Mezarlığı'na defnedildi.

Yitshak Darsa Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun müdavimlerinden olup çok dindar bir insandı.

Ortaköy'de halk arasında çok tanınmış ve sevilen bir insan olan Yitshak Darsa, oğlu Avraam Darsa'nın dine yönelmesinde ve "hazan" olmasında etkin bir rol oynamıştı.

Hazan Avraam Darsa, şohet, moel (duahan, Sünnetçi, Yahudi erkek çocuklarını 7 günlükken sünnet eden kişi.) ve kaşerut (helal gıda işleri) yöneticisidir. R. Avraam Darsa, 1947 yılında Ortaköy Bulgurcu Sokak'ta dünyaya geldi. Daha sonra ailesi Ortaköy Büyükşekerci Sokağı'na taşındı.

1950'li yıllarda adı geçen bu sokakta ikamet eden ailelerin büyük çoğunluğu Musevi idi.

Kuyumcular ve Mücevherciler: Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında *"saray kuyumcusu"* namı ile anılan meşhur bir kuyumcu vardı: Emil Rossano Efendi.

Rossano Efendi, aynı zamanda büyük bir elmas ustası olup o dönemin en büyük paşalarından birinin kuyumcubaşısı idi.

Emil Rossano Efendi kendisi gibi aslen Ortaköylü olan eşi Vida Victoria Rossano ile uzun yıllar Paris'te yaşamıştır. Fransa'da Fransız aristokratlarının ve Rus çarının mücevhercisi olarak nam salmışlardır. İtalyan asıllı olan Emil Rossano, Rus mücevherat tasarımcısı Fabergé'nin pırlanta ve değerli taşlar tedarikçisi ve tasarımcısı olarak Paris'te uzun yıllar hizmet vermiştir. Emil Rossano'nun Ortaköy'de dereboyundaki köşkünde ikamet ettiği yıllarda 1923'te Bella Bianca ve daha önce Paris'te yaşadığı senelerde 1921'de Davide Rossano adlı bir oğlu olmuştur. Paris'te 16. Cadde'de yaşamış olan Rossano ailesi II. Dünya Savaşı patlak verince İstanbul Ortaköy'de ailelerinin köşkü olan meşhur Rossano'ların malikânesinde yaşamını sürdürmüştür.

Emil Rossano'nun oğlu Davide Rossano baba mesleğini seçmemiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk tükenmez kalem fabrikasını (Japi) kuran müteşebbis olarak ün salmıştır.

Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda 27 yıl hahambaşılık yapan Rav Moşe Allevi, Davide Rossano'nun büyükannesinin büyükbabasıdır. Aslen Ortaköylü olan Rav Moşe Allevi, 1894'te Balat Musevi Hastanesi'nin inşası ve açılışında çok emek vermiş bir öncüdür. Zira o dönemlerde, bu hastanenin

on bir kurucusu ile birlikte fakir hastalara hizmet vermesini sağlamıştır.

Halıcılar, Kesekâğıtçılar, Eskiciler, Hat Sanatçıları: 1950'li yıllarda Ortaköy'de, halıcılık yapan Museviler Halıcı İzak Behar ve Jak Salis'ti. Moiz Krespi ve İzak Kohen kesekâğıtçılık; Hayim Gaon, Yeşua Gaon ve Daviço Levi eskicilik yaparlardı.

1930, 1940'lı yıllarda Ortaköy'de "Sofer"lik (hatla, Tevratı Şerif'i yazan) yapan aynı zamanda rabi olan hat ustaları şunlardır: "Haribi" Şemarya Çukurel, "Haribi" Rafael Valaryola.

Haribi Şemarya Çukurel, o yıllarda Yüksekkaldırım'daki Aşkenaz Sinagogu'nda hazan olup "Haribi" Refael Valaryola ise Aşkenaz Sinagogu'nun "Haham Akaal"i (Başhaham) idi.

Bu iki ustanın birçok elyazması eseri Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun Midraş'ında (medrese) bulunmaktadır.

Bakkallar: 1940'lı yıllardan 1950'li yıllar ve ötesine kadar Ortaköy'de bakkallık yapan Museviler şunlardır: Bohor Luzeri, Davit Eşkenazi, Yusuf Babani, Moiz Rozales. Yosef Babani, Ortaköy'deki ünlü kadın terzisi Viktorya Babani'nin eşidir.

1890-1930'lu yıllarda Ortaköy'de "Yakovaçi" namı ile çok tanınmış bir Musevi Yaakov Hason yaşardı. Yakovaçi, Ortaköy'de Keçiboynuzu ve "şarope-korolada" olarak bilinen nöbet şekeri satarak ailesinin geçimini temin ederdi. 1985 yılında 82 yaşında ölen oğlu Hayim Hason, Eminönü Sabuncu Han'ın karşısındaki kırtasiye dükkânında uzun yıllar kırtasiyecilik yaptı.

לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵבוּ

1983 doğumlu torunu Moris Hason'da bu mesleği uzun yıllar sürdürmüştür.

1940 ve 1950'li yıllarda Ortaköy'de bakkal olan Musevilere ek olarak Nesimaçi Meir ve Rafaelaçi Gabay sayılabilir. Bakkal Meir, bakkal Bohor Luzeri ile ortaktı.

"Kaşer" ciğerciler ve "Mersa" Satıcıları: 1950 ve 1960'lı yıllarda Ortaköy'deki Musevi "Kaşer" ciğerci Sabetay Ojalvo'dur. "Tek bacaklı" olarak bilinen Sabetay Ojalvo'nun çarşıda küçük bir dükkânı vardı. Aynı dönemde Ortaköy İskele'de, "mersa" satan tek Musevi Bension Karmona'dır.

Hokkabazlar, "Saray hokkabazı" Ortaköylü Hokkabaz Bohoraçi: 23 Ocak 1985 tarihli *Şalom* gazetesinde "dünden arta kalanlar", *"Ortaköy Yahudi Toplumu"* adlı araştırmasında Ortaköy'ün geçmiş yaşantısına değinen Cem Baruh'un Dr. Avraam Muşbak ile yaptığı söyleşide Ortaköylü Saray Hokkabazı Bohoraçi hakkında şu hikâye anlatılmaktadır:

Dr. Muşbak:

Bir gün bizim Bohoraçi yumurta almaya çıkmış. Mahallenin yumurtacısından aldığı yumurtalar çürük çıkınca bunları iade etmek istemiş. Ancak yumurtacı reddetmiş. Bunun üzerine hokkabazımız bir yumurta almış. Yumurtacının şaşkın bakışları altında yumurtayı kırarak -el çabukluğu marifeti- bir çeyrek altın çıkarmış içinden 8-10 yumurtanın içinden sırayla altın çıkarttığını gören satıcı, onu dükkânından kovmuş. Bizim hokkabaz Boharaçi gider gibi yaparak adamı kollamış. Yumurtacıyı takip etmiş. Bir de ne görsün, yumurtacı arka sokaktaki boş arsada tüm yumurtaları teker teker kırıyor, altın bulacağım diye...

1940'lı yılların Ortaköyü'nde bir diğer ünlü Musevi hokkabaz ise Yosef Kordova'dır.

Tenekeci "Gaon" ailesi: 10 erkek kardeşten oluşan "Gaon" ailesinin en önde gelen iki ismi Moşon Gaon ve Marko Gaon'dur.

Gaon ailesinin en önemli özelliklerinden biri, 10 kardeşin *"Tenekeciler-Tulumbacılar"* sinagogunda* sabah ve akşam dualarına hep birlikte iştirak ederek *"minyan"*ı (dua için gereken 10 kişilik erkek cemaat) tamamlamaları idi.

Yaakov Baruh: 1920 ve 1930'lu yıllarda Ortaköy semtinde tanınmış bir diğer tenekeci ustası ise Yaakov Baruh'tur. Oğlu Daniel Baruh da bu mesleği sürdürmüştür.

Eşi Vivi'nin babası Şoför Menahem Eşkenazi ise 1950'li yıllarda Şişhane'de bulunan Şoförler Derneği'ne kayıtlı tek Musevi üyeydi.

Tulumbacılar: 1891 yılında bir yangın felaketi yaşayan Beşiktaş Yahudi cemaatinin topluca Ortaköy'e göç etmelerinden sonra, araştırmacı Dr. Nesim Büyükbabani'nin ifiade etitği gibi Ortaköy semti büyük bir nüfus yoğunluğuna ulaşmıştır.

1920-1930'lu yıllarda Tulumbacılar, Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu çevresinde üslenmişlerdi.

O dönemde büyük şöhrete ulaşmış bu Musevi tulumbacılardan bazıları şunlardır:

---

* Günümüzde büyük sinagog olarak hizmet veren, iki ana kapılı ve tek katlı bir yapı olan Etz-Hayim Sinagogu, esasen birbirine bitişik iki küçük sinagogdan oluşmaktaydı. Halen Teva'nın (kürsünün) bulunduğu birinci sinagog "Midraş-Teilim"e, (içinde her gün mezmurlar okunan medrese) ikinci küçük sinagog ise "Tenekeciler-Tulumbacılar" esnafına aitti. Zira kurucuları onlardı.

Tulumbacı Moiz Rozales: 1989 yılında 89 yaşında ölen Moiz Rozales'in en büyük tutkusu sabahtan akşama değin evinde "laterna" çalmaktı. Aynı zamanda dönemin kabadayılarından olan Rozales, işgal yıllarında İngiliz polislere tabanca çekmesiyle, damdan dama çevik bir şekilde atlayarak kaçmasıyla da ünlüydü.

Ayrıca tulumbacı Yeşua Zavarro, tulumbacı Tekirdağlı İshak, tulumbacı ve aynı zamanda kahveci Refael ve Hasköy'den özel olarak getirilen Salamon Romano da Ortaköylü tulumbacılarla bilikte anılmıştır.

Saray tenekecisi: Osmanlı İmparatorluğu döneminde sarayda büyük bir Musevi tenekeci ustası yaşardı.

İsminden çok lakabı olan "Papu-pancar" (pancar dede) ile tanınan bu büyük ustanın başarı ile yetiştirdiği oğulları da sarayda uzun yıllar hizmet vermişlerdir.

Bando ve Mızıka: Binbaşı Yaeş: 1925-1940'lı yıllarda Deniz Bandosu'nda önce binbaşı daha sonra muhtemelen yarbay rütbesi ile bandocu olan Musevi, Ortaköylü Çelebon Yaeş'tir. O dönemde ailesiyle birlikte taş merdivende ikamet eden Yaeş'in kardeşi David Yaeş de Ortaköy'de seyyar makaracı idi. Halen İsrail'de yaşayan Çelebon Yaeş'in babası da orduda yüksek rütbeli bir bandocu idi.

Surujon kardeşler: İsrael Surujon, 1940'lı yıllarda Beşiktaş'ta bulunan tramvay deposunda tek Musevi biletçiydi. İshak Surujon, 1940'lı yıllarda İstanbul Tramvay idaresinde kontrolördü. Jak Surujon, 1950'li yıllarda Ortaköy'de tanınmış bir elektrik ustasıydı.

Meyhaneciler: 1910'lu yıllardan 1960'lara değin Ortaköy'deki ünlü Musevi meyhaneciler şunlardır:

1905-1910 yıllarında meşhur Ortaköylü meyhaneci Salamon Alvayero, 18 Akaretler'de ikamet eden şarapçı Mösyö Abuaf, meyhaneci Refael Rozales, Avraam Roshenthal, Nesimaçi Pardo.

Mezarcılar ve mezar taşı ustaları: Gazi Avraam Alvayero: "Horoz" lakabı ile bilinen ünlü Ortaköylü mezar taşı ustası ve mezarcı Avraam Alvayero, 1890 yılında Ortaköy'de doğdu. Çanakkale Harbi'ne katılarak gözünden vurulan Alvayero savaş sonrası gazi unvanı ve şeref madalyası ile taltif edildi. Ünlü mezarcı ve mezar taşı ustası Avraam Alvayero, 1925-35 yıllarında Ortaköy'de iz bırakmış bir ustadır.

Aaron Alvayero: 1920'li yıllarda Ortaköy'de doğan büyük mezarcı Aaron Alvayero 1940-50 yıllarında Ortaköy Musevi Mezarlığı'nın mezartaşlarında yazılı tüm isimleri ve bulundukları konumları ezbere bilip mezarlığın girişinde durarak kendisine sorulan defin yerlerini iki kilometre uzaktan doğru yön tarif etmesiyle ünlüydü. Çanakkale gazisi Avraam Alvayero'nun kardeşlerinden olan Aaron Alvayero'nun diğer kardeşleri ise şunlardır: Fani Behar (Alvayero) Fortüne Acubel (Alvayero), Kadun Salah (*Alvayero*), Sultana Nasi (*Alvayero*)'dur.

Sultana (Alvayero) Nasi'nin eşi Refael Nasi, 1950'li yıllarda Ortaköy'de seyyar satıcı idi.

Sultana-Refael Nasi çiftinin çocukları Marko Nasi, Salamon Nasi, Eliza (Nasi) Pinhas ve Yosef Nasi'dir.

Uzun yıllar Kapalıçarşı'nın arka sokağında bulunan Küçük Han'da kaplamacılık yaptıktan sonra emekli olan Marko

Nasi ve eşi Vivi Nasi'nin bir erkek, ikisi kız olmak üzere üç çocuğu vardır.

"Las Mestras" Evlerdeki Çocuk Yuvaları Mürebbiyeler: 1950'li yıllarda Ortaköy'de maddi olanakları zayıf olan bazı aileler, bütçelerine ek bir gelir sağlamak amacıyla örneğin küçük çocukları sabahtan akşama kadar evlerinde konuk ederek onları eğitir, şarkılar öğretir, hep birlikte vakit geçirirlerdi.

Çocukları evlerinde eğiten bu insanlar iyi birer pedagog olup o dönemlerde bu konunun uzmanıydılar.

Ortaköy'de 1950'li yıllarda ve ötesinde çocuk yuvası sahipleri şunlardır: Haribi Semarya, Madame Alegre, Madame Paylik (Ermeni asıllı), Moiz Kaspi.

Yüzyılımızın başında meşhur manav-balıkçı: Ortaköylü Moiz Bandil: 1880'li yıllarda Ortaköy'de dünyaya gelen Moiz Mandil, 1910'lu yıllarda Ortaköy'de çok tanınmış bir Musevi olup önce manavlık daha sonra balıkçılık yaptı. 1992 yılına kadar Galata'da mesleğini başarı ile sürdüren ünlü terzi ve dürüst insan Bohor Barokas ve balıkçı Avraam Barokas'ın dayısı olan Moiz Mandil, eşi Raşel ile birlikte ünlü "Anna-Maria" vapuru ile İsrail'e giderek Hertzelia kentinde uzun yıllar yaşadı. Ortaköylü Moiz Mandil, 1964 yılında aynı kentte vefat etti.

Moiz Mandil ve eşi Raşel'in çocukları olmadı.

Elektrikçiler, elektrik ustaları: 1930-1965 yılları arasında Ortaköy semtinde elektrikçilik yapmış Musevi ustaları şunlardır:

Elektrikçi İzak Filiba, Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda aralıksız 20 yıl yöneticilik yapmış bir elektrik ustası idi.

Elektrikçi İzak Zavarro: "İshak Usta" olarak tanınan ünlü Ortaköylü elektrik ustası İzak Zavarro, 1910 yılında Ortaköy'de doğdu.

Gerek İzak Zavarro gerekse de eşi Förtüne, Ortaköy Yenimahalle'de büyüdüler.

İshak Usta seyyar elektrikçi olup inşaatlarda çalışırdı. İzak Zavaro ve eşi Förtüne 1 Ekim 1941 tarihinde yanan ve "Kal dela Ispaniola" olarak bilinen Ortaköy Etz-Hayim'deki büyük sinagogda 6 Haziran 1938 tarihinde evlendiler. İzak ve Förtüne Zavarro çifti evlendikten sonra, Dereboyu'nda Saadet sokağında, sonra sırasıyla Ortaköy'de "Yahudi çarşısı" olarak bilinen çarşıda, daha sonra da 18 Akaretler olarak adlandırılan ve o dönemde burada yaşayan sakinlerin tümünü Musevi ailelerin oluşturduğu Bulgurcu Sokak'ta oturdular. Uzun yıllar mesleğini başarı ile sürdürdükten sonra emekli olan İzak Zavarro ve ailesi 1965-66 yılları arasında Şişli'ye taşındı. Daha sonra yaşamlarını Şişli'de sürdüren İzak Zavarro ve eşi Fortüne Ortaköy'ün önemli simalarındandır.

"Se ivan al ket" (Yardım toplamaya giderlerdi): 1950 ve 1960'lı yıllarda Ortaköy'de hemen tüm Musevi ailelerin evlerinin girişinde (en el kortijo), duvarda asılı bulunan kilitli birer kumbara mevcuttu. Hemen tüm Musevi aileler evlerinde bulunan bu kumbaralara para atarlar, fakirlere ve yetimlere ulaştırmak ve dağıtılmak üzere biriken bu paralar haftada bir pazar günleri Albert Zavarro, Natan Meyohas, Duek ve daha birçok kızlı erkekli bu genç görevliler tarafın-

dan evlere gidilerek kumbaralar açılır ve toplanan paralar fakir ve yetimlere ulaştırılırdı.

O dönemde her bir mahalleye bir kız ve bir erkek genç görevli birlikte gider, kızlar beyaz elbiseler giyerlerdi.

Marangozlar ve Nalburlar: Aynı zamanda meyhaneci olan Mösyö Abuaf'ın 1940'ların Ortaköy'ünde nalbur dükkânı da vardı.

Avraam Alvayero, 1930 ve 1940'lı yıllarda kireç vs. nalbur malzemeleri satardı.

1926 yılında Ortaköy'de doğan Moiz Moşe Leon Aslanşenlik'in annesinin adı Rakel, babasının adı İzak Leon'dur. İzak Leon 1900'lu yıllarda Ortaköy'de çok tanınmış bir zerzavatçıydı. Gençlik yıllarından 1949 yılına değin marangozluk yapan Moiz Aslanşenlik, 1959 yılında Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda Luiza Mari ile evlendi.

Mukavvacılar: Davit Reis'in oğlu olan İzak Liçi, 1941 yılında Ortaköy'de doğdu. Küçük yaşlardan itibaren Jak Bohor Dalva'nın yanında çalışarak mesleğin inceliklerini öğrenen İzak Liçi, iki yıllık vatani görevinden sonra evlendi, ayrıldı. İzak Liçi'nin tek kızı Rahel (Liçi) Mizrahi, İzak Mizrahi ile evli olup Hayfa'da yaşamaktadırlar. Çiftin bir çocuğu vardır. Mesleğini başarı ile sürdüren İzak Liçi, uzun yıllar Ortaköy'de yaşamıştır.

Tenekeciler, kova ustaları: 1988'de Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun gabaylarından ve bu semtin sevilen simalarından biri olan tenekeci-kova ustası Sabetay Malki, bir zamanlar "Yeşivat Ninyo"nun bulunduğu Ortaköy Büyük-

şekerci Sokak'ta 1915 yılında dünyaya geldi. Babası, ünlü balık avcısı, aslen Kuruçeşmeli olan, o dönem de Salapurya ile balık avlayan Nesim Malki (Nesim Reis), annesi Reyna Malki'dir.

Küçük yaşlardan itibaren ünlü Musevi fabrikatör Mösyö Gabay'ın teneke fabrikasında çalışarak mesleğin inceliklerini öğrenen Sabetay Malki, daha sonra sırasıyla 1930'lu yıllarda Arnavutköy'deki sobacı Davit Hason, ardından Yenihan'da ünlü Musevi Hahamoğlu'nun teneke fabrikasında çalıştı.

3 yıllık askerliğini 1940'ta tamamlayan Gabay Sabetay Malki, bir süre Karaköy Kemeraltı semtinde Ermeni Usta Baltayan'ın yanında kovacı ustası olarak çalıştı.

1942 yılında Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu önünde sobacı dükkânı açan Sabetay Malki, bir buçuk yıl sonra bu dükkânı kapatarak Tophane'ye geçti, burada bir dükkân açtı. 1945'te Etz-Hayim'deki şimdiki büyük sinagogda eşi Süzan (Pinto) ile evlendi.

Sabetay-Süzan Malki çiftinin Nesim ve Albert adlarında iki çocukları dünyaya geldi.

1947 doğumlu Nesim Malki, Rav Moşe Benveniste'nin eşi Förtüne Benveniste'nin kız kardeşi Suzi Darsa ile evli olup İsrail'de Ramat-Aşaron kentinde yaşamaktadır. Nesim-Suzi çiftinin iki çocuğu vardır.

Albert Malki, Madam Lena ile evli olup üst Bostancı Sahra-i Cedid'de ikamet etmektedir. Albert-Lena çiftinin bir kızı vardır.

Gabay Sabetay Malki, 1957'deki Karaköy-Kemeraltı semtinde başlayan istimlak üzerine Tahtakale'ye geçerek Tamburacı Han'da teneke-kovacı dükkânı açtı. 1989 yılına dek burada çalışan Malki, emeklidir. Ortaköy Etz-Hayim Sina-

gogu'nun gabayı olan Sabetay Malki, eşi Süzan ile Muvakkit Sokak'ta uzun yıllar ikamet etmiştir.

Süzan'ın babası Avraam Albert Pinto 1910 ve 1930'lu yıllarda Kemeraltı semtinin ünlü şarapçısı Saltiel'de "kaşer" şarap imal ederdi.

Avraam Surujon: Ortaköylü ünlü teneke ustası Avraam Surujon 1950'lerden 1990'lı yıllara, mesleğini başarı ile sürdürmüştür. Avraam-Merkada Surujon çiftinin Yeoşua adlı bir oğlu ve Fani adında bir kızı vardır. Avraam Surujon, eşi ile birlikte Ortaköy semtinde uzun yıllar ikamet etmiş olup Darsa boya firmasında ustabaşı olarak çalışmıştır. Avraam Surujon'un eşi Madam Merkada'nın babası da büyük bir balık ustasıydı.

Ayakkabı-Sayacı ustaları: Leon Kutiel 29 Ocak 1929 tarihinde 18 Akaretler olarak bilinen Bulgurcu Sokak'ta doğdu. Babasının adı Bension, annesinin adı Roza'dır.

Babası Ortaköy'de serbest çalışırdı. Bension – Roza Kutiel çiftinin üç çocuğu oldu: Jean Kutiel, Şemuel Sami Kutiel (sinagog yöneticisi Gabay) ve halen İsrail'de yaşayan Recina (Kutiel) Şalom.

Küçük yaşlardan itibaren Beyazıt'ta ayakkabı sayacılığında ustalaşan Leon Kutiel, iki yıllık askerliğini Ankara ve Ereğli'de ordu donatımda yaptı.

Askerlikten sonra mesleğini başarı ile sürdüren Leon Kutiel 1959 yılında Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda Vivi Vida (Zaken) Kutiel ile evlendi.

Aynı yıl 18 Akaretler'den Dış Budak Sokağı'na taşındılar.

Leon ve Vivi Kutiel çiftinin Mordo ve Lazar adında iki oğlu dünyaya geldi.

1929 yılında babasını ve 1968 yılında annesini kaybeden Leon Kutiel, kardeşi Gabay Şemuel Sami Kutiel ile birlikte baba mesleğini başarı ile sürdürmüşlerdir.

Leon Kutiel'in eşi Vivi Kutiel, 1930'lu yıllarda Ortaköy'de "Yeşivot"ların ve Yenimahalle Sinagogu'nun büyük Rabisi, Haribi Bension Allevi'nin torunudur. Vivi Kutiel'in annesi Eliza Zaken'in diğer kızı ise Beki Zaken'dir.

Daha sonra Beki Zaken, Doğan Halmen ile evlenmiş ve üç çocuk sahibi olmuştur.

Kadın Terziler: İlerleyen sayfalarda üzerinde daha geniş duracağımız Madame Goldenberg (saray terzisi), Ortaköy'de Taşbasamak Sokak'ta bulunan konağın sahibiydi.

Ortaköylü diğer kadın terziler ise Viktorya Babani ve Mari İger'dir.

Doktorlar, Mühendisler, Öğretmenler: 1930 ve 1960'lı yıllarda Ortaköy'de ün yapan diğer doktorlar da Dr. Salis ve sinagog yöneticisi Gabay Sami Alazraki'nin oğlu Dr. Alazraki'dir.

1930, 1960'lı yıllarda Ortaköy'deki mühendisler, camcı Levi'nin oğlu Marko Levi ve şair, ressam Jozef Habib Gerez'in ağabeyi Haskiya Gerez'dir. Haskiya Gerez, ailesi ile birlikte Rotterdam'da yaşamakta ve bu kentte sinagog yöneticiliği yapmaktadır.

1930-60 yılları arasında Ortaköy'de okullarda ve özel olarak evde ders veren öğretmenlerden bazıları şunlardır:

Öğretmen Aseo, Eli Öğretmen: Mösyö Konfino Eli aynı zamanda Gazi Osman Paşa Ortakokulu matematik hocası idi.

Matmazel Kalef, Matmazel Weizzman, 1930 ve 1940'lı yıllarda evlerde özel Fransızca dersleri verirdi.

Futbolcular: 1940 ve 60'lı yıllarda Ortaköy futbol takımında oynayan Musevi futbolculardan bazıları şunlardır: Marko Levi, Gabay Mordo Levi'nin oğludur. Albert Hodara Albert Hodara'nın babası Jozef Hodara, Varlık Vergisi döneminde Aşkale'ye gönderilenler arasında bulunmaktaydı.

Diğer Meslek Erbabı

1930'lu yıllarda Ortaköy Yenimahallede aynı zamanda hazan ve moel olan büyük bir inşaat ustası, Haribi Şemuel Akohen yaşardı. Haribi Şemuel Akohen ve eşi Camiluça, Ortaköy'de iz bırakmış insanlardır.

1927-1940 arasında Ortaköy'de hemşirelik yapan tek Musevi kadın Yafa Şalom'du.

1920-30'lu yılların Ortaköy'ünde tek Musevi polis, Bohor Efendi'dir.

Yıl 1910. Şimdi Ortaköy'de bulunan Gazi Osmanpaşa Ortaokulu o yıllarda Beşiktaş'taki binasında eğitim vermekteydi. Bu okulun o dönemdeki tek Musevi Türkçe hocası olan Mösyö Asseo, aynı zamanda Ortaköy'de muhtardı.

1940-50'li yıllarda Ortaköy semtindeki bir başka Musevi muhtar da Mösyö Alfandari'dir.

Beşiktaş'taki muayenehanesinde dişçilik yapan Dr. Davit Hayon'un babası, Hayon Efendi, saray dişçisi olarak ün yapmıştır.

"Altıparmak" namı ile tanınan Eliezer Kolele Refael Ner ayakabı boyacısıydılar; Yaakov Kohen ve Avraam Kohen boya badana yaparlardı.

Ortaköy'de 1930'lu yıllarda *"Fes"* kalıpçılığı yapan tek Musevi, Mösyö Abuaf'tır.

1940-1950'li yıllar ve ötesinde Ortaköy'de manavlık yapan Museviler şunlardır: Avraam Afya, İshak Habib *"Kuzguncuklu"* Mösyö Kamondo, David Acubel ve Behor Yeruşalmi.

Gavriel Kohen, 1950'li yıllardan günümüze değin görevini başarı ile sürdüren bir cila ustasıdır.

Hem cilacı hem mobilyacı hem de nalbur olan bir başka Ortaköylü usta ise Moşe Avraam Leon'dur.

Aslen Kuzguncuklu olan, Ortaköy'de sebzecilik yapan ve burada ikamet eden İshak Habip, aynı zamanda Rabi Moşe Benveniste'nin eşi Förtüne (Darsa) Benveniste'nin büyükbabasıdır.

Bohor Yeruşalmi, Nesim Yeruşalmi ve kızı Raşel, Nesim Abravanel, "Zarzavatçı Kamondo", Ortaköy'ün unutulmaz simalarındandı. Ortaköy çarşıda, "Zarzavatçı Afya" (1940-50) ve "Seyyar Zarzavatçı" Yaakov Dannon da önemli yüzlerdi.

Ortaköy'de ünlü Musevi kunduracılar; kunduracı Aron Behar, Jak Behar ve çarşıda kunduracılık yapan Reuben; tuhafiyeciler Anri Arguete, Hayim Levi; seyyar basmacılar Salvator Behar, Nesim Sarfati ve kardeşi Yosef Sarfati'ydi. Kurukahvecilik yapan tek Musevi İzak Behar'dı.

Karaborsacılar: Jak Benbasa: 1950-1960 arasında Ortaköy'de ikamet eden Jak Benbasa, daha sonra ailesiyle birlikte Taksim ve Kurtuluş semtlerinde ikamet etti. Aynı zamanda deri mağazası açarak bu mesleği de sürdüren Benbasa at yarışlarına duyduğu büyük ilgi nedeniyle bahis oyunundan da büyük paralar kazandı.

Ailesiyle birlikte İsrail'e göç eden Benbasa bir trafik kazası sonucu yaşamını yitirdi.

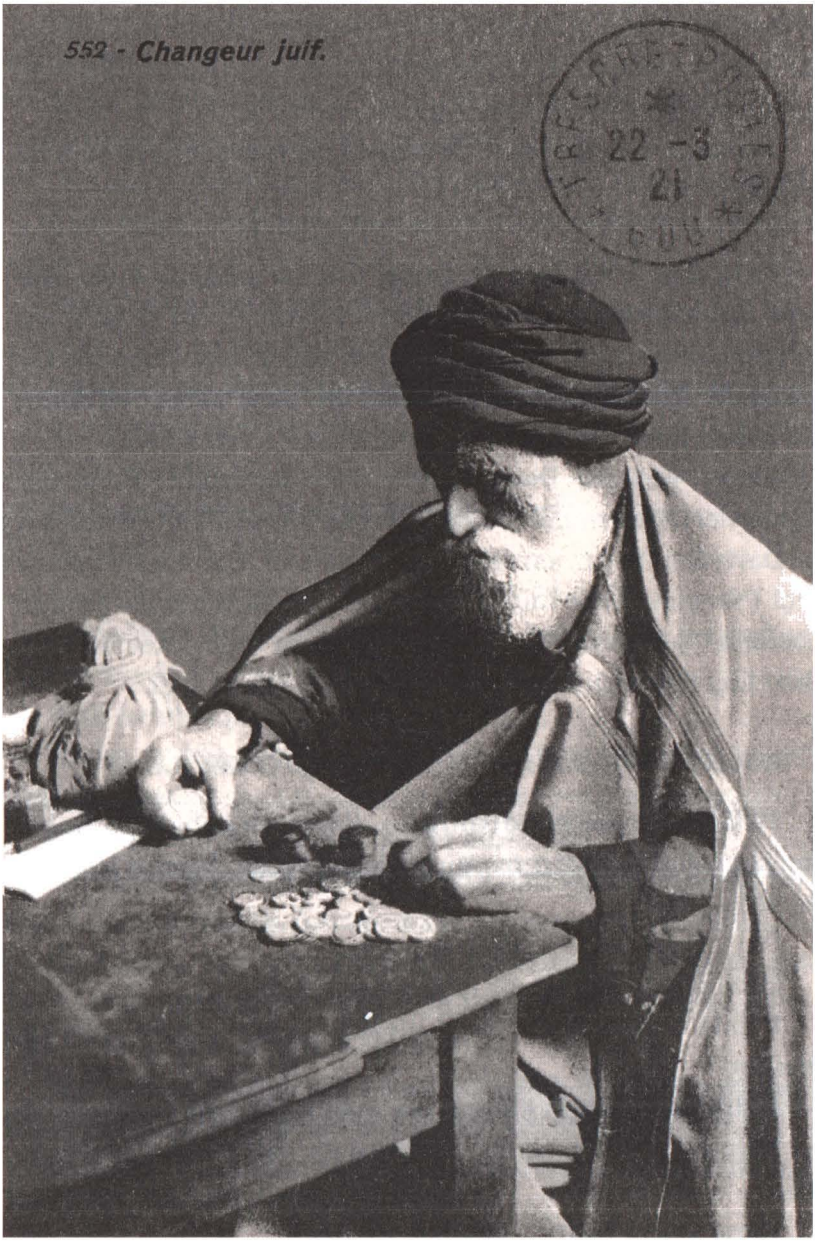
Kuru temizlemeciler: 1950'li yıllardan 1990'lı yıllara değin Ortaköy'de faaliyette bulunan tek Musevi kurutemizlemeci Pepo'dur.

Eczacılar: 1925 ve 1940 arasında Ortaköy semtinin en tanınmış Musevi eczacısı Jak Garih'tir. Günümüzde Ortaköy'de Mimar Sinan Hamamı'nın tam karşısındaki binada bir zamanlar eczanesi olan Jak Garih'in adını taşıyan bir sokak vardı. Jak Garih uzun boylu, uzun bıyıkları ve yardımseverliği ile bir döneme damgasını vurmuş bir eczacıydı. Jak Garih, Alarko şirketler topluluğunun kurucu ortaklarından merhum Üzeyir Garih'in de babası idi.

Eczacı Jak Garih'in eşi, Madam Adele Garih'ti. Çiftin, Üzeyir Garih'ten başka bir de bir dönem Fransızca öğretmenliği yapmış olan Lüsyen Garih (İlkbahar) isimli bir de kızları vardı.

1930 ve 1940'lı yıllarda Ortaköy'de tramvayların son durağı olan Muvakkit Sokak'ta boydan boya çoğunluğunu Musevi esnafının oluşturduğu zerzavatçıların dükkânları vardı. Ayrıca bu sokak vatmanların da dinlenme yeriydi. Bu sokağın çıkış yönünde, Ortaköy'de dere olduğu için (Dereboyu) tramvaylar daha ileriye gitmezdi. Bir ifadeye göre derenin suları Ulus semtinden gelirdi.

Berberler: 1920'li yıllarda Ortaköy'ün en tanınmış Musevi berberleri, Nesim Benşuşe ve oğlu Marko Benşuşe'dir.

552 - Changeur juif.
22 -3
21

Baba oğul Benşuşelerin dükkânı Ortaköy Çarşısı'nın girişinde bulunmaktaydı. Bu dükkânda Nesim ve oğlu Marko Benşuşe hem çaycılık, kahvecilik hem de berberlik yaparlardı.

Ayrıca Nesim Benşuşe Ortaköy'de seyyar zerzavatçılık da yapardı.

1918'den 1960'lara Boğaziçi'nde Ortaköylü ünlü Musevi Balık Avcıları: Küçük yaşlardan beri denize ve balık avcılığına tutkun olan Davit Liçi (1906-1977), kısa zamanda Ortaköy'de, Kuruçeşme'nin tanınmış bir balık avcısı, tanınmış bir reisi olarak ün yaptı. Eşi Merkada ile evlendikten sonra Ortaköy'e yerleşen Davit Reis'in diğer kardeşleri şunlardır: Ağabeyleri Nesim Liçi (balıkçı), İsrael Liçi (balıkçı ve manav) ve Davit Reis'in kız kardeşleri Sultana Liçi, Oro Liçi, Förtüne Liçi (Yahya), Ester Liçi (Abravanel). Davit-Merkada çiftinin çocukları şunlardır: Yosef Liçi (2 yaşında öldü), Recina Liçi, Suzi Liçi (Baruh), Alegre Liçi (Benyakar), İzak Liçi.

Davit Reis'in Boğaziçi'nde Yaşadığı Ölüm Kalım Anı

1930'un bir kasım sabahıydı... Puslu bir sabahtı... Sabahın sessizliği ve huzur duygusu Boğaziçi'nin durgun sularında yansıyordu.

Davit Reis, eşine sarıldı. Sımsıkı...

Çocuklarını kucakladı içindeki sevgiyle...

Evinin kapısı süvesindeki mezuza'yı öptü, göğe bakarak dua etti.

Ardından saygıyla kapattı eşi, evin tahta kapısını...

Yürüdü... Denize doğru... Boğaziçi sanki onu çağırıyordu...

Karşı kıyıya baktı o sabah uzun uzun...

Beylerbeyi... Üsküdar... Pusun etkisiyle belli belirsiz görünüyordu.

Tıpkı Thomas Allom'un siyah beyaz gravürlerindeki gibi...

Ortaköy sahilinde duran kayığına baktı.

"Ne kadar güzel kayığım... Ekmek teknem..." diye düşündü.

Açık mavi renkli kayığının üstte ve altta iki beyaz çizgisi vardı.

"Reis" adını vermişti kayığına...

"Reis" adı da beyaz renkle yazılmıştı.

Halatları çözdü ve küreklere asıldı... Çok güçlüydü...

Arnavutköy açıklarında balıkçı kayıklarıyla karşılaştı. Selamlaştı onlarla...

Balıkçı reisleri ardından bağırıyorlardı.

"Rastgele Davit Reis!"

Puslu hava perde perde iniyordu Boğaziçi'ne...

Yeniköy'ün yukarısındaki Dalyan'a baktı... Sis perdesi ve birkaç kayık...

Belli belirsiz görünüyordu.

"Balık boldur bugün... Allahım... Bereketlendir beni!" dedi içinden...

Küreklere asıldı. Zaman sanki durmuştu.

Ne kadar kürek çekti bilmiyordu. Bir anda kendisini boğazın uç noktasında, Karadeniz'in ağzına gelmiş hissetti.

Karadeniz, sanki bir perdenin arkasında "sonsuz bir deniz," oradan yükselen daha koyu renkteki sis sütunu, Davit Reis'in önündeki dev bir kapı gibiydi.

Birden, aklına, eski bir kitapta okuduğu bir metin gelmişti... Fatih Sultan Mehmet'in o muazzam ordusu...

İstanbul kuşatması sırasında yaptırdığı Rumeli Hisarı... Askerlerini burada barındırmıştı.

Anadolu yakasında da iyi korunan bir hisar vardı. Böylece İstanbul'un girişi iyi korunuyor ve Karadeniz'den boğaza giren gemiler denetlenebiliyordu.

Avlanmaya başladı. Birkaç palamut ve onlarca lüfer avlamıştı... Oltasını bir kez daha attı Davit Reis...

Kısa bir sessizlikten sonra oltasına ağırca bir şey takıldığını hissetti. Önce, denizin dibinde duran eski bir çizme avladığını sandı. Ardından, denizin üstünde köpük kabarcıkları belirdi. Anladı. Ağır bir balıktı oltasındaki.

O kurşunî havada köpük kabarcıkları ne kadar da beyaz görünüyordu.

Olanca gücüyle asıldı oltaya... Ama nafile, çekemiyordu.

Bir kez daha asıldı... O uzun mesina yay gibi gerildi, titredi.

Keskin, uzun beyaz dişleri, beyaz renkli gözleri, iri siyah gözbebeğiyle bir köpekbalığı, suyun yüzeyinde belirivermişti birden.

Ağzındaki acıdan ve Davit Reis'in güçlü asılmalarından can havliyle su yüzüne çıkmıştı. Ardından, aniden denizin dibine daldı köpekbalığı...

Başı beladaydı Davit Reis'in... Ama bırakmaya hiç niyeti yoktu...

Önde vargücüyle Boğaziçi'ne doğru hareket eden o koca gözlü gri köpekbalığı ve ardından, güçlü kollarıyla oltayı sıkıca tutan Davit Reis, önce Garipçe'ye, ardından Yeniköy Dalyan'a hızla ilerlediler. Karşıda, Anadoluhisarı, Kandilli, Vaniköy, Çengelköy... Dalyan'dan açılan balıkçılar, ona yardım etmek için Boğaziçi'nde hızla kürek çekiyorlardı.

Balık avcıları, Boğaziçi'nin tam ortasında köpekbalığıyla kahramanca mücadele eden Davit Reis'i büyük bir şaşkınlıkla izliyor bir yandan da, "Dayan! Yetişiyoruz Davit Reis!"

diye bağırıyorlardı. Köpekbalığı, Davit Reis'i ve kayığını, Kızkulesi açıklarına kadar getirmişti.

Davit Reis'in gözleri kapanıyordu.

Kendinden geçiyordu yorgunluktan...

Yeniköy'den... Dalyan'dan gelen balıkçılar yetişmişlerdi...

Bir balık avcısı Davit Reis'in sandalını yedeğine aldı. Abdullah Reis de onu kendi kayığına çıkardı... Yüzünü yıkadı... Kemal Reis ve diğer balıkçılar da köpekbalığını öldürmüşlerdi.

Kıyıya çıkardıklarında karşılaştıkları manzara herkesi hayrete düşürmüştü.

O güne değin Boğaziçi sularında avlanan en büyük köpekbalığıydı bu.

Davit Reis'in dostları ona artık daha derin bir saygı duyuyorlardı.

Boğaziçi'nde diğer Türk reislerle birlikte balığa çıkan Davit Reis'in iç motorlu bir sandalı vardı. Boğaziçi'nin hemen tüm sularında balık avlayan Davit Reis, avladığı balıkların bir kısmını balıkhaneye verdikten sonra elindeki balıkların diğer bölümünü Ortaköy İskelesi'ne bağlı motorunda satardı.

1977 yılında vefat eden Davit Reis, Ortaköy'deki Musevi mezarlığına defnedildi. Davit Reis, Ortaköy'ün en ünlü Musevi balık avcılarından biridir.

Aslen Kuruçeşmeli Nesim Reis (Nesim Malki), Şemuel Reis, Moşon Reis (Moşon Aslan), Aslan Reis (Yeuda Aslan).

Moşon Reis'in oğlu ollan Yeuda Aslan (Aslan Reis) avdan dönüp çipariyi karaya attığı zaman öyle bir nara atardı ki, toplanan halk "Arslan'a bak arslana, Arslan Reis geliyor!" derlerdi.

Ayrıca 1991 Mayıs'ında vefat eden ünlü Balatlı Moiz Kohen de Boğaziçi'nde avlanırdı. 1940'lı yıllarda, aynı zamanda nalbur olan, Boncuk lakaplı bir Yahudi balıkçı limandaki sığ suya girip serinlemek isterken dengesini kaybedip boğuldu. Cesedi beş gün sonra Musevi arkadaşı tarafından bulunarak karaya çıkarıldı.

İKİNCİ BÖLÜM

SİNAGOGLARIMIZ

ORTAKÖY ETZ-HAYİM SİNAGOGU

Gazeteci Yusuf Altıntaş, 10 Nisan 1991 tarihli *Şalom* gazetesindeki "Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu, Yeniden Doğuş" başlıklı yazısında, sinagogu bize tanıtmaktadır:

Etz-Hayim Sinagogu, Ortaköy'de ana cadde üzerinde, bu bölgedeki Musevi cemaatinin oldukça kalabalık olduğu dönemleri bugünlere yansıtan en canlı anıt.

Anacaddeden geçerken biraz dikkat edebilenler iki sütun üzerinde biçimlendirilmiş, alınlık ve kemerli geniş kapısının farkına varabilirler. Kemeri merkezleyen ve mimaride bağlama taşı olarak adlandırılan düzlemin üstündeki taş küre ve onu çevreleyen daire ile taç ve Magen David, izleyeni istese de istemese de dinsel sembolizmin o engin alanına sürüklüyor.

Eliyahu Ben Yitsbak Kamhi tarafından yaptırılan bu sutünlu giriş, 1915 tarihini taşıyor. İbrani takvimine göre 5674.

Dr. Nesim Büyükbabani, "Ortaköy ve Etz-Hayim Sinagogu Üzerine Birkaç Söz" adlı tanıtım broşüründe sinagogumuzun yerini belirten eldeki en eski yazılı belgenin 1825 tarihini taşıyan bir padişah fermanı olduğuna değinmekte, bu belgeler ile Ortaköy'deki Yahudi "taifesine" daha önce bir yangın sonucu harap olan Etz-Hayim Sinagogu'nun onarımı için fetva verildiğini ifade etmektedir.

Encyclopedia Judaica'nın çalışmalarına katılan ünlü tarihçi Salamon Rosanes, (1862-1938) Ortaköy'deki Yahudi varlığının Bizans dönemine değin uzandığını ifade etmektedir.

Dr. Büyükbabani, adı geçen tanıtım broşüründe Etz-Hayim Sinagogu'nun 1 Ekim 1941 tarihinde yandığını belirtirken, Verda Baruh, 21 Kasım 1984 tarihli *Şalom* gazetesinde yayımlanan, "Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu, Biraz Duygu, Biraz İstek" başlıklı yazısında sinagogdaki yangın tarihinin 1942 olduğuna değinmektedir:

... Sene 1942, Kipur akşamı, günün son duası bitmiş, herkes evlerine dağılmıştı.

Kandillerin gevşek ama sıcak ışıkları altın yaldızlı kubbenin üzerinde oyunlar oynuyorlardı.

Oyun gittikçe hızlanıp canlanıyordu, yalnız kubbeden değil, tüm duvarlarda koşmaca gibi birbirini izleyen kırmızı alevler altın yaldızların parıltısını yutmakla kalmamış, tüm sinagogu yutmaya da başlamıştı. Hiç kimse zamanında yetişememişti bu sıcak oyunu durdurmaya. Bu talihsiz geceden geriye sadece bir iki tahta sıra ve sadece "Ehal-Akodeş" (sinagogun mihrabı) arta kaldı.

Bizans döneminde inşa edilmiş Ortaköy Sinagogu'nun asıl büyük midraşı (büyük sinagogu) böyle yanmıştı.

O günlerin anısını yaşatan tek parça "Ehal-Akodeş", bugün yalnız tek başına bahçenin bir duvarından destek alarak... gizlenmekte adeta...

Yanan büyük sinagogdan bugün geriye kalan, tamamı beyaz mermer kullanılarak ustalık ve ince bir işçilikle yapılmış olan "Ehal-Akodeş"te alınlığın üzerinde 3 satır İbranice yazı göze çarpmaktadır.

İlk satırda "Bano Baniti Bayit" yazısı okunmakta olup Judeo-İspanyol tercümesi ile "Fraguar Fragui Kaza" (Şelomo Ameleh'in* sözlerinden...) anlamını ifade etmektedir. (Ben bir ev inşa ettim.).

İkinci satırda *"Zevul lah mahon leşivteha"* yazılıdır. Zayin, bet, vav, lamed yazılarının üzerinde noktalar göze çarpmaktadır.

İbranice yazıların üzerinde bulunan noktalı her bir harf, bir rakama karşılık geldiğinden, Ehal-Akodeş'in inşa yılını bulmak olanağına erişmiş oluyoruz.

İkinci satırın anlamı şudur: *"Morada parati, lugar para asentar tu."* Allahım, sen ikamet edesin diye senin için bir yerleşim yeri kurdum.

Üçüncü satırda, *"Olamim. Leperat katan"* cümlesi okunmaktadır. Anlamı Judeo-İspanyol dilinde *"para syempre. Leperat katan"* demektir. Türkçesi ise "Bu sinagog ilelebet var olsun." demektir.

Bir alt satırda bu mihrabı ve sinagogu yaptıranın adı yazmaktadır. Merhum Kont Avraam de Kamondo. Yine aynı alınlıkta "Alahın güzelliğinin ve tekliğinin yanında Musevi

---

* Süleyman Peygamber.

cemaatinin lideri İsrail'in tek lideri Avraam Kamondo" yazmaktadır.

Beth-Din üyelerinden Rabi Pinto'nun açıklamaları doğrultusuda, *"leperat katan"* sözcüğü, kısaca yukarıda tespit olunan 609 rakkamına 5000'in ilave edilmesi gerektiği anlamındadır.

Böylece 5609 (İbrani takvimine göre) yılını bularak Miladi karşılığı olarak, 1849 tarihini tespit etmekteyiz.

"Ehal-Akodeş"in alınlığında bulunan yazılar:

Ehal-Akodeş'in sağ ve sol tarafında 3'er satır yazı göze çarpmakta olup;

Alınlığın sağ tarafındaki yazılar şunlardır:

1. satır: *"Şemo Etz-Hayim Mikodeş Mikodeş."*(İsmi hayat ağacı, kutsalların kutsalı.)
2. satır: *"... Alyad Ehad Ameyuhad..."* (Allahın katında çok önemli.)
3. satır: *Nasi Yisrael Ehad-Avraam Kamondo.* (İsrail'in kralı Avraam Kamondo)

Moshe Sevilla Sharon, *İsrail Ulusunun Tarihi* adlı kitabında Kont Avraam de Kamondo'dan "... 19. yüzyılda saray çevrelerinde adı en çok duyulan bir bankacı ailesinden gelen Avraam De Kamondo (1785-1873), aynı zamanda Türkiye Yahudi Cemaati başkanıydı. Hayırseverliği ve zenginliğinden dolayı Kamondo, 'Doğunun Rotschild'i olarak anılırdı," diye söz eder.

Yanan büyük sinagog, iki katlı ahşap bir yapı olup sinagogun iç tavanı üstü altın kaplama boyalı idi. Büyük sinagogun iki giriş kapısı ve üç yanında toplam iki katta 10'dan fazla büyük penceresi vardı.

Ferah bir mekânı olan sinagogun üzeri kiremitlerle kaplı, düz olup sinagogun kubbesi yoktu. Büyük sinagogun girişteki kapısının hemen sağında ünlü Ortaköy Korosu'nun yerini aldığı bölüm, ortada üç basamaklı teva (kürsü), tevanın etrafında hazan, mezamer (mezmur okuyanlar) ve gabaylar için ayrılmış olan çift basamaklı tribün benzeri sıralar vardı. Ayrıca tevanın dört bir yanında da, müminlerin oturdukları tahta banklar vardı.

Bu sinagogdan geriye kalan tek eser, çift basamaklı, Korent nizamlı sütunların arasında Romanesk stildeki kapısı ile geride kalan Kont Avraam Kamondo'nun 1849 yılında yaptırdığı görkemli mermer yapı Ehal-Akodeş'tir.

Sinagogun ikinci katı kadınlara ayrılmış olup üç tarafta kadınlar bölümü (azara) vardır. Ehal-Akodeş'in üzeri boş olup kadınların buradan geçmesini önlemek için buraya uzun bir tahta konmuştu.

Sinagogun büyük kristal avizesi

1 Ekim 1941 tarihinde yanan büyük sinagogun görkemli avizesi tamamen kristalden olup hayırsever bir insan olan ünlü Osmanlı saray cevhercibaşısı Mösyö Ninyo tarafından yaptırılarak sinagoga hediye edilmiştir.

Rahmetli şamaş (sinagog kâhyası) Aaron Babani, yangın sırasında düşerek parçalanan görkemli avizenin düşerken çıkardığı sesin Beşiktaş'tan dahi duyulduğunu söylerdi.

"Tarih-adam" Gabay Avraam Caen, bu görkemli kristal avizenin bir eşinin de halen Yıldız Sarayı'nda bulunduğunu ifade etmişti. Bugün Neve-Şalom Sinagogu'nda bulunan bü-

yük avize, 1 Ekim 1941'de yanan Ortaköy Etz-Hayim büyük sinagog avizesinin bir benzeridir.

Aradaki tek fark, Neve-Şalom Sinagogu'nun avizesinin iskeletinin bronz konstrüksiyondan, Ortaköy'deki avizenin ise, tamamen kristalden yapılmış olmasıdır.

Sinagogdaki yangının nedeni

1 Ekim 1941 tarihinde büyük sinagogda vuku bulan yangının nedenleri hakkında birkaç rivayet öne sürülmekte olup Gabay Nesim Levi'nin bana anlattıklarına göre; bugünkü cemaat yönetim binasının hemen önünde bulunan Rehitsa (ölülerin yıkandığı yer) bölümü, o dönemde, kandil için yağ şişelerinin konulduğu bir depo idi.

Her yıl Yom Kipur gecesinde sinagogdaki Şamaş, bu depoda bütün gece kalarak sinagogu beklerdi. Deponun giriş bölümünde aydınlanma amacı ile yanan, bir mum veya kandil bulunurdu. Nedense o gece şamaş evine gider. II. Dünya Savaşı yıllarıdır ve Varlık Vergisi'nin ağır şartları neticesinde gayrimüslimlerin çoğu Erzurum Aşkale'de, Amele Taburları'nda bulunmaktadırlar.

Yanan kandil devrilerek yağ dolu depoyu sarar. Yağ deposunun duvarının bir bölümü ile büyük sinagogun duvarı yan yana bulunduğundan depo infilak eder, yangın tüm sinagogu sarar. O sırada bir mucize gerçekleşir. Ehal-Akodeş'te bulunan Sefer-Tora'lara yangın sirayet etmez. Hemen hemen bütün Ortaköy sakinlerinin katıldığı söndürme çalışmalarının ardından yangın söndürülür.

O gece sabaha dek ünlü kadın ve doğum doktoru Albert Aşer vargücüyle çalışarak kurtardığı tüm Sefer-Toraları evinde muhafaza altına aldı.

Ortaköy
Etz-Hayim Sinagogu

Daha sonra yangından kurtarılan Sefer-Toraların büyük bir bölümü, Kaal-Kadoş de Vakıfçı (Yenimahalle'de), Yeşivat-Kamhi, Yeşivat Ninyo ve Yenimahalle sinagoglarının Sefer-Toraları ile birlikte, hahambaşına ulaştırılmış olup Sefer-Toralardan diğer birkaç tanesi halen Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda muhafaza edilmektedir.

Hazan ve Mare Datraların (sinagogun en büyük din bilgini) oturdukları yerler

Yanan büyük sinagogda Mare Datralar, Ehal-Akodeş'in iki yanında bulunan koltuklarda; hazan, mezamer ve gabay-

lar da ortada bulunan tevanın etrafındaki çift basamaklı sıralarda otururlardı.

Ortaköy Etz-Hayim'de biri büyük üçü midraş olmak üzere dört sinagog vardı. Dualar, 1 Ekim 1941 yılına değin Şabat, Roş-Aşana, Kipur Sukot ve diğer bayramlarda yanan büyük sinagogda; geri kalan günlerde ise diğer üç sinagogda (midraş) okunurdu.

Sözü edilen üç sinagogdan biri, tulumbacılar-tenekeciler loncasına ait olup Haverim, diğeri de Midraş-Teilim Sinagogu olup yangından sonra bu iki sinagog birleştirilerek bugünkü iki kapılı, tek katlı ve arka plandaki arazisi ile büyük sinagog şeklini almıştır.

Haverim, tenekeciler-tulumbacılar loncası, 1930'lu yıllara değin varlıklarını sürdürmüş olup yangınlara giderlerdi. Haverimlerin başlıca merkezi Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu ve civarı idi.

Daha önce değindiğim gibi başta on kardeş Gaon ailesi olmak üzere, diğer tenekeciler-tulumbacılar sinagoga büyük emekler harcamışlar, tenekeci ustaları, sinagoglara, kendi emekleriyle Sefer-Tora için yaptıkları gümüş rimon'ları (sefertora süsü) keterleri (taç - yazıların takibi için duahanın kullandığı uzun gümüş işaret), puntero'ları, besamim (tütsülük) ve gümüş kandil kaplarını hediye etmişlerdir. Ayrıca Avraam Bali adlı hayırsever biri 1895 tarihinde emsalsiz güzellikte Barok bir besamim yaptırarak sinagoga hediye ederken, üstad Eliyau Karmona, (*El Cugeton* gazetesi sahibi), 5 adet orijinal Avusturya baskısı Tora kitabını sinagoga bağışladı.

Tulumbacılar-tenekecilerin sinagoga hediye ettikleri diğer sanat eserleri ise, 1922-23 yıllarında yapılmış olan gümüş tabak ve gümüş şarap kadehleridir.

Midraş Teilim Sinagogu'na yetimhanenin yöneticilerinden ve dönemin Or-Ahayim Vakfı müdürü Moiz Parali'nin kayınpederi Avraam Kohen'in çok büyük katkısı oldu.

Şimdiki büyük sinagog birleştirilmeden önce, iki sinagogda iki teva ve iki Ehal-Akodeş bulunmakta olup sinagogların birleştirilmesinden sonra hahambaşılıktan onay alınarak Midraş Teilim Sinagogu'ndaki Ehal-Akodeş ve teva kaldırıldı, böylece günümüzdeki büyük sinagog bugünkü şeklini aldı. Günümüzde, Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun Ehal-Akodeş'ini, tevadaki koltuk ve kanepeleri, Avraam Yeuda Azuz ile kız kardeşi Viktorya Azuz yaptırarak sinagoga hediye etmişlerdir.

Hayırsever bir aile olan Azuz ailesinden Avraam Yeuda Azuz, 1940'lardan 1970'lere kadar Ortaköy Etz-Hayim Vakfı'nın cemaat başkanı idi.

Ortaköy Etz-Hayim'in içindeki dördüncü sinagogu, 200 yıl önce hayırsever bir Aşkenaz Musevi'si inşa ettirdi. "Midraş Teilim" olarak bilinen bu küçük güzide sinagog, ahşap bir yapı idi.

1950'de Midraş Teilim iki yanında bulunan çeşmelerle birlikte restore edilmişti. Midraşın onarılmış son şekliyle yeniden hizmete açıldığı tarih 1975 olup sinagogun açılışını merhum Hahambaşı Rav David Asseo yapmıştır.

Verda Baruh, "Biraz Duygu, Biraz İstek" başlıklı yazısında midraşı bizlere tanıtmaktadır:

Bu küçük Midraş... Bizim topluma özgü sandığımız bir mimari öğeyi taşıyor. Ortada bir teva, üstte vitray kubbe, tam karşıda halakodeş...

Midraş'taki Ehal-Akodeş, önceden günümüzdeki yeridne olmayıp kurala aykırı yönde duruyordu. Restorasyondan sonra doğru yönde bir Ehal-Akodeş yapılarak eski Ehal-Akodeş'in bulunduğu yere basılmasını önlemek amacıyla bir kütüphane konmuştur.

Midraşta bulunan aplikler: Midraş Teilim'de bulunan aplikleri 2 Mayıs 1966 tarihinde hayırsever Moşe Eskenazi yaptırmıştır. Midraşta bulunan Ehal-Akodeş'i örten parohet (kutsal örtü) başkan Avraam Yeuda Azuz ve kız kardeşi Viktorya Azuz tarafından yaptırılmış olup Ehal-Akodeş'in alt bölümünde siyah bir zemin üzerinde bulunan İbranice yazıda "Sara Azuz" (5645-5730 / 1885-1960) ismi okunmaktadır.

Sara Azuz, Avraam Yeuda Azuz ve Viktorya Azuz'un anneleri olup Ehal-Akodeş onun hatırasına vefakâr çocukları tarafından yaptırılmıştır (5736).

Ortaköy Etz-Hayim sinagogu bahçesinde eskiden üç çeşme olup bunlardan ikisi günümüze ulaşabilmiştir.

1950'de onarım gören çeşmeleri hayırsever Gabay İshak Behar Yeuda yaptırmıştır.

Sinagogun bahçesinde iki kuyu olup 1991 yılında bu kuyulardan biri üzerine beton dökülerek kapatılmıştır. Eskiden rohets'ler (ölü yıkayıcılar) buradan su çekerek rehitsa (yıkama) yaparlardı. Roş Aşana bayramı akşamı "Seder Taşlih"te müminler bahçede kuyunun başında toplanarak okunan "Taşlih" duası ile günahlarından arınırlardı...

Rehitsa yapanlar (ölü yıkayanlar)

Balatlı İzak Azuz (Galata'dan gelirdi) Hayimaçi Belifante, "Kofti" lakabı ile tanınan Mösyö Pinto, ayrıca yine Gala-

ta'dan Nesim Berk, Lazar Levi, Karaköy'deki Zülfaris Sinagogu'nun ünlü şammaşı (kâhyası) Avraam Palti.

Kadınlar için ise Ortaköy'den Donna Biçaci, Galata'dan Viktorya Polatkan ve Eliza Akohen.

Suka (Çardak)

Eskiden Etz-Hayim Sinagogu'nda bulunan suka, şimdiki Şabat seudalarının (Şabat dularından sonra verilen yemek) verildiği bölümdeydi. O dönemde burada seuda bölümü yoktu. Daha sonra suka, Midraş Teilim Sinagogu'nun önünde başlayıp kapalı seuda bölümüne dek uzatılmıştır. Günümüzde ise büyük sinagogun üzerine yapılan bir müştemilatla çardak bölümü asma kat haline getirilmiştir. Dışarıdan bakıldığında bu ekleme sinagogun tarihi dokusununun zarar gördüğü fark edilebilir.

Bir anı: 1988 yılının Ağustos ayında başlayarak 8 ay hazanlık yaptığım Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda cumartesi günleri tefilladan (sabah duasından) sonra verilen Şabat seudasına iştirak ederek her cumartesi seuda esnasında bir "maftirim" eseri okurdum. Yine böyle bir seuda esnasında musikişinas (kanuni) "Hafız" Kordovero'dan öğrendiğim Hüseyni makamındaki "El ar bat siyon – betoh yişkon" adlı eseri okuduktan sonra Mösyö Menahem Behar (iplik tüccarı), gözleri dolu dolu bana dönüp "Ribi, bu eseri 60 yıl önce bu sinagogda, oturduğun yerde, genç ve yetenekli bir müzisyen okumuştu. 60 yıl sonra aynı yerde aynı eseri senin o güzel sesinden duymak, beni yeniden eski hatıralara döndürdü..." dedi ve beni kucakladı.

Aynı şekilde, İshak Altaras (manifaturacı), Bebek'te oturan Yaakov Eskenazi (konfeksiyoncu) gibi Tora'yı iyi bilen

müminlerin yanında Gabay Avraam Caen, Rabi Yitshak Pasensya ve diğer yahidler (müminler) içtenlikle beni kutlamışlardı o gün...

Beyaz Rus Yahudi göçmenler Ortaköy'de...

Tarih-adam Avraam Caen'in "Hatıra ve Araştırmaları" doğrultusunda Yahudi göçmenler ve Rabi Naftuli Katz:

1918-1921 yıllarında Beyaz Rusya'dan İstanbul'a gelen Yahudi göçmenlerinden Aşkenaz ve Gürcü Musevilerin bir bölümü Ortaköy semtine yerleşmişlerdir. Ortaköy'e gelen 50 aile önce, günümüzde kapatılan Feriye Sineması'nın bulunduğu binada, şimdi ise geride sadece duvarı kalan, çok sayıda odadan oluşan deniz manzaralı büyük bir binaya yerleştirilmişlerdir. Beyaz Rusya'dan gelen gerek Aşkenaz Musevileri, gerekse Gürcü Musevileri ibadetleri için Ortaköy Etz-Hayim'deki Tulumbacılar-Tenekeciler Sinagogu'nda toplanmışlar ve burada ibadetlerini yapmışlardır.

Polonya Musevisi olan Rabi Naftuli Katz, 1920'li yıllarda Filistin'e göç etmek amacı ile Polonya'dan ayrılarak Ortaköy'e gelir. Burada çok sevilen ve büyük saygı gören R. Naftuli Katz, Ortaköy cemaatinin bir üyesi olur. Kendisine tahsis edilen Midraş Teilim'de okuyan R. Naftuli Katz'ı Haribi Çukurel, Haribi Valaryola, o dönem Eşkenaz Sinagogu'nun duahanı Hazan Şapoşnik, haribi: din adamı ve aşkenaz duahan Segal, başta olmak üzere bu büyük rabi, hazan ve hat ustalarının yanı sıra birçok Avrupa ülkesinden gelen Aşkenaz kökenli Museviler onu görmeye gelirlerdi. Kendi dua uslübunun devamını sağlamak amacıyla Aşkenaz gelenek ve

göreneklerini Ortaköy'deki Midraş'a yerleştiren R. Naftuli Katz, bunda başarılı olmuştur.

Rabi Naftuli Katz, engin bilgisi ile Ortaköy'de iz bırakmış büyük bir din adamı. Ortaköy Mezarlığı'nda görkemli bir törenle defnedilen bu büyük rabinin mezarı başında iki büyük yuvarlak taş vardır.

Birinci taşta, onu ziyaret edenler tarafından mumlar yakılır, dua edilir. İkinci taşa ise ziyaretçiler tarafından onun anısına çiçekler konurdu.

Bir gece genç bir Musevi kadın, rüyasında ertesi gece öleceğini görür. Sabah olunca genç kadın, yakınlarına gördüğü rüyayı anlatarak öldüğünde Rabi Naftuli Katz'ın yanında gömülmek istediğini vasiyet eder.

Rüya gerçekleşir, kadın ölür. Genç kadın, yapılan büyük bir merasimle Rabi Naftuli Katz'ın yanına defnedilir.

Bikur

Eylül (Ellul) ayında kutsal duyguları hissetmek, manevi huzur duymak ve bu huzura erişmek için dini büyüklerin mezarlarının ziyaret edilmesidir.

Beyaz Rus Musevilerine yedi çeşmesi ile ünlü Meryem Ana Ermeni Kilisesi'nin yukarı taraflarından muhteşem bir saray yavrusu satın alınarak Ortaköy cemaatince kendilerine tahsis edilir.

3-4 katlı bu küçük sarayda birçok Beyaz Rus Musevi ailesi ikamet ederken, aynı zamanda burada sinagoglarını kurarak ibadetlerine devam ettiler. Ortaköy'deki Beyaz Rus Musevilerinin hemen tümü 1948 yılında yeni kurulan İsrail devletine göç etmişlerdir.

Avraam Caen, Ortaköy'ü dönemin en ünlü semtlerinden biri olarak tanımlayarak, Ortaköy'deki Musevi ailelerin birçoğunun kendi evlerinde yeşivalarının olduğuna değinmekte, yeşivaların içinde mutlaka Sefer Tora'ların bulunduğunu ifade etmektedir. Rabi Haleva, Ortaköy'deki yeşivaların tıpatıp benzerlerinin İzmir'deki yeşivalarda da görüldüğüne dikkat çekmektedir.

Ortaköy Etz-Hayim Vakfı'nın yönetim binası

1920 ve 1930'lu yıllar ve ötesinde cemaat yönetim binası Etz-Hayim Sinagogu'nun ana giriş kapısının yanında solunda üç odalı bir yapıydı.

1950'li yıllarda istimlak sonucu bina yıkılınca yeni yönetim binası bu kez sinagogun bahçesinde inşa edildi.

Bu binanın alt bölümünde Rehitsa ve Geniza (eskiyen Tevrat kitaplarını bir odada toplama veya toprağa gömme) bölümleri mevcuttur. İstimlak sonucu yıkılan eski yönetim binasının arsası günümüzde parmaklıklarla çevrilidir.

Ortaköy Etz-Hayim Vakfı'nın Rabi ve Hazanları

19. yüzyılın sonlarından 1980'li yıllara değin Ortaköy'de yetişen ünlü rabi ve hazanlar şunlardır:

R. Menahem Sonsino, R. Yeoşua Sonsino, R. Şalom Akohen, R. Avraam Arguete, oğlu R. Yaakov Arguete, R. Nesim Bitran, Hazan R. Hayim Mizrahi (Şabat tefillası sırasında tevada Tevrat okuduğu sırada can verdi.), R. Bohor Alkaher, R. Bohor Uziel, R. Baruh Muşabak (Bu değerli Rabi yıllarca Ortaköy'de MaHazike-Tora'da emek vererek birçok değerli

hazanlar yetiştirmiştir. Aynı zamanda Arnavutköy Sinagogu'nda da peraşa okuyan R. Baruh Muşabak, yağmur çamur demeden Ortaköy'den Arnavutköy'e yaya giderdi.)

R. Avraam Amram, R. Bension Allevi, R. Yaakov Allevi (1960'lı yıllarda Ortaköy'deki büyük sinagogda hazanlık yapan R. Yaakov Allevi, ünlü bir moel (sünnetçi) olup, hazan ve moel R. Vitali Levi'nin babasıdır.)

R. Yeuda, Leon Mizrahi (Bülbüli, Leon El Hazan), R. Şimon Benşuşan, R. Davit Katarivas (Yenimahalle Sinagogu'nda), R. Şelomo Maymon (1940'lı yıllarda Portakal Paşa Yokuşu'nda ikamet ederdi.)

R. Şelomo-Vida Maymon (Rabanit) çiftinin tek kızı Ester Kohen, Kuzguncuklu Yosef Kohen ile Etz-Hayim Sinagogu'nda evlendikten sonra Ortaköy'den Galata semtine geçtiler. Beyoğlu'nda ünlü bir terzi olan Polikratis'in yanında ustalaşan Yosef Kohen 1978, Ester Kohen ise 1973'te vefat etti.

R. Yitshak Pasensya-Mizrahi uzun yıllar Ortaköy sinagogunda hem rabi hem de hazanlık yapmıştır. Aynı zamanda çok ünlü bir hatipti ve benim hocamdı.

1930'lu yıllarda Hazan Haribi Hayim Sonsino, Rabi Avraam Arguete ve oğlu R. Yaakov Arguete hakkında birkaç söz:

1920 ve 1930'lu yılların büyük rabilerinden R. Avraam Arguete, Şabat duası için Dereboyu'ndaki evinden çıkıp Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'na gittiği zaman özel bir çarık giyerdi. Çarığın arkasında bulunan mahmuzun çıkardığı ses, rabinin her attığı adımda duyulurdu.

Ayrıca siyah bir pelerin giyen R. Avraam Arguete, o dönemde kâhya Nemisaçi ile iki gabay eşliğinde evden alınarak sinagoga getirilirdi. Genç yaşta eriştiği büyük bir bilgi birikimi ve zekâsı ile 1930 ve 1940'lı yıllarda Ortaköy'de yaptığı

rabilik görevinin yanısıra Tünel'deki Hahambaşılık'ta Bet-Din üyesi olmuştur.

Şabat duası için sabahleyin çok erken bir saatte kalkarak sinagoga gelen R. Yaakov Arguete, sinagoga babası geldiği zaman, babası R. Avraam Arguete'yi sinagogun kapısında karşılayarak elini öper, onun hayır duasını almayı ihmal etmezdi.

Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun günümüz hazanı ve gabayı Viktor Beruhiyel'dir.

Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda "Hazan Avraam" Dönemi

1953-1957 yıllarında Ortaköy'de yaşamış müzik yeteneğine sahip Hazan Avraam Kezeraşvili, Avraam Darsa'nın hocasıydı, "Haribi" Avraam Kezeraşvili lakabıyla anılırdı.

Avraam Kezeraşvili, Ortaköy Sinagogu'ndaki hocalığının yanında uzun yıllar Gürcü Sinagogu, Şişli Sinagogu, Büyükada Hesed Le Avraam Sinagogu, Şişhane'deki Knesset İsrael ve Karaköy'deki Zülfaris Sinagogu'nda görev yapmış, öğretmeyi seven, nice hazanlar yetiştiren gerçek, büyük bir üstad idi.

Hazan Darsa, Ortaköy'de, Rabi Moşe Benveniste, Davit Azuz ve bir dönem Şişli Talmud Tora Başkanı olan, öğretmen Sami Yohay Merter'den de faydalandı.

1954-55 yıllarında Ortaköy Alliance Musevi İlkokulu'nda okudu. 1959'da, Ortaköy Musevi İlkokulu Alliance'tan mezun olan Hazan Darsa'nın dönemindeki öğretmenler; hazanlığın yanı sıra kanun da çalan ve halen İsrail'de ailesiyle yaşayan

üstad Ribi Yaakov Akohen -halen İsrail'de Bat-Yam şehinde ailesiyle yaşamaktadır-, kız kardeşi "Sara Öğretmen" Sara (Kohen) Haled, dönemin okul müdiresi Ester Hanım ve Lina Horman'dır.

Avraam Darsa, 1960 yılından itibaren Hasköy'de bulunan Alliance İsraélite okulunda eğitim gördü. O yıllarda Ruhani Lisesi'nde eğitim veren Musevi hocalardan bazıları şunlardır: Rabi Eliyau Akohen, Rabi Yeuda Adoni, Rabi Yitshak Rofe.

1967 yılında iki yıllık vatani görevini Balıkesir'de yerine getiren R. Darsa, 10 Ocak 1970 tarihinde Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda eşi Öjeni (Mitrani) Darsa ile evlenerek Ortaköy'den Kurtuluş semtine geçti.

1969 yılına değin Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda okuyan Duahan Darsa bu tarihten itibaren 1979 yılında İsrail'e gidinceye dek, Şişli Sinagogu'nda ünlü kantor İshak Maçorro ile birlikte hazanlık yaptı.

10 yıl Bat-Yam şehrinde yaşayan Duahan Darsa 1989 yılında ailesiyle birlikte Türkiye'ye geri döndü.

1960-65 yılları arasında yetimhanede (Orfelinato) ders veren Hazan Avraam Darsa, o dönemde yetimhaneye misafir gelen Antakyalı Musevi öğrencilere de ders verdi.

Duahan Avraam Darsa, diğer görevlerinin yanı sıra Neve Şalom Vakfı'nın hazanı olarak görevini sürdürmektedir.

1900-1960 Arasında Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda bulunan yardım vakfı: Bikur-Holim

Yüzyılımızın başından itibaren 1960'lı yıllara değin Ortaköy'deki fakir, bakıma muhtaç ve kimsesiz ailelere ayni ve nakdi yardımda bulunan bir kurum vardı: Bikur Holim...

Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu içinde oluşturulan bu hayır kurumunun başkanı, aynı zamanda sinagogun ilk kadın yöneticisi olan Madame Kamhi'dir. İyiliksever bir hanımefendi olan Madame Kamhi, 1913 yılında Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun mermer giriş kapısını yaptıran hayırsever Eliyahu Ben Yitshak Kamhi'nin eşidir. Madame Kamhi başkanlığında bir grup Musevi kadın, fakir ve yardıma muhtaç ailelere düzenli olarak kömür, et, süt vs. yardımların yanında nakdi yardımda da bulunurlardı.

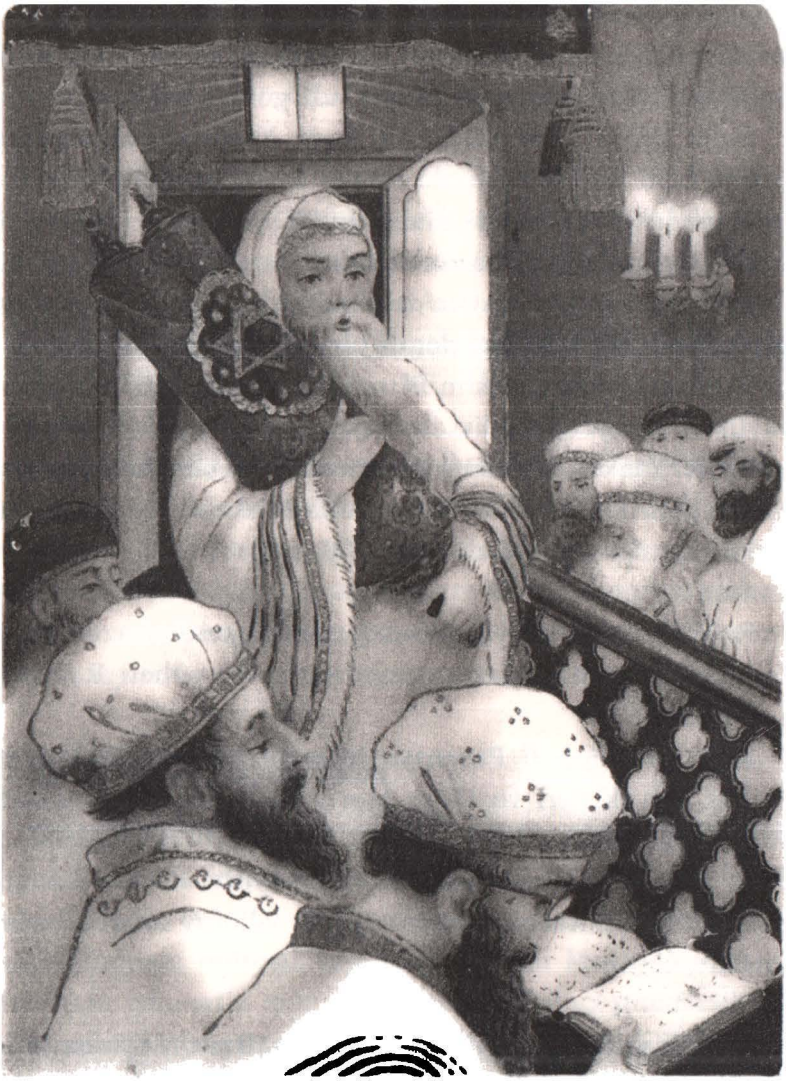
Günümüzde Matan Baseter Bikur Holim kuruluşu Galata, Balat, Ortaköy, Hasköy, Kuzguncuk, Kurtuluş, Kadıköy ve Göztepe gibi semtlerde oturan yardıma muhtaç ailelere yardımlarını sürdürmektedir.

Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'ndaki "Rimonlar"

Günümüzde Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda Ehal-Akodeş'le Sefer-Toralar'ın üzerinde ay-yıldızlı rimonlar göze çarpmaktadır. Bu gümüş tevrat süsleri rimonlar 1880'li yıllarda tenekeci ustaları tarafından özenle yapılıp sinagoga hediye edilmiştir. Eşsiz bir işçilikle ortaya çıkan bu sanat eserlerinin benzeri hiçbir sinagogda yoktur.

Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun 1988'deki Haham Akaal'i R. Yitshak Pasensya Mizrahi: Hocam R. Yitshak Pasensya Mizrahi Ortaköy'de doğdu. Küçük yaşlardan itibaren evlerden İbranice ve din dersi veren hocalardan yararlandı.

15-16 yaşlarındayken hazan oldu. Ortaköy'de döneminin en büyük din adamlarından ders aldı.

לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵבוּ

17 yaşında Hasköy'de mezbahaya giderek kısa zamanda büyük bir şohet oldu. 3 yıllık askerliğini İzmir, Aydın, Muğla, Milas ve Tuzla'da tamamlayan R. Yitshak Pasensya Mizrahi, Etz-Hayim Sinagogu'nun midraşında göreve başladı.

Daha sonra hem midraşta, hem Yenimahalle Sinagogu'nda hem de 1940 yılında Hazan R. Yeuda Leon Mizrahi zamanında yanan büyük sinagogda Roş-Aşana ve Kipur ve Sukot bayramlarında hazanlık yaptı.

1946 yılında Etz-Hayim'de şimdiki büyük sinagogda eşi Simha Sofi (Halfon) ile evlendi.

O dönemde Rav Nesim Bitran'dı. Hazan Yaakov Al Levi büyük sinagogda, kendisi ise Aşkenaz Midraş Teilim'de hazandı. R. Yaakov Allevi'nin ölümü üzerine büyük sinagogda göreve getirilen R. Yitshak Pasensya Mizrahi sinagogda başarı ile hizmet verdi. O dönemin "Mare de Atrası" R. Avraam Amram'dır.

R. Yitshak Pasensya, Ortaköy sinagogunda hazan iken, Yenimahalle Sinagogu'nun ünlü hazan ve şoheti R. Davit Katarivas'tı.

Ribi Yitshak-Sofi Pasensya Mizrahi çiftinin Yaakov ve Pinhas adlı ikizleri ve Moşe Moris adlarında üç çocukları dünyaya geldi.

R. Yitshak Pasensya Mizrahi, Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda Haham-Akaal görevini 1990'lı yılların sonuna kadar sürdürmüştür.

1940'lı yıllarda Yitshak Pasensya Mizrahi döneminde Hasköy'deki mezbahada görev yapan ünlü şohetler: Haribi Avram Galimidi (şohet ve hazan), Bohor Akohen (Ortaköylü şohet ve hazan), Rafael Venturero (şohet, Balat Yam-

bol ve Yeniköy Sinagogu hazanı), Eliyau Malki. Bir şohet olan R. Eliyau Malki, aynı zamanda Ortaköy'deki yetimhanenin İbranice ve din bilgisi hocası idi. Kemeraltı semtinin ünlü hazanı Merkado Allevi, aynı zamanda Zülfaris Sinagogu'nda okurdu.

1910'lu yıllardan 2000'li yıllara kadar Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun Gabayları: Jozef Fransez vazife esnasında sinagogun bahçesinde öldü. Leon Gabay, Mösyö Cemino, Vitali Sages, Mordo Ergaz, hem Etz-Hayim hem de Yenimahalle Sinagogu gabayı idi. Albert Azuz, kız kardeşi Viktorya Azuz sinagogdaki sukaları düzenlerdi. Mordo Zaken, Nesim Levi, İsrael Karmona (tenekeci), Gümrükçü Lazar Kutiel, balıkçı İsrael Karmona, Sami Kutiel. 1991'in Nisan ayında Pesah kutlamaları töreninde cemaati tarafından ödüllendirilen Büyük Gabay Avraam Caen'e sunulan plakette şunlar yazılıdır: *"Hayatının uzun bir zamanını vakfımıza adayan sayın Avraam Caen'e sonsuz şükranlarımızla."*

Ortaköy Etz-Hayim Vakfı

Madam Kamhi, 1920'li yıllarda vakıfta görevli baş yönetici, La Gabaya olarak görev yaptı. 1915-50'li yıllarda İshak Behar Yeuda, 1926 yılında cemaat başkanı, Prezidente Onoraryo (Cemaat onursal başkanı), Avraam Moşe Akohen. O dönemde cemaatin eski adı Ortaköy-Kuruçeşme-Beşiktaş, Arnavutköy Musevi cemaati idi. Sabetay Malki, Elia Kasavi, Avraam Surujon, Leon Kutiel, Yaakov Caen, Avraam Caen'in kardeşi olan Yaakov Caen yıllarca Mahazike Tora'da çalıştı. Birçok öğrenci yetiştirdi. Marko Caen, 1988'de Ortaköy Etz-

Hayim Vakfı Başkanı dişçi Avraam Muşbak, İshak Segura, Mordo Elnekave.

1930'lu yıllarda Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda perek* okuyan üstadlar, Mordo Levi, Vitali Levi, Aron Kampeas, Aron Valansi, Mösyö Sulam, Haribi Şimon Benşuşan ve Duahan Yeuda Leon Mizrahi'ydi.

Kâtipler, İzak Sorias ve Yosef Eli'ydi.

1920 ve 1940'lı yıllarda Etz-Hayim Sinagogu'ndaki darşanlar (hatipler), Bohor Uziel, Bohor Alkaher ve Baruh Muşbak'tı.

Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'na Yıllarını Veren Değerli Bir İnsan: Gabay Nesim Levi

Gabay Nesim Levi, 1920 yılında Ortaköy Yenimahalle'de, üst katlarında Kaal Kadoş de Vakıfçı'nın (Vakıfçı Sinagogu'nun) bulunduğu büyük bir binada doğdu.

Annesinin adı Ester (Yanni) Levi, babasının adı Elia Levi'dir. 1918-1924 yılları arasında bu evde yaşayan Levi ailesi daha sonra bu binadan taşındılar.

Yedi kardeşin beşincisi olan Nesim Levi, önce babasının mesleği olan seyyar makaracılıkla ticaret hayatına atıldı. Ardından askere gidene değin Tünel'deki Hayim Matbaası'nda matbaacılık yaptı. 3 yıllık askerliğini sırasıyla Bursa, Malatya, Elazığ, Kayseri'de yapan Nesim Levi 1946 yılında eşi Zafira (Bensason) ile evlendi.

* Pesah'tan Şavuot bayramına kadar, 7 şabat günü, öğleden sonra sinagogda toplu halde okunan dua. Bu dualar özellikle Rast makamında okunurdu.

Nesim-Zafira Levi çiftinin Beki ve Ester adlı kızları dünyaya geldi.

38 yıl süresince gabay olan Nesim Levi ayrıca İstanbul Belediyesi'nde 30 yıl çalıştıktan sonra buradan emekli oldu. 1932-1935 yıllarında Burgazada'daki sinagogda Haribi Şimon hazan iken Nesim Levi mezammer idi.

Eşi Zafira'nın ölümünden sonra küçük kızı Ester'in yanında kalan Gabay Nesim Levi, Roş-Aşana, Yom Kipur, Yamim Noraim ve Sukot bayramlarında Ortaköy'deki Midraş Teilim Sinagogu'nda uzun yıllar hazanlık yapmıştır. Aynı zamanda 50 yıla yakın bir süre sinagogda şofar çalmıştır. İbranice buna "tokea" adı verilir.

Gabay Nesim Levi, Tevrat'ı iyi bilen, okumayı seven değerli bir gabaydı. Nesim Levi'nin kardeşi Yeoşua Levi 10 yıl süresince Sirkeci Sinagogu'nda hem amatör bir okuyucu hem de Şammaşlık yaptıktan sonra yaşamının devamını, Hasköy'deki İhtiyar Yurdu'nda geçirmiştir. Gabay Nesim Levi'nin diğer bir kardeşi Yaakov Jak Levi de yıllarca Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda hem mezammer hem de tokea idi. Jak Levi 1986 yılında vefat etti.

1920-1960 yıllarında Etz-Hayim Sinagogu bahçesinde Kipur çıkış akşamı okunan "Arvit" duası hakkında: Tarih-adam Avraam Caen'in ifadesine göre 1920 ve 1960 yılları arasında Etz-Hayim Sinagogu'nda (1940'lara değin dört sinagogda) Kipur akşamı (bitiminde) Arvit duası; sinagogun bahçesinde bulunan ağaçların dibinde grup grup toplanan tüm müminlerin ve başlarında bulunan tokeaların -huşu ile çaldıkları şofardan sonra- genç ve yetenekli amatör okuyucuların idaresinde, makamla okunurdu. Müminler, bu yetenekli okuyucuların etrafında toplanır, iştirak ederlerdi.

Sözü edilen yıllarda Ortaköy'deki nüfus oldukça yoğundu ve cemaat sinagogun içine sığmıyordu. Bilindiği üzere Neila'dan sonra şofar dinlemek için kadınlı erkekli müminler sinagoga akın akın gelirlerdi.

Neila, Kipur günü ikindi vaktinin hemen sonrasında başlayan bir özel duadır. İnanışa göre bu andan itibaren günahlar affolunur ve müminler için yeni bir sahife açılırdı.

1930'lu yıllardan günümüze Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda hizmet veren şammaşlar, Yosef Mitrani, Moiz Alkaher, Avraam Tamburcu, Nesim Eskenazi, Aaron Babani ve Marko Eskenazi'dir.

Ortaköy'de büyük bir sima: Şammaş Aaron Babani

Ortaköy'ün ünlü şammaşı olan Aaron Babani, 1904'te bu semtte doğdu. Babasının adı Nesim, annesinin adı Korin'dir. Nesim Babani, ekmekçi idi. 1900'lü yılların Ortaköy'ünde katır üzerinde mahalle mahalle dolaşarak Müslüman, Musevi, Rum, Ermeni ve Çingene mahallelerine ekmek dağıtarak ailesinin geçimini temin ederdi.

Aaron Babani, bir otodidakt olarak kendi kendini yetiştirdi. Gençliğinde Küba'nın başkenti Havana'ya gitti. Takriben beş yıl kadar burada kaldı. Havana'da Rebeca ile evlendi. Elia ve Salvator, Küba'da dünyaya geldi. Babası Nesim Babani'nin yoğun girişimleri sonucunda Aaron Babani, eşi ve iki çocuğu ile birlikte yeniden Türkiye'ye dönüş yaparak Ortaköy'e yerleştiler. Babasının mesleği olan ekmekçiliği uzun yıllar sürdünen Aaron Babani, Ortaköy'ün içindeki tüm mahallelere ve Orfelinato'ya (Palanga Caddesi'ndeki yetimha-

neye) ekmek dağıtımı yaparak geçimini sağlardı. Bu dönemde Eliza ve Korin adlı iki kızı daha dünyaya geldi.

1940'lı yıllarda çıkarılan Varlık Vergisi döneminde Aşkale'ye gönderildi.

Takriben 20 yıl kadar ekmekçilik yapan Aaron Babani, geçirdiği bir romatizmal hastalık sonucu mali durumu bozulunca, 1949 yılında ailesiyle birlikte İsrail'e göç etti.

Raanana şehrinde bahçıvan olarak çalıştı. 5 yıl bu şehirde kalan Aaron Babani, 1954 yılında ailesiyle birlikte Türkiye'ye kesin dönüş yaparak yeniden Ortaköy'e yerleşti. Çeşitli müesseselerde çalışan Babani, bu arada Tahtakale'de bir mağazaya girerek 1960 yılına dek burada çalıştı. 1960'ta Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'na şammaş olarak girdi. Berit-Mila (sünnet) törenlerinde başkâhya olarak görev yaptı. 1970'li yıllarda genelde hastanelerde yapılan bu törenlerde beyaz eldivenleri, uzun boyu ve ustaca yönetimi ile asıl ününü burada yaptı.

Gençlik yıllarında yerine getirdiği dört yıllık vatani hizmetine ek olarak 1940'lı yıllarda (Amele Taburları) "Vente i una klasa" seferberlik döneminde Sındırgı ve Malatya'da 18 ay askerlik yaptı. Etz-Hayim Sinagogu'nda 30 yıl aralıksız hizmet veren Aaron Babani, 20 Ağustos 1990 tarihinde vefat etti. Vasiyeti üzerine Etiler yolundaki Arnavutköy Mezarlığı'na defnedildi. Aron Babani, faal, dürüst, ailesine düşkün, yeri doldurulamayacak gerçek bir İstanbul beyefendisi idi.

Eşi Rebeca Babani, esasen Silivrilidir. Ağır bir rahatsızlık geçiren Rebeca Babani, uzun yıllar oğlu Salvator Babani ile birlikte yaşamını sürdürmüştür.

Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun 1989-2003 yılları arasındaki şammaşı: Marko Eskenazi

Etz-Hayim Sinagogu'nun şammaşı Marko Eskenazi 1935 yılında Ortaköy Sandalcı Mescid Sokak'ta dünyaya geldi. Annesinin adı Zelda, babasının adı Nesim Eskenazi'dir.

Baba Eskenazi, yıllarca Kemeraltı semtinde bulunan şarap imalatçısı Salti Saltiel'in yanında çalıştı. Saltiel, 1920 ve 1950'li yılların ünlü "yapıncak" şaraplarının imalatında "kaşer" şarap imalatçısı olarak tanınırdı.

Baba Eskenazi, bir ara Ortaköy'deki ünlü Rum Mösyö Küpeli'nin yanında teneke fabrikasında da çalışmıştı.

Marko Eskenazi, 1950 yılında Haluts-i Vetar adlı gençlik ve spor grubuna girdi. O dönemde bu grubu 18 Akaretler'de oturan Musevi ailelerin çocukları oluşturmaktaydılar.

1940 ve 1955 arasında Sultanahmet'e çıkan yol üzerinde bulunan ve WMC olarak anılan Amerikan Dersanesi binası-

na Yahudi gençler gelirdi. Burada aldıkları kültür derslerinin yanında sportif faaliyetlerde de bulunurlardı.

Marko Eskenazi, adı geçen grubun faal üyelerinden olup o dönemde uzun yıllar boksla ilgilendi. İyi bir boksör olarak adından söz ettirdi.

1956 yılında vatani görevini yerine getirdikten sonra, Tahtakale'de bir şirkette tezgâhtar olarak çalıştı. 1987 yılından 2000'li yıllara kadar Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'na giren Marko Eskenazi, 2003'te vefat etmiştir. Yaşamı boyunca ailesine bakan ve evenmeyen Marko Eskenazi, vefakâr bir insan olarak tanınmıştı.

YENİMAHALLE SİNAGOGU

Yenimahalle Sinagogu'nun kuruluş tarihi hakkında elimizde kesin bilgiler yoktur. 1910'lu yıllarda kurulduğu bilinmektedir.

Gültekin Arkası Sokak'ta bulunan bu güzide sinagog tek katlı bir yapı olup sinagogdaki Azara tıpkı Etz-Hayim Sinagogu'nda olduğu gibi arka planda inşa edilmiş biraz yüksekçe bir bölümdü.

Kürsü (teva) sinagogun tam ortasında inşa edilmiş olup duahanlar bu kürsüde otururlardı. Sinagogun gök mavisi rengindeki dış kapısına sağ yönden dört basamakla mermer bir merdivenle ulaşılırdı.

Bu sinagogun arka cephesi Fakirhane Sokağı'na bakmaktaydı ve 1920-1963 yılları arasında sinagogun çevresinde bulunan ahşap evlerde Musevi aileler ikamet ederlerdi. Gabay Nesim Levi'nin anıları doğrultusunda o yıllarda Kipur bayramlarında sinagogun etrafında bulunan ahşap evlerin pencereleri açılır, birçok Musevi kadın bu evlerde toplana-

rak sinagogdaki duaları huşu içinde dinlerlerdi. 1976 yılında kapanan sinagog binası, uzun yıllar konfeksiyon fabrikası olarak kullanılmıştır.

Yenimahalle Sinagogu'nda 1930'lu yıllardan 1970'li yıllara değin görev yapmış din adamları

Haribi Baruh Muşbak, Arnavutköy ve Etz-Hayim Sinagogları'nda görev yapmış ve birçok hazan yetiştirmiştir. Aslen Kuruçeşmelidir.

Sinagogun baş dini bilgesi Haham Akaal, Haham Aşalem, R. Şemuel Akohen, Haribi Bensionaçi Allevi, Haribi Şimon Benşuşan. Kemani olan R. Şimon Benşuşan daha sonra Kuzguncuk Sinagogu'nda görev yaptı. Buradan Neve Şalom Sinagogu'na geçen R. Şimon Benşuşan bir düğün merasimini icra ederken bu sinagogda vefat etti.

Haribi Davit Katarivas (Yenimahalle Sinagogu'nun yanındaki ahşap binada ikamet ederdi) ve Hazan Şelamo Behar.

Bohor Luzeri, Mordo Ergaz ve Mösyö Sayes sinagogun gabaylarıydı. Sinagogun tek kadın yöneticisi hayırsever insan Madam Viktorya'dır. Kendisi Viktorya La Gabaya olarak anılırdı.

Refael Ner (1936'lı yıllarda) ve Bohor Acubel Yenimahalle Sinagogu'nun şammaşlarıydı.

Kaal Kadoş De Vakıfçı

Ortaköy Yenimahalle semtinde bulunan aynı adlı sinagogun biraz aşağısında yer alan ve "Kal de Vakıfçı" olarak

anılan sinagog, aynı zamanda Ortaköy'de "ilk" özel şahsa ait sinagog olma özelliğini de taşımaktadır.

Merhum Gabay Nesim Levi'nin bana anlattığına göre Yenimahalle, Gültekin Arkası Sokak'ta tamamen Musevi ailelerin oturduğu büyük bir binanın en üst katı "Kal de Vakıfçı" Sinagogu idi.

Bu büyük binanın alt katları konut olup Gabay Nesim Levi ailesiyle uzun yıllar burada ikamet etmişler, ailece gönüllü olarak sinagogun bakımını üstlenmişlerdir.

Sinagogun ne zaman kurulduğu ve ne zaman kapatıldığı konusunda elimizde kesin bilgiler yoktur.

Kuruçeşme Sinagogu'nun Rabi ve Hazanları

Mare de Atra (Sinagogun en bilge hahamı) Haribi Rav Baruh Muşbak -sinagoga yıllar yılı insanüstü gayretlerle hizmet eden bu vefakâr insan- saygı ile anılacaktır.

R. Bension Allevi'nin yanı sıra elli yılı aşkın bir süre ile Kuruçeşme Sinagogu'nda şofar çalan Tokea Nesim Levi, aynı zamanda iki yıl da Arnavutköy Sinagogu'nda şofar çalmış. 1952-53 yıllarında da Roş-Aşana ve Yom Kipur'da Burgazada'da da şofar çalmıştır.

Ortaköy'de yeşivalar (dini eğitim veren kurumlar)

Yeşivat Ninyo: Ortaköy'deki Ninyo yeşivasını saray kuyumcubaşısı Mösyö Ninyo yaptırdı. Hayırsever bir insan olan Mösyö Ninyo, 1 Ekim 1941 tarihinde yanan Etz-Hayim Sinagogu'nun parçalanan, büyük kristal avizesini de yaptırarak sinagoga hediye etmişti.

Yeşiva Binası

Yeşivat Ninyo'nun ferah iç mekânı, önde Ehal-Akodeş ve içinde zarif bir işçiliğin ürünü gümüşleriyle süslü sefer-tora'ları ve ortadaki tevası ile kavrayıcı ve mistik bir özelliğe sahipti.

Daha sonra yeşiva binasının cemaate ait olduğuna dair belgelerin yetersizliği nedeniyle, burası istimlak edilerek maalesef yıkılmış ve aynı yer üzerinde bir başka bina inşa edilmiştir. Hayırsever bir kadın olan Madame Ninyo'nun da Arnavutköy'de bulunan Rum Ortodoks Kilisesi'ne püsküllü bir avize hediye ettiği bilinmektedir.

Yeşivat Kamhi: Vatman Sokak'ta bulunan Yeşivat Kamhi binasını aynı zamanda Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun dış kapılarını yaptıran hayırsever insan Eliyahu Kamhi yaptırmıştır. Kamhi yeşivasında 1930-57'li yıllarda belki de Türkiye'deki hiçbir yeşivada olmayan zengin bir kütüphane mevcuttu.

Mare de Atra, R. Nesim Bitran, R. Yaakov Arquete, Haribi Bohor Uziel, Ribi Katarivas, Ribi Yitshak Pasensya İsrail'e göç eden R. Peres Hodara (âmâ), bu yeşivanın ünlü rabileridir.

Son yıllarda haftada bir kez yeşiva yapılırdı. Günümüzde yeşiva binası kapalıdır.

Hayırsever bir kadın Madame Gaon

Ortaköy Vatman Sokak'ta Kamhi yeşivasının tam karşısında ikamet eden hayırsever bir kadın olan Madame Gaon, yaz kış demeden yeşivaya gelir, rabilerin ihtiyaçlarıyla ilgilenir, bilhassa yaz günleri yeşivalarda okuyan rabilere soğuk su getirirdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PORTRELER

ORTAKÖY'DE BİR "TARİH ADAM": AVRAAM CAEN

Ortaköy'de yaşayan ve "Tarih-adam" niteliğine haiz olan "Fahri-gabay" (Fahri sinagog yöneticisi) Avraam Caen ve eşi Estrea, bu semtte ikamet etmiş olan eski Ortaköylü Musevi ailelerindendir.

Avraam Caen'in babası Yosef ve annesi Lea Caen, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında göç eden diğer Musevi ailelerle birlikte, İstanbul'a gelerek Ortaköy'e yerleşirler.*

Yosef ve Lea Caen çiftinin üçü erkek biri kız olmak üzere dört çocukları oldu. Sırasıyla. Sol, Leon, Avraam ve Yaakov.

Sol Caen Taragano ile Leon Caen Bulgaristan'da, Avraam Caen ve Yaakov Caen ise Ortaköy'de dünyaya geldiler.

1940 ve 1950'li yıllardan itibaren Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda 35 yıl süre ile örnek bir hizmet veren ve 1985

* Tarihe 93 Harbi olarak geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Bulgar zulmünden kaçan birçok Musevi ailenin o yıllarda Selanik, İstanbul, Edirne gibi şehirlere yerleşerek huzur içinde yaşadıkları bilinmektedir.

yılında vefat eden Yaakov Caen sayısız öğrenciler yetiştirmiş büyük bir hoca idi.

Avraam Caen, 1908 yılında Ortaköy'de doğdu. Babası Yosef Caen, ailenin geçimini temin etmek için uzun yıllar tabla ile sigara satmış, daha sonra sütçü olmuştu.

Avraam Caen, çetin geçen bu yıllarda babasının ikinci mesleği olan sütçülükle hayata atıldı. Askere gitmeden önce, 93 Harbi'nde Bulgaristan'dan Silivri'ye göç eden büyük bir Musevi ailenin kızı olan Estrea Behar ile evlendi.

Estrea Behar (Caen) ailesinin 1915-18 yıllarında Silivri'de çok büyük bir konağı vardı. Silivri'de yaşayan Musevilerce bu konak "La kaza grande de Silivri" (Silivri'nin büyük evi) olarak anılırdı.

3,5 yıl süren askerlik hizmetini Samsun ve Ankara'da yerine getiren Avraam Caen'in 1946 yılında tek oğlu Yosef Caen dünyaya geldi. Tuna Yeruşalmi ile evlenen Yosef Caen'in Albert ve Yaakov adında iki oğlu oldu.

Uzun yıllar çalıştığı *"Plaster"* kauçuk fabrikasından emekli olan iki torun sahibi Avraam Caen ayrıca uzun yıllar Kuledibi Şair Ziya Paşa Yokuşu'nda bulunan matsa (hamursuz) fabrikasında da şef olarak görev yaptı.

Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'na aralıksız olarak 20 yıl hizmet veren Gabay Avraam Caen, Pesah'ı (Hamursuz Bayramı) uğurladığımız günlerde, 7 Nisan 1991 Pazar günü, sinagogda düzenlenen ve merhum Hahambaşı Rav David Asseo'nun da hazır bulunduğu özel Pesah merasimi esnasında, sinagog idare heyeti tarafından üstün ve yararlı hizmetlerinin karşılığı olarak kendisine sunulan Fahri Gabaylık şükran plaketini Rav Moşe Benveniste'nin elinden aldı.

Ortaköy'de, yakın tarihimizin, yaşamış en önemli simalarından biri olan Avraam Caen, 25 Ocak 1992 Cumartesi

günü, tedavi gördüğü Balat Or-Ahayim Musevi Hastanesi'nde hayata gözlerini yumdu.

26 Ocak 1992 Pazar günü Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda yapılan bir törenle vasiyeti üzerine Arnavutköy Mezarlığı'nda defnedildi.

Avraam Caen gibi bir "tarih-adam"ı tanımamış olsaydım, belki de bugün, elinizdeki bu kitap var olamayacaktı.

Avraam Caen, Ortaköy ve Musevilerle ilgili tüm gördüklerini, bildiklerini, yaşadıklarını, anılarını bana anlattı. Dindar, bilge, açık sözlü, sohbeti hoş bir gönül adamıydı.

1900'LÜ YILLARDA ORTAKÖY'ÜN EN SAYGIN AİLESİ: ROSSANO'LAR

Kayınpederim David Rossano ile yaptığım bir röportajda kendisi bana dedeleri, amcaları, halalarını ve Paris dönüşü Ortaköy'de ikamet ettiği Beyaz Ev'le ilgili verdiği bilgiler vermişti. Buna göre Büyükbaba David ve büyükanne Viktorya Rossano'nun evliliklerinden 8 çocukları olur. Sırasıyla Alber Rossano, Moiz Rossano, Baruh Rossano, Vitali Rossano, Benit Rossano, Eliz Rossano, Ester Rossano, Emil Rossano (kayınpederimin babası)

Alber Rossano, Belina ile evlenir. Jak, Rejin, Rachel ve Viktorya (kayınpederimin annesi) adlı çocukları olur. Alber Rossano emlakçılık yapar. Oğlu Jak Rosssano, Laura ile evlenir ve Ortaköy'de Lenda adında bir kızları olur.

Moiz Rossano'nun denizde kaybolan eşi ile evliliğinden Förtüne adlı bir kızı olur. Förtüne, Jak Bensason ile evlenir, oğulları Jojo ve Moşe doğar. Moiz Rossano ailenin en zenginidir. Hayatı boyunca çalışmamıştır.

Baruh Rossano ve eşi Madam Claire'in bir kızı olur. Vivian Rossano. Vivian Rossano Jami Yeroham ile evlenir ve Mexico City'e taşınırlar. Halen ailesi ile birlikte güney Amerika'da okumaktadır. Madam Claire Rossano, merhum Üzeyir Garih'in annesi Madam Adéle'in kız kardeşidir.

Baruh Rossano erkek kardeşi Emil Rossano ile mücevherat işi yaparlardı. Altın ve değerli taş toptancılığında meslektaşlarının piri idiler.

Vitali Rossano'nun çok büyük bir serveti vardı ve hiç evlenmedi. Tüm parasını İsviçre bankalarında tutuyordu. Yaşamını sürdürdüğü Bulgaristan'da öldüğünde tüm banka hesaplarına İsviçre el koydu. Ailenin hiçbir ferdi bu hazineden faydalanamadı.

Eliz Rossano, İzidor Boşan ile evlendi. Eşi öldükten sonra erkek kardeşi Vitali ile Bulgaristan'da yaşadı. Bulgaristan'da büyük tarlaları ve arazileri olan Eliz Rossano Boşan, müreffeh bir hayat yaşadı.

Ester Rossano hiç evlenmedi. Ortaköy, Portakal Yokuşu'nun başındaki Beyaz Ev'i o yönetti. La Casa Blanca'nın kâhyası idi. Tüm odaların anahtarlarını boynunda asılı uzun bir zincirle taşırdı. Evin tüm işleri ondan sorulurdu. Ailenin parası ile geçinirdi.

Emil Rossano, yeğeni Viktorya Rossano ile evlendi. Yaşamlarının büyük bir bölümünü Paris'te geçirdiler. Dönemin en tanınmış mücevheratçısı olarak Paris'te, Rusya'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda ün saldı. 1900'lü yılların başında Cadde-i Kebir'deki Saint-Antoine Kilisesi'nin başrahibi ve daha sonra Vatikan'ın en sevilen papası olan Papa Roncalli'nin arkadaşıydı. Emil Rossano, kiliselerin de mücevheratçısı idi. Viktorya-Emil Rossano çiftinin Davide ve Bella Ros-

sano isimli iki çocuğu oldu. Emil Rossano'nun başına gelen felaketlerden sonra İstanbul'da ölmesinin ardından anne Viktorya Rossano, çocukları ve kız kardeşi Rejin Rossano ile Taksim Talimhane'ye yerleşir. Artık aile yoksul düşmüştür. Paris'ten getirdikleri ve hiç kimsenin açamadığı bir kasayı karşı komşuları tesadüf eseri açınca aile derin bir nefes alır. Zira kasa, para ve değerli taşlarla doludur. Taşlar tek tek satılır. Aile yeniden eski günlerine kavuşur. Bella Rossano, Mösyö Rober Behar ile evlendirilir. Kızları Raşel doğar. Davide Rossano, ilkokul öğretmenliği ve Burla Biraderler'de bir dönem genel müdür asistanlığı yapmış olan Hasköylü Mari Madem ile evlenir. Bu evlilikten Viki Rossano ve Flöri Rossano adlı iki kızları olur. Belle (Rossano) Behar'ın Raşel isimli tek kızı Meno Özübahar ile evlenir. Bu evlilikten Serra ve Moti adlı iki çocuğu olur. Meri-Davit Rossano çiftinin büyük kızı Viki Rossano, Madali İzzet Zamero ile evlenir. Bu evlilikten Endi Zamero ve Deyvi Zamero doğar. Endi tanınmış bir ahçı olur ve halen İtalya'da Parma kentinde yaşamını eşi Beyza Uğural ile sürdürmektedir.

Erkek kardeşi Deyvi Zamero ise ABD, Miami'de ikamet etmektedir. Endüstri mühendisi ve bilgisayar uzmanıdır. Eşi Keiti ile Miami Beach'te mutlu bir yaşam sürdürmektedir.

Flöri Rossano'nun ise Daniş Kohen ile yaptığı ilk evliliğinden Merve Melisa adlı iki kızı vardır. 2003 yılında evlenen Flöri-Aaron Kohen çiftinin Meira adlı bir kızları vardır. Flöri Rossano Kohen, ablası Viki Zamero gibi Fransızca hocasıdır.

Emil Rossano'nun yeğeni Ortaköylü Fortüne Rossano

1930'lu yıllarda Ortaköy'de doğan küçük Fortüne, bir sonbahar günü annesi ile birlikte Ortaköy Vapur İskelesi'ne gider. Anne-kız el ele dirler. Balıkçı kayıklarını, balıkçıların sergiledikleri balıkları seyrederler sevinçle. Bir yandan Boğaz vapuru yolcularını indirmektedir. Birdenbire iskelede bir karmaşa olur. Ardından minik Förtüne, ağlamaya başlar. Zira birkaç dakika önce el ele tutuştuğu annesi sırra kadem basmıştır. Balıkçılar Madam Rossano'yu bulmak için seferber olurlar fakat genç kadını tüm aramalara rağmen bulamazlar. Hiç kimse ondan bir daha haber alamaz. Boğaz'ın derin ve akıntılı sularında kaybolan bu güzel kadının aniden yok oluşu 30'lu yıllarda tüm Ortaköy'ü yasa boğar. O günden sonra Förtüne'cik tüm sevgisini, ilgisini babasına yönlendirir, babası da kızına. Eskiden bir şeye üzüldüğü, korktuğu veya canı sıkıldığı zaman "Mamika! Mamika!" (Anneciğim! Anneciğim!) diye ağlayan küçük kız artık "Babaçi miyo! Babaçi miyo!" (Babacığım! Babacığım!) diye ağlayarak babasını yardıma çağırır. Artık babası yaşadığı müddetçe annesinin yerini alacaktır. Seneler geçer. Förtüne büyük, güzel bir genç kız olur, evlenir.

Förtüne – Jak Bensason çiftinin Jojo ve Moşe isimli iki oğlu olur. Bu güzel kadın halen Teşvikiye'de yaşamını sürdürmektedir.

Emil Rossano'nun başından geçen hazin bir olay

Uzun yıllar Paris'te yaşayan Emil Rossano, Paris'teki atölyesinin güvenliğini teslim ettiği ve aynı zamanda mücevherat ve kıymetli taş mıhlama işini öğrettiği evlatlığı ve ustabaşısı,

bir soygun çetesi ile bir olup tüm dükkândaki değerli taşları ve mücevherleri çalınca yaşadığı bu büyük maddi kayıp ve hayal kırıklığı neticesinde hastalanır. Doktoru Paris'i terk etmesini tavsiye eder. Emil Rossano, değerli eşi Viktorya ve iki çocuğu Bella ve Davide İstanbul'a taşınırlar. Ortaköy'de, mensup oldğu geniş ailenin tüm üyelerinin oturduğu Portakal Yokuşu'ndaki La Casa Blanca'de ikamet ederler. Kışları bu efsanevi konakta otururlarken yazları ise Büyükada'ya giderler. Emil Rossano değerli taş ticaretini çok iyi bilen, ayrıca kıymetli taşlardan anlayan bir eksper olduğundan İstanbul'daki arkadaşı Mösyö Adler ona ortalık teklif eder. Bir ağustos sabahı Emil Rossano yaklaşık 10 karat büyüklüğündeki bir pırlantayı çok zengin bir müşterisine teslim etmek üzere Büyükada Vapur İskelesi'ne iner. Kendisini Karaköy'e götürecek vapuru beklemektedir. Aslında sağlığı da pek iyi değildir. Eşinin tüm ısrarlarına rağmen o gün evde kalmayıp İstanbul'a inmeyi tercih etmiştir. Evden çıkmadan önce Emil Rossano pırlantayı küçük ince beyaz bir kâğıda sarar ve elbisesinin mendil cebine yerleştirir. O ağustos sabahı vapurun gelişini beklerken birdenbire bir hapşırık krizine tutulur ve gayriihtiyari cebindeki beyaz mendili çıkarır. Tam o sırada mendille beraber cebindeki pırlantanın da yerinden fırlayıp denize düştüğünü görür. Kâğıda sarılı pırlanta yavaş yavaş Marmara'nın derin sularında gözden kaybolur ve tüm aramalara rağmen bulunamaz. Büyük bir servet değerindeki pırlantanın kayboluşu ile Emil Rossano'nun zaten hassas olan sağlığı iyice bozulur. Bu hazin olaydan kısa bir süre sonra 1940 sonbaharında yaşama veda eder.

1930 ve 1940'lı yıllarda Ortaköy'de "saygın" Musevi ailelerden biri olan *"Benhayim"* ailesinin fertleri de dönemin en ünlü Musevi mücevhercileri idiler.

Ortaköy Portakal Yokuşu'nun Simgesi

La casa blanca (Beyaz ev) adıyla anılan Rossano'ların Portakal Yokuşu'ndaki köşklerinde ikamet edenler; David Rossano ve eşi Viktorya Rossano, Baruh Rossano (kuyumcu), Moiz Rossano, Emil Rossano ve kız kardeşleri Eliz ve Esterina Rossano kardeşlerdi.

Anacaddenin Portakal Yokuşu'ndan geçmesi ile tarihi "La Casa Blanca" yıkılmıştır.

BORSA-MENKUL KIYMETLER DÖNEM BAŞKANI HAYİM VİTALİ MEYOHAS (1897-1985)

Hayırsever bir insan olarak anılan Hayim Vitali Meyohas, 1897 yılında Ortaköy Bulgurcu Sokak'ta bulunan ve 18 Akaretler'de doğdu. Annesinin adı Beki, babasının adı Jozef Meyohas'tı.

Jozef Meyohas, yüzyılımızın başında ünlü bir sarraftı. Vitali Meyohas, 1923 yılında Ortaköy'deki Alliance Mektebi Fransızca hocası olan eşi Nuriye (Bitran) ile La Kiria Sinagogu'nda evlendi. O dönemde Alliance mektebinin müdürü Mösyö Burlant idi. Nuriye-Hayim Vitali Meyohas çifti Ortaköy Dereboyu'na taşınarak burada ikamet ettiler. 1927 yılında Beki (Dr. Beki Benatzar), 1932 yılında da Süzet, (Süzet Barokas) adlarında iki kızları dünyaya geldi. Meyohas aliesi 1930'lu yıllarda Dereboyu'nda Atatürk'ün halası ile komşu idiler.

Atatürk'ün hala kızları Vuslat ve Perihan hanımlardı. Vuslat Hanım'ın oğlu Yurdakul, Perihan Hanım'ın kızı Nes-

rin'di. Beki, (Dr. Beki Mayohas Benatzar) o dönemde Nesrin ile samimi arkadaştı.

Hayim Vitali Meyohas, 50 yıl aralıksız borsa-menkul değerlerde çalıştı. Ayrıca dönem başkanlığı yaptı. 1937 yılında Atatürk'ün açılışını yaptığı Merkez Bankası'nın danışmanlığına getirildi. Ankara'ya gitti. Haftada bir gün fakirlere para yardımında bulundu. Uzun yıllar Müşavirler Hahambaşılık Fahri Kurulu başkanlığı yaptı.

Yıllarca Mahazike Atora ve Mişne Tora kurumlarında görev yaptı. Dişçi Jak Karako'nun başkanlığı döneminde uzun yılar, Or Ahayim Musevi Hastanesi'nde sekreterlik yaptı. Ayrıca gönüllü olarak vakfa hizmet verdi. Akrabası şair Jozef, onun için bir kitap yazdı. Şair Jozef'in katkılarıyla Kudüs'te matbaacıların sokağına ona atfen, "Meyohas Sokağı" adı verildi.

Kızı Dr. Beki Benatar, babasını *modest* (mütevazı, alçakgönüllü) ve *just* (adil) bir insan olarak tanımlamakta idi.

30 Ekim 1985 tarihinde Taksim Talimhane'deki evinde vefat eden Hayim Vitali Meyohas, Arnavutköy'de bulunan Musevi Mezarlığı'na defnedildi.

Nobel Edebiyat Ödülü sahibi olan Elias Canetti, Fransızcada "Le dernier juste" ifadesine yer verir (Her 100 yılda bir, bir doğru kişinin çıktığına inanılır). Hayim Vitali Meyohas'ın kabrinde "Ce fut Notre Juste" (O bizim doğru kişimizdi.) ifadesine yer verilmiştir.

Merhum Hayim Vitali Meyohas, haksever, hayırsever, mütevazı, çok yönlü bir insandı.

ELİA KARMONA

Gazeteci-yazar, ünlü romancı Elia Karmona'nın vefatı

1931 yılında Elia Karmona ağır rahatsızlanır. Balat Or-Ahayim Musevi Hastanesi'ne kaldırılır.

Karmona hastaneye giderken kendi gazetesi olan *El-Cugeton* gazetesinde okuyucularına "... Sizden ayrılıyorum, aranıza yeniden dönebilmem için dua ediniz..." mesajlarını içeren bir veda yazısı yazar. (Gazetenin bu sayısı Moşe Grosman'ın arşivinde bulunmaktadır.)

Bu, onun yazdığı son yazıdır. 15 gün sonra Elia Karmona yaşama veda eder. Karmona'nın ölümünden sonra *El-Cugeton* da yayın hayatını da noktalar.

Elia Karmona'nın doğum ve ölüm tarihleri, yazar-araştırmacı Moşe Grosman'ın büyük çabaları ve uzun araştırmaları sonucunda tespit edilebildi.

Elia Karmona'nın Ortaköy'de bulunan Musevi Mezarlığı'nda defnedildiği bilinmektedir. Mezar taşının yeri belirlenememiştir.

1990 yılında vefat eden ve *"Mareşal"* olarak anılan Ortaköy sinagogunun ünlü *"şamaş"*ı Aaron Babani dahi, Karmona'nın Ortaköy'deki mezartaşının kesin yerini bilmemekteydi.

Moşa Grosman, Elia Karmona'nın mezar taşının bulunabilmesi için bir ekip çalışmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

Elia Karmona'nın naaşının kaldırıldığı gün, gündüz ortasında hava kararmıştı, büyük bir fırtına esmekte idi. Sağnak şeklinde yağan yağmur etrafı kaplamıştı. Sokakta yürümek epey güçtü. Bu sebeplerden, cenaze törenine çok kişi katılamadığı gibi toprağa verildiği anda da mezarının başında çok az sayıda insan vardı.

Bilindiği gibi Ortaköy'deki mezarlık tepede bulunduğundan, o yağmurda çok az kimse mezarlıktaki defnedilme törenine iştirak edebilmişti. Dolayısıyla, Karmona'yı genç yaşlarında tanıyan ve günümüzde hayatta olan birçok insan onun Ortaköy'deki mezarlıkta defnedildiğini bildiklerini, nerede gömüldüğünü hatırlamadıklarını ifade etmektedirler.

Elia Karmona, gazeteciliğin yanısıra ünlü bir hikâye ve roman yazarı idi.

Karmona, hemen her hafta ya da 8-10 günde bir, küçücük iki forma dediğimiz, 32 sayfalık, üç forma dediğimiz 48 sayfadan oluşan küçücük hikâyeler de yayımlamıştır. Ayrıca Elia Karmona'nın romanları da vardır.

Elia Karmona adı günümüze kadar nasıl ulaşabildi?

Elia Karmona adının bugüne dek ulaşabilmesinin yegâne nedeni *Şalom* gazetesinin kurucusu merhum gazeteci-yazar Avram Leyon'un, onun kitaplarını ve eserlerini sürekli olarak gazetesinde yayımlanmasıyla mümkün olmuştur.

1931'den sonra 1947'de yayın hayatını sürdüren *Şalom* gazetesinde, örneğin 1950'lerde, 1960'larda sürekli olarak 3. sayfanın alt köşesinde her hafta, bölüm bölüm devamlı bir Judeo-espanyol roman yayımlanırdı. Avram Leyon, romanların çoğunu Elia Karmona'dan alırdı. Bu romanlar İbranice Raşi harfleri ile yazılırdı.

Romanların Raşi harflerinden çevirisini uzun yıllar Yomtov Safer gerçekleştirirdi. Avram Leyon'un büyük bir roman arşivine sahip olduğu bilinmektedir. Maalesef günümüzde bu arşiv kayıptır.

Avram Leyon, Elia Karmona'nın romanlarını yayımladığı zaman halk bu romanlara çok rağbet ederdi.

Günümüzde başta Amerika ve Avrupa gibi ülkelerde yaşayan birçok araştırmacı-yazar onu tanımak ve araştırmak istemektedir.

Elia Karmona büyük bir mizah yazarıdır. O dönemlerde, Karmona'nın yayımladığı *El Cugeton* gazetesinden esinlenerek Selanik'te yayımlanmış aynı kaligrafik tipte mizah gazetelerinden bazıları Moşe Grosman'ın arşivinde mevcuttur.

1928 yılında gerçekleşen harf inkılabı ile birlikte *El Cugeton* gazetesi Latin karakterli harflerle yayımlanmaya başlar. Moşe Graman, yeni kuşak Latin harfleriyle okuduğundan Raşi harfleri okumanın güçlüğünü dile getirmekte, aynı güçlüğün devlet arşivlerinde bulunan eski belgelerin okunması sırasında da görüldüğünü vurgulamaktadır.

Dillerin değişim içinde olduklarını vurgulayan Grosman, tarih eskidikçe belgelerin okunmasında da güçlüklerle karşılaşıldığını ifade etmektedir. Elia Karmona, Yunus Emre gibi dili berrak bir yazarımızdır. Bu açıdan Elia Karmona, Judeo-Espanyol dili ve edebiyatı açısından mihenk taşıdır.

Elia Karmona'nın eserleri

Elia Karmona'nın eserlerini iki ana başlık altında incelemek mümkündür.

Bunlardan birincisi tercüme eserlerdir. Balzac ve Maupassant gibi Fransız yazarlarından uyarlama olan 32 ile 49 sahifelik 300-500 eseri mevcuttur. Bunlar arasında; *El Selozo Marido,* (Kıskanç Koca - İzak Azikri'nin koleksiyonunda), *La Novya De Muerto,* (Ölünün Gelini) *La Oçena Mujer,* (Sekizinci Kadın) *La Pasiyon Por La Moneda,* (Para Tutkusu) *La Ija De La Lavandera* (Çamaşırcının Kızı) *El Prove Doktor* (Fakir Doktor) sayılabilir.

Elia Karmona'nın mizah anlayışı

Elia Karmona ve *El Cugeton* gazetesi incelendiğinde, bu gazetenin içeriğinin bir bölümünün ciddi yazılardan, diğer bölümünün mizahi yazılardan oluştuğu görülmektedir. Karmona, hüzünlü konuları dahi üstün bir mizah anlayışı ile işleyen bir yazardır.

Aşağıda anlatacağım iki olay, yaşanmış, insana acı veren olaylardan olup, Karmona'nın bu olaylara iyimser, tutarlı bir mizahçı gözüyle bakışı, algılayışı, onun mizah gücünü anlatmak açısından bizlere fikir verecek, ışık tutacaktır:

... Tünel'de, Yemenici Sokak 23 no.lu binada bulunan Hahambaşılık, o dönemde (1926'lı yıllarda) 26 liralık bir vergi ödeme durumunda idi. Bu 26 liranın ödenmemesi durumunda Hahambaşılık binası elden çıkacaktı.

Elia Karmona, öne çıkarak o dönemde de yüklü bir meblağ olmayan bu paranın nasıl bulunabileceği hakkında *El*

Cugeton'da şunları söyler: "... *Halkımız bir kereye mahsus olmak üzere sinema yerine hafta sonu kıra gitsin.*" (O dönemde, hafta sonu sinemaya gitmek mutlak bir eğlence idi.) ... *Sinemaya ödeyeceğimiz parayı da ilk ve son kez olmak üzere hahambaşılığımızın vergi borcunu hafifletmek için kullansak...*"

Bu gayretler neticesinde borç ödendi.

Balat Sinagogu'nda geçen bir olay

Olay, Balat'ta 1920'li yıllarda vuku bulur. Balat'taki sinagoglardan birinden, çok değerli bir kitap alınarak antikacıya satılır. Satılan kitabın konusu belli olmamakla birlikte, dikkati çeken bir diğer nokta ise söz konusu değerli kitabın çok yüksek bir miktar karşılığında antikacıya satılmış olmasıdır. Haber duyulur duyulmaz cemaat içinde büyük yankılar uyandırır. Rabi Rafael Saban, (o dönemde kendisi henüz hahambaşı değildi) araya girerek müdahele eder.

İşte bu sırada Elia Karmona, *El Cugeton* gazetesinde büyük Türkçe puntolarla "Sakla Samanı Gelir Zamanı" başlığını atar, ardından alt satırlarda Judeo-Espanyol dilinde haberi okuyucularına duyurur.* Rabi Rafael Saban, olayları yatıştırmak amacı ile yerinde bir açıklama yaparak şunları söyler:

... Satılan kitap, çok eski olup iş görmez bir durumda idi. Ben buna tanık oldum. Kitabı satan Balat cemaati, elde ettiği para ile Balat Sinagogu'nun, Balat Hastanesi'nin ve Balat Okulu'nun bir yıllık masrafını karşılayacaklardır... Bu kitap ne değerli bir kitaptır ki, karşılığında ne denli yüksek bir

* *El-Cugeton* Gazetesi'nin söz konusu nüshaları Moşe Grosman'ın arşivlerinde bulunmaktadır.

para alınmıştır ki, o dönemde üç büyük kurumun bir yıllık masrafını karşılamıştır...

Elia Karmona, bu acı veren olayları bile dramatize etmeden, mizahla, insanları gülümseten bir havayla toplumu aydınlatma gücüne sahip, usta bir mizah adamı idi.

Radyonun, televizyonun, büyük ajanslara bağlı basının görevini o dönemde sekiz sayfalı *El-Cugeton* gazetesi ile üstlenen Elia Karmona, büyük bir yazardı.

Ortaköy'de, eski Bahçe Sokak'ta otururdu... Moşe Grosman, onun için "... İki küçücük penceresi olan evden tüm dünyayı geniş açıyla seyredebilen, en acı durumlardan dahi gülerek çıkabilen, çok büyük bir mizah ustasıydı," der.

Elia Karmona'nın sonu ne yazık ki, kötü bir son oldu. Tüm yaşamı boyunca yoksulluk içinde yaşadı, yoklukla mücadele etti, öldüğünde, eşine hiçbir şey bırakamamıştı. Eşi de yoksulluk içinde yaşadı. Elia Karmona'nın kardeşi Mösyö Binyamin de kendini pencereden aşağı atarak yaşamına son vermişti.

Elia Karmona'nın ardından son söz

Biz, toplum olarak bu büyük yazarımıza gereğince ilgi gösteremedik, onunla ilgilenemedik, ona borçlu kaldık. Elia Karmona, Ortaköy'ün gurur duyacağı bir yazardır. Onun aziz hatırası önünde saygı ile eğiliyorum.

LA KAZA DE GOLDENBERG VE ACILARLA DOLU BİR YAŞAM: CLEMENT GOLDENBERG TEMKİN

... Güneşli, güzel bir bahar günü öğle sonrasında Ortaköy Taşmerdiven (Taşbasamak) Caddesi yokuşunda ağır adımlarla yürümeye başladım. Yaklaşık yüz metre kadar yürüdükten sonra küçük bir meydana ulaştım. Bir zamanlar M. ve Mme Goldenberg'in mülkiyetindeki, 1988 yılına değin var olan fakat şimdi yerinde yeller esen otantik konağın geride kalan bahçesinin önündeyim. 1940'lı yıllarda Ortaköy Palanga Caddesi'nde bulunan yetimhaneye destek vermesine rağmen Mösyö Goldenberg'in neden hiç yetimhaneye uğramadığı, o yıllarda öğrenciler arasında en çok konuşulan konulardan biriydi.

Ancak hiç kimse onun ne acılar yaşadığını bilmiyordu. Onun yaşamöyküsünü kısaca kaleme alırken, anlattıklarımı eksiksiz, gerçekçi ve sağlıklı olması açısından kızı Rejin (Goldenberg-Temkin) Benyakar'ın ağzından anlatmayı, onunla

zaman tünelinde bir yolculuk yapmayı yeğledim. Kızı Rejin Benyakar anlatıyor:

... Babam Clement genç bir delikanlı iken 1915 ya da 1919 yılında İzmir'den Ortaköy'e geldi. Ortaköy'deki konak, önce bir paşanındı. Daha sonra "Maccabi Tevat Siyon" (Jimnastik ve bando-mızıka grubu) burada çalışmalarda bulundu. Maccabi, bu binayı 5 yıl kadar kullandıktan sonra babam bu konağı satın almıştır...

Konağı 5000 altına satın alan babam, ayrıca 6000 altın harcayacak binayı restore ettiğini bizlere söylerdi...

Daha sonra burada yaşamaya başlayan babam, muhtemelen 1923'te annem Förtüne ile evlendi, 1925'te de ben doğdum. Ortaköy'de evlendi, o konakta yaşadı. Çocuklarını büyüttü. Ben, 1950'de Zülfaris Sinagogu'nda eşim Avi ile evlendim, bir yıl kadar bu konakta oturdum. Daha sonra buradan ayrıldım. Babam benimle yaşardı. Annem, 1942 yılında kardeşlerimle birlikte ailevi olmayan bir nedenden dolayı kutsal topraklara göç etti. Yıllar sonra kardeşim, babamızı da İsrail'e götürdü. Ben halen burada yaşamaktayım.

Annem, 1982 yılında 85 yaşında iken Tel Aviv kentinde vefat etti. Dilerseniz biraz annemden söz etmek isterim. Annem, İstanbulludur. Babam, annemi arkadaşları vasıtasıyla tanıdı. Annem ve babam Ortaköy'de evlendiler.

Annem Förtüne (Amon), Rav Moşe Amon'un kızıdır. Annemin baba tarafı Amon sülalesinden olup Amon hahamları olarak anılırlar. Beş kardeştirler.

1939-1940 yıllarında hazanlığı bırakan R. Amon (yaşlılık dolayısıyla) eşini de yitirdikten sonra Ortaköy'e gelerek konakta bizimle yaşadı. Annem Förtüne'nin anne tarafı ise Kohen

ailesinden gelmekte idi. Biraz David Goldenberg Temkin'den söz etmek isterim: Davit Goldenberg Temkin, benim büyükamcam idi. Amcam David'in Ortaköy'de Kamhi'lerin yanında bir evi vardı. Taşmerdiven'de yaşayan amcam David'in bir oğlu ve bir kızı vardı. Oğlunun adı Sami, kızının adı Linet idi. David Goldenberg Temkin daha sonra ailesiyle birlikte Fransa'ya göç etti. Paris'e yerleşti. Babam Clement, amcam David sayesinde Ortaköy'e gelerek buraya yerleşti.

Komşularımız ise Hodara ailesi, Namer ailesi, daha sonraları Çittone ailesi geldi. Tiyatro sokağında (dereye gider) Paraciler otururdu. Çarşıya inen sokakta Çinone, bir ev yaptırmıştı. Kendisi burada otururdu.

Caddeye inen sokakta ise David Goldenberg Temkin'in evi vardı. Kısaca komşularımız bunlardı. Kardeşlerim şunlardır: Rejin Benyakar, 1925 yılında doğdu. Sara Chettrit 1927 yılında doğdu. New York'ta yaşamaktadır. Hayim Goldenberg Temkin Tall, Miami Beach'te yaşamaktadır. Ketty Armon, Tel Aviv'de yaşamaktadır.

Rejin Benyakar'ın kızı Raşel Şela Baruh, dedesi Clement Goldenberg Temkin hakkında şunları söylemektedir:

Dedem Clement, kendi bünyesinde, kendi işinde kendi ailesiyle yaşayan bir kişi idi. Etrafı ile ilgisi olmayan bir kişi idi. Evi büyüktü, kendi bahçesi vardı. Kendine göre görüştüğü kişiler vardı. O yüzden etrafında yaşayan komşuları ile sadece selamı vardı. Sık görüşmezdi.

Konağın satılması hakkında Rejin Benyakar şunları söylemektedir:

Annem 1942'de, babam 1950'de İsrail'e göçtüler. Konağı dört kardeş sattık. Konak 1951 yılından bu yana hemen hemen boş kaldı. Biraz babamın konakta neler yaptığına değinmek istiyorum:

Babam evin içinde elinde kitabı ile dini şarkılar okurdu. Buna yalnız evin içinde yaşayanlar şahittir. Çok dindar ve birçok dil bilen bir insandı. Fransızca, İbranice, Rumca ve Arapça bilirdi. Dönemin en iyi okullarında eğitim görmüştü. Evimizde büyük bir piyano vardı. Babam Clement Goldenberg Temkin acı dolu bir insandı.

Ağır bir rahatsızlık geçirdi ve bazı nedenlerden dolayı eşinden ayrı yaşamak zorunda kalması, babam için kolay olmadı. Bu acılar hastalıkları da beraberinde getirdi. Evliliklerinden birkaç yıl sonra maddi durumlarının bozulması üzerine annem evin geçimini temin etmek amacıyla terziliğe başladı. Annem haham kızı idi. Terziliği kendi kendine öğrendi. Çok kültürlü bir kadın olan annem, Almanca, Fransızca, Rumca ve Yidiş dillerini konuşurdu.

Konak, bodrumla birlikte 4 katlı bir yapı idi. Üst kat 5-6 odadan oluşmaktaydı. Daha çok orta katta otururduk.

Babam evi restore ettikten sonra o dönemde, Viyana'dan özel değerli eşyalar getirdi. Konak, çok güzel ve zevkli döşenmişti. Bu eşyalar daha sonra müzayede ile satıldı. Ben St. Pulcherie'de okudum.

Ortaköy'den tramvaya biner, Fındıklı'dan yukarı çıkar St. Pulchere'ye giderdik. Bütün kardeşler bu okulda eğitim gördük.

Bebek tramvayına bindiğim zaman Bebek'ten gelenler, Ortaköy'den gelen öğrenciler birleşip hep birlikte okula giderdik. Örneğin Rum öğrenciler de aynı tramvayla gruplar halinde

hep birlikte Taksim'e gelirler, Zapion Okulu'na giderlerdi. O zamanlar tramvaylar, bugünkü servis araçlarının vazifesini görürlerdi. Konağımızın bahçesi çok büyük olup bir bölümü güllerle kaplı idi. Komşularımıza her gün sepet sepet okka gülü dağıtırdık.

Bahçenin arka bölümünde küçük bir havuz, havuzun üzerinde de küçük bir köprü vardı. Bahçemizin etrafı yemyeşil ağaçlarla kaplı idi...

Mösyö Clement'in ardından son söz

Mösyö Clement, asil, kültürlü, zarif bir İstanbul beyefendisi idi. Mösyö Clement aslen çok zengin bir insandı.

İstanbul'da büyük bir fabrikası vardı. İzmir'de başka kardeşleri de vardı. İşi gereği, Avrupa'nın çeşitli kentlerinde bulunan Mösyö Goldenberg Temkin, bu kentlerde İzmir'den Avrupa'nın çeşitli kentlerine göç eden kardeşleri ile de görüşme imkânı bulurdu.

Yaşamın ağır darbelerine maruz kalan Mösyö Clement, daha sonra acı ve fakirlik dolu günler yaşadı. Clement Goldenberg Temkin 1952 yılında, eşi Förtüne Goldenberg Temkin ise 1982 yılında Tel Aviv kentinde vefat ettiler.

O, hüzün dolu yaşamında, fırtınalar kopan iç dünyasında, huzuru dine yönelerek, dua ederek aradı. Ruhu şad olsun...

Goldenberg Konağı'nın sağ yönönde bir sokak sol yönünde ise bir sokak ve cadde daha bulunmaktadır. Sağ yöndeki tek sokak olan Taşbasamak Sokağı'na girildiğinde, sol yanda, konağın arka bahçesinin girişinde, 17. yüzyıla ait Barok üslupta zarif bir Osmanlı çeşmesi göze çarpmaktadır. Sokağın niha-

yetinde sağda Tarkmançaş Ermeni İlkokulu, ardından tarihi Ortaköy Meryem Ana Kilisesi'ne ulaşılmaktadır.

Goldenberg Konağı'nın sol yönündeki birinci sokak, Çevirmeci Sokak olup hemen yanındaki büyük cadde Palanga Caddesi'dir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORFELİNATO

Ortaköy'deki Yetimhane Orfelinato

Beş yıl boyunca yetimhanede yaşamak zorunda kalan annem Ester Kohen'in anılarından ve Ressam Jozef Habip Gerez'in arşivinden aldığım bilgilerden yola çıkarak Ortaköy'deki yetimhanenin temelinin 1912 yılında hayırsever bir hanımefendi olan Raşel Nar tarafından atıldığını söyleyebiliriz. Bu değerli insan, yetimleri bir araya toplayarak ilk adımı attı.

I. Dünya Savaşı'nda ölen Musevi ailelerin çocuklarının sayısı oldukça fazlaydı. Savaşı izleyen yıllarda Ortaköy sırtlarındaki asıl bina inşa edilerek faaliyetine başladı. Bina 1946'da yandı. Daha sonra yeniden restore edilerek hizmete açıldı.

1935-1946 yılları arasında Ortaköy'deki yetimhanenin müdiresi Mme Claire Kalaora'dır. Mme Kalaora ve eşi Eli

Kalaora, yetimhane binasında bulunan özel odalarında ikamet ederlerdi. Oğulları Sami Kalaora, Musevi lisesini bitirdikten sonra Tıp Fakültesi'ne girdi buradan başarı ile mezun olduktan sonra ABD'ye yerleşti.

II. Dünya Savaşı'nın çetin yıllarında gecenin ilerleyen saatlerinde alarm verilir, çocuklar, en üst kattaki yatakhaneden en alt kattaki yemekhaneye indirilir, yaklaşık bir saat boyunca, bazen üşüyerek, bazen ürpererek bazen de soğuk beton zemin üzerinde uyuklayarak, korku içinde alarmın bitmesi beklerlerdi.

Nazi zulmünden kaçabilen birkaç aile

1942-44 yılları arasında Nazi zulmünden kaçmayı başaran sınırlı sayıdaki Musevi aile Türkiye'ye geldikten sonra Ortaköy'deki yetimhanede ağırlandılar. Aralarında ünlü ekonomi, tıp profesörleri, ünlü cerrahlar, mühendisler, mimarlar, istatistik ve planlama uzmanları bulunmaktaydı.

Ayrıca Fransa, Çekoslavakya, Macaristan gibi ülkelerden kaçabilen yüksek düzeydeki birçok Musevi aile ile birlikte dâhi sayılabilecek birkaç müzisyen de bir süre yetimhanede konuk edilmişlerdi.

Yetimhanede sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunan genç öğretmenler

Ortaköy'deki yetimhanede ders veren öğretmenlerden bazıları şunlardır: Josef Habib Gerez, Mösyö Arquete, Dr. A. Muşbak, Moiz Parali. 1945 yılında yetimhanenin bahçesinde kız öğrencilerle erkek öğrencileri ayıran bir duvar vardı.

Bu öğretmenlerin çabaları sonucu çocukları kaynaştırmak amacıyla bu duvar yıkıldı, böylece öğrencilerin bir arada bulunmaları sağlandı.

Merhum gazeteci, yazar, araştırmacı Nesim Benbanaste de gerek Ortaköy Musevi İlkokulu'nda, gerekse yetimhanede 1950'li ve 1960'lı yıllarda üstün hizmet veren değerli bir hocadır.

1940'lı yıllarda Galata'da ikamet eden M. Goldenberg, Ortaköy'deki yetimhanede kemanı ile nota ve şan dersleri verirdi.

Eski Yalı

1940'lı yıllarda Boğaziçi Apartmanı'nın bulunduğu mevkinin hemen bitişiğinde, apartmanın yerinde CHP'li bir mebusa ait, yazlık olarak kullanılan büyük bir yalı vardı. Bu görkemli yalının arka bahçesinde bulunan merdivenler ile yetimhanenin bahçesi birbirine çok yakın bir konumda olup öğrencilerin gürültüleri yalıdan işitilirdi.

O yıllarda öğrenciler, aralarında genellikle Judeo-Espanyol dilini konuşurlardı. 1940'lı yıllarda yine bir cumartesi günü Ankara'dan gelen bir grup CHP'li mebus toplantı halinde iken öğrencilerin bu değişik lisandaki konuşmalarını duyarlar. Mebuslar daha sonra müdire hanımı yanlarına davet ederek "Konuşulan dili hepimiz bilelim, anlayalım, güzel Türkçemizi konuşalım," diyerek ricada bulunurlar. O günden sonra "Vatandaş Türkçe konuş!" hedefi doğrultusunda tüm öğrencilere "mükemmel" bir Türkçe öğretilir.

Yalının Palanga Caddesi yönünde bulunan eşsiz bahçesi ve bahçıvanı

1940'lı yıllarda Boğaz'a hâkim tepede yetimhane ile yan yana bulunan yalının Palanga Caddesi yönünde bulunan bahçesi, erik ağaçları, üzüm ağaçları, dut ağaçları, rengârenk çiçekler ve fundalıklarla eşsiz bir güzelliğe sahipti.

Ayrıca bu bahçenin yaz kış görev yapan bir bahçıvanı, kurt köpeği ve kulübesi de mevcuttu.

Bahar ve yaz aylarında yetimhanedeki öğrenciler artan yiyecekleri bir torba içine doldurarak yalının bahçesine giderler, buradaki köpeğe verirlerdi.

Bahçıvan, yemek getiren her çocuğa ağaçlardaki eriklerden bolca ikram ederek çocukları ödüllendirir, onları mutlu ederdi.

Bu güzel dialoğu mebus ve eşi pencereden güleryüzle izlerdi. Yazın, yalı sakinleri ile yetimhane öğrencileri arasında iç içe bir yaşam vardı...

Baby'nin düğünü

1940'lı yıllarda yetimhanede Baby Barokas adında bir genç kız vardı. Hayatta hiç kimsesi olmayan bu genç kız 18 yaşına gelmesine rağmen okul yönetimi onu bırakmadı ve yetimhanedeki sınıflarda mümessil olarak görevlendirdiler, iyi bir dinleyici olan Baby Barokas aynı zamanda birçok öğrencinin sırdaşı ve moral hocası idi.

Akşam öğrencilerle birlikte yemek yiyen Baby Barokas yatakhanede kız öğrencilerle birlikte kalırdı.

1942 yılında kutsal topraklara gitmekte olan bir Musevi genç, eş bulmak için ailesiyle birlikte yetimhaneye gelir. Bu

genç ile Baby Barokas birbirlerini severek nişanlanırlar. İki ay devam eden nişan süresi sonunda Baby Barokas ile bu genç yetimhanede evlenirler.

Düğünde yatakhane, salona dönüştürülür ve tüm yetimhanede kalanların burada hazır bulunmalarıyla görkemli bir düğün gerçekleşir. Baby, tüm öğrencileri öperek onlarla vedalaşır. Düğünden bir hafta sonra kutsal topraklara göç eden çift burada yeni bir yaşama başlarken Baby, özlemini duyduğu sıcak yuvaya kavuşur.

İzak Boniel

1942 yılında yetimhaneye giren İzak Boniel, Boniel ailesinin beş çocuğundan üçüncüsüdür. Üç yıl yetimhanede kalan İzak Boniel, aynı tarihte kutsal topraklara göç etti. 1942'den 1948'e kadar, Karaköy rıhtımından mavnalarla İsrail'e büyük bir göç yaşandı.

İsrail'de askeri okula giren İzak Boniel 1972 yılında "tuğgeneral" rütbesi aldı. 1988 yılında ise ordudan emekliye ayrıldı.

İzak Boniel, eşi, dört çocuğu ve torunları ile İsrail'de Aşkelon'da mutlu bir yaşam sürdürmektedir.

Yetimhaneden okula gidiş geliş

Öğrenciler, soğuk ve puslu havalarda yetimhaneden çıkarak muntazam ve disiplinli bir şekilde, Ortaköy sahilinde bulunan 39. ve 54. ilkokula gider gelirlerdi. Yine aynı disiplinle günde üç kez yetimhaneye gidişlerde yemek yerler ve yetimhaneye geri dönerlerdi. 23. ilkokulda okuyan diğer Musevi öğrencilerin bir kısmı da yetimhanede kalırlardı.

Ortaköy yetimhanesinde bir öğretmen: R. Eliya Malki

İstanbul'da çeşitli sinagoglarda duahanlık yapan R. Eliya Malki, 45 yıl aralıksız İstanbul Sütlüce'deki mezbahada "kaşer" kesim yapan bir "şohet" idi. Hasköy'deki ihtiyarlar yurdunda da uzun yıllar duahanlık yapan Malki 1940'lı yıllardan itibaren Ortaköy yetimhanesindeki öğrencilere aralıksız 25 yıl, haftada iki kez geceleri İbranice ve Tora (Tevrat) dersleri verirdi. R. Eliya Malki bilge ve mütevazi bir insandı.

Yetimhanede coşku ile kutlanan Pesah Bayramı

1939 ve 1945 yılları arasında Pesah Bayramı'nda öğrenciler yetimhane binası içinde bulunan sinagoga giderler, Pesah akşamı "Arvit" duasından sonra, uzun bir masanın etrafında hep birlikte Mösyö ve Madam Kalaora'nın idaresinde "Agada" duasını okurlar; her öğrenci, Agada'dan bir bölüm okuduktan sonra neşe içinde yemeğe geçilirdi.

Emel'in dramı

1942'de Ortaköy'deki yetimhaneye haftada iki kez annesi ile birlikte Emel adlı 17 yaşında güzel ve iyiliksever bir genç kız gelirdi. Öğrencilere yemek verirdi. Emel, kız öğrencilerin dertlerini dinler, onlara şefkatle yaklaşarak moral verirdi.

Emel aynı zamanda birçok kız öğrencinin sırdaşı idi. Kısa bir süre sonra menenjit hastalığına yakalanan Emel, bu amansız hastalığa yenik düşerek vefat etti. Onun ölümü tüm yetimhaneyi yasa boğdu. Emel'in cenaze töreni Galata'da bulunan "Knesset İsrael Sinagogu"nda (Kal de Apolan)

yapıldı. Cenazede tüm yetimhane idarecileri ve öğrenciler hazır bulundular.

Yetimhanedeki müsamereler

1939-1946 arasında, yılda bir kez, öğrencilerin büyük bir özveri ile hazırladıkları çeşitli müsamereler sahnelenirdi. Bu müsamereler, kalabalık bir topluluğun katılımı ile gerçekleşirdi.

Bu arada haftada bir kez hayırsever gençler, tüm öğrencileri toplayarak Hünkâr'a götürür, burada öğrenciler ile eğlenceler düzenlenirdi.

Purim Bayramı ve Kuzguncuk

1939-1946 arasında Purim Bayramı'nda Mösyö Nesim Albala yetimhaneye gelir, öğrencileri Kuzguncuk'a götürürdü. Jozef Habib Gerez idaresinde öğrenciler, Ortaköy İskelesi'ndeki vapura binerek Kuzguncuk'ta önce Gabay Mösyö Albala'nın evine giderek yemek yerlerdi. Akşam ise öğrenciler toplu olarak Kuzguncuk Sinagogu'na gider, burada koro halinde en güzel Purim şarkılarını söyleyerek sinagogdaki müminlerin takdirini kazanırlardı. Akşam saatlerinde Kuzguncuk'tan vapurla Galata'ya gelinir, Habib Gerez, Galata'dan öğrencileri tramvaya bindirip yetimhaneye kadar onlara refakat ederdi.

Başkan Mario Modiano

Prof. Dr. Avraam Galante *Histoire de Juifs de Turquie* adlı eserinin birinci cildinde Mario Modiano'dan; Mişne-Tora'nın

"Gençler Komisyonu Kurucusu" olduğu hakkında bizlere bilgiler vermektedir. Bu bilgiye ek olarak yaptığım araştırmalar sonucunda, Mario Modiano'nun 1940-1950 arasında Ortaköy Yetimhanesi'nin de gençlik kolları kurucusu olduğunu öğrendim.

1949'da vefat eden, Mişne-Tora Kurumu'nun idare heyetinde yıllarca çalışmış, İtalyan Musevi Cemaati yöneticilerinden, iyiliksever bir insan olan Saul Modiano, Mario Modiano'nun babasıdır.

... 1940 ve 1950'li yıllarda Ortaköy Yetimhanesi Gençlik Komisyonu kurucusu olan bir diğer kurucu ise İzak Ovadya'dır. İsrail'e göç eden Ovadya burada vefat etti.

1946'daki yangın; annem Ester Kohen'in hatıralarından...

1940'lı yıllarda Palanga Caddesi'nde yetimhanenin biraz daha aşağısında bir yağ fabrikası vardı.

1946 yılında bir pazar günü yağ fabrikası -bilinmeyen bir nedenle- yanmaya başlar. Yangın ve patlamaların şiddetinden, fabrikadan fırlayan yağa bulanmış alevli tahta parçaları yetimhanenin bahçesine ve binanın açık olan pencerelerinden iç odalara düşmeye başlar. Binanın iç kısmının büyük bir bölümü, yataklar ve sıralar tamamen yanar.

Yangının çıktığı o pazar günü ayda bir kez anne ve babaların yetimhanedeki ziyaret günü olup ateş parçalarının bahçeye düşmesiyle birlikte feryatlar işitilir. Öğrenciler, yetimhanedeki hayırsever gençlerin yardımlarıyla dağlardan aşağı sahile inerek Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda toplanırlar. Bu arada Palanga Caddesi alevler içinde kaldığından

öğrenciler buradan değil dağlardan inmek zorunda kalırlar. Sinagogda aileleri olan çocuklar ailelerine teslim edilir. Bu yangından sonra yetimhane uzun süre kapalı kaldı. Restorasyondan sonra 1960'lı yıllarda yeniden hizmete girdi.

1946'daki yangından yaklaşık altı ay kadar önce Müdire Hanım Clair Kalaora ve eşi, okuldan ayrılarak Nişantaşı'ndaki evlerine yerleştiler. 1949 yılında Madam ve Mösyö Kalaora ABD'da ikamet eden oğulları Dr. Sami Calaora'nın yanına yerleşmek için bu ülkeye göç ettiler.

1946 yılında Madame Fis, yetimhanenin müdiresi oldu.

Yetimleri Koruma ve Barındırma Cemiyeti'nin dahili nizamnamesi hakkında

Yetimleri Koruma ve Barındırma Cemiyeti'nin dahili nizamnamesinin 13. maddesinde bir "Bayanlar Komisyonu"nun mevcudiyetinden bahsedilmektedir.

Adı geçen komisyonun büyük bir etkinliği gözlenmiştir. Komisyonda görev alan 20-25 bayan arasında en önemli hayırsever isimlerden birkaçı şunlardır:

Madam Röne Zara, Ceni Kohen, Lili Eskenazi, Claire Candioti. Bu insanlar yetim çocuklara bir anne şefkati ile yaklaşmış ve onlarla ilgilenmişlerdir.

Ayrıca Rav Nesim Behar, eşi Süzan Behar ve Rabi Yitshak Pasensya yetimhanede 1939-1946 arasında İbranice, Tevrat ve İbrani Tarihi dersleri verirlerdi. 1955-1960 arasında ise Lili Barokas, yetimhanenin bale ve dans öğretmeni idi.

Yapılan Seçimler

5 Nisan 1953'te Yetimleri Koruma ve Barındırma Cemiyeti'nin seçimleri yapıldı. Tünel Meşrutiyet Caddesi'ndeki hahambaşılık binasının üst katında faaliyette bulunan cemiyette yapılan seçim sonucunda; İsak Çaço Eskenazi, A. Filiba, Förtüne Kastro, Milletvekili Yusuf Salman, İzi Elnekave, Avukat Cemil Franko, Röne Somek, İzak Haviyo asil seçilmişlerdir.

Yedek üyeler ise, Viktor Eskenazi, Avukat Yakim Bahar, Palti Akbahar'dır.

1956-1973 arasında Ortaköy'deki yetimhane

Okulun Müdiresi Madame Lusi'nin Şimon adında bir oğlu vardı.

Müdire Beki Ahitu Ortaköy'deki yetimhanenin son müdiresiydi. Özdemir Tarhan ve eşi Aysel öğretmenlerden başka Türkçe öğretmeni Jozef Habib Gerez'di. 1963 yılında İbranice öğretmeni İsrail'in İstanbul Konsolosu Amore Yosi'dir. Etüd öğretmeni Sara Sisa ve Psikolog Suna Tanaltay da önemli isimlerdir.

Yardım kollarında Mösyö Somek ve eşi Madam Röne Somek, Mösyö Eskenazi, Anita Benadtrete görev almıştır.

Eti ve Lusi kardeşler, 1960'lı yıllarda 17 ve 18 yaşlarında olan Ortaköy'deki yetim öğrencilerin yararına düzenlenen balolar için dikiş dikerlerdi.

Fortüne Darsa Benveniste 1960'lı yıllarda pazar günleri öğleden sonraları öğrencilere moral verir, onları din eğitimi verirdi.

Yetimhane

1962-67 arasında Balat'ta yaşayan Musevi gençlerin hemen tümü, her pazar günü Ortaköy'deki yetimhaneyi ziyaret ederler, öğrencilere destek olur, onlarla bütünleşirlerdi. Bu dönemde Balat'tan yetimhaneye gelen gençlerden en çok iz bırakanı Daniel Tsevi'dir.

Yetimhanedeki öğrencilerden bazıları (1956-66 yılları arası)

Yako Aslan, Mato Kohen ve kardeşi Salamon Kohen, Niso Şemarya, Yafa Şemarya, İlya Mizrahi (Niso ve Yafa'nın kuzenleri), Manuel Noyan, Fani Şemarya (1960-70), Ester Bivas, Roza Bivas, (kardeşi), Ester Benbanaste, Beto İz, İda İz, Avraam Baruh, Eliya Mizrahi, Jojo ve küçük Suzan. Soyadını tespit edemediğim Jojo, ABD'li bir Musevi aileye evlatlık olarak verildi. Yine küçük Suzan'ın da soyadı tespit edilemedi.

1973'de kapanan yetimhane, daha sonra bir süre Moşe Grosman'ın ve arkadaşı Mösyö Berkman'ın idaresinde Galata'daki II. Karma İlkokulu'nda faaliyetine devam etti. Yetimhane daha sonra tamamen kapandı.

1988'de Ortaköy Palanga Caddesi'nde 37 no.da bulunan yetimhane binası uzun bir süre, "Liba İlaç Tesisleri" olarak hizmet vermiştir. Günümüzde bu görkemli bina ne yazık ki boş ve terk edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
MUSEVİ BESTEKÂRLAR

Ortaköy'de yetişen "En Büyük" Musevi Bestekâr Tamburi İzak Ağa (Rabi Yitshak Fresko Romano, 1745-1814)

"Osmanlı besteci, tamburî... Klasik üsluba 'lirizm' getiren bir üstad."

Tamburi İzak, İstanbul'da doğdu, aynı kentte öldü. Doğum yılı aslında kesin değildir. Ortaköylü Musevi bir aileden dendi. Gençliğinde sinekemanı çaldı, daha sonra tambura başlayıp bu sazda ustalaştı. Sultan III. Selim (1789-1807) zamanında saraya girdi, padişahın tambur hocası oldu, ondan alışılmışın üstünde bir yakınlık gördü. Enderun'da uzun yıllar hocalık yaptı. Gülizar takım ile şedd-i araban makamındaki beste ve yörük semaisi 18. yüzyıl sonlarında klasik üslupta başlayan yenilik arama eğiliminin özelliklerini taşır. Melodileri, o dönemin beğenisini yantısan bir lirizm ve hareketlilik taşıdı. Tamburi İzak Efendi, aynı zamanda Ortaköy'deki sinagoglarda hazanlık yapmıştı.

Tamburi İzak, geleneksel tambur üslubunun en büyük ustalarındandı.

Bir mızrap vuruşuyla birkaç perdenin sesini verme temeline dayanan bir üslubu, Tamburi İzak'ın öğrencilerinden Kuyumcu Oskiyam Efendi, Kozyatağı Rıfai Şeyhi Şeyh Abdülhalim Efendi'ye (1847-1897), o da Suphi Ezgi'ye öğretmiş, böylece tamburun çalınışındaki klasik tavır asıl kaynaklarından günümüze ulaşmıştır.

Tamburi İzak Ağa, bir "Rabi" (din bilgini), bir "hazan", bir "hoca", bir "tamburi" ve eşsiz bir bestekârdı.

Gülizar takım, Sadullah Ağa ile besteledikleri şedd-i araban faslı, 35 peşrev, 28 saz semai, dilkeşhâveran, Isfahan çember beste, Isfahan çember yörük semai, Şedd-i araban yörük semai eserlerinden bazılarıdır.

Ortaköy Musevi kanun üstadları Baba-oğul Faraciler

Kanuni Faraci Efendi 1900'lerin başlarında saraydaki musiki fasıllarına katılarak padişahın huzurunda kanun çalmış ve onun takdirini kazanmış bir saz sanatçısıydı.

Faraci Efendi, oğlu Josef'e kanun çalmanın tekniğini ve ustalığını öğreterek onu yetiştirmiştir. Cumartesi geceleri Ortaköy'deki Musevi evlerinde fasıllar icra edilirdi. Baba-oğul Faraciler bu fasılların vazgeçilmez sanatçılarıydı. Faraci Efendi'nin ölümünden sonra, oğul Jozef Faraci, cumartesi geceleri evlerde tertiplenen fasılları yönetmiştir. Jozef Faraci, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Ortaköy'de zirveye ulaşmış bir kanunî-bestekârdı.

Jozef Faraci, aynı yıllarda Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda Hazan Yeuda Leon'un döneminde Pesah bayramının

ikinci gecesi olan "Omer" merasiminde Teva'ya (kürsü) çıkarak Afle-Hasadeha adlı ilahiyi güzel sesiyle öyle bir ustalıkla yorumlardı ki, tüm dinleyenleri mest ettiği söylenir.

Ortaköy'deki Karakaş Sokak bugün "Faraci Sokağı" adı ile anılır.

Büyük Ortaköy Korosu

Musevi musiki üstadlarının kurduğu koronun varlığı Osmanlı İmparatorluğu'na dek uzanmaktadır.

Bazı kaynaklar, saraya bağlı bu Musevi sanatçılarının kurduğu koronun klasik Türk musikisi ile karşılıklı etkileşimlerinden bahsetmektedir. 1910 ve 1940 arası dönemde ve hatta bir süre daha, 30 kişilik büyük korosu ve 20 kişilik küçükler korosu olmak üzere, toplam 50 veya daha fazla müzisyenden oluşan iki "büyük" koro mevcuttu. Kanun üstadları Hanende Faraciler (Dede-baba-oğul Josej Faraci) bu koronun kurucularıydı.

Gerek "Selihot" (af dileme) gerekse de "Yamim Noraim" olarak adlandırılan Roş-Aşana ve Kipur'da (büyük af dileme bayramlarında) "Ayom-Arat Olam" Hüzzam ilahisini öylesine mükemmel ve ulvi bir sesle icra ederlerdi ki, tüm dinleyenlerin parmaklarını ısırdıkları ifade edilir.

Bu eşsiz koro, kutsal şabat, cumartesi günleri, Maftirim İlahileri (unutulan Türk-İbrani geleneksel musikisi), Yamim Noraim (Roş-Aşana, Kipur, Sukot gibi kutsal bayramlarda okunan ilahiler) ilahilerinin yanısıra cenaze ve düğün merasimlerinde de başarı ile görev yapardı.

Bu meşhur Ortaköy korosu (büyük ve küçük koro) Musevilerin gurur kaynağıydı.

Ortaköy korosunun bazı ünlü musiki üstadları

1. Faraci Ailesi

2. Hazan Yeuda Leon Mizrahi: uzunca bir dönem Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda görev yapan, daha sonra 1940'lı yıllarda Kuledibi'ndeki İtalyan Sinagogu'na geçen, üstad Hazan Yeuda Leon Mizrahi'nin de babası Rabi Mizrahi bir cumartesi sabahı Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda *Tevrat-ı Şerif*'i okuduğu sırada "Teva"da vefat etmiştir.

Ayrıca bu eşsiz koronun birçok üstadı, Faraci'nin Karakaş Sokağı'ndaki evinde belirli günlerde bir araya gelerek fasıl meşk ederlerdi.

Bu fasıllara, Hazan R. Yeuda Leon Mizrahi kanun, üstad Faraci ise ritim saz (kudüm-darbuka vs.) ile eşlik ederdi.

Üstad, Hazan R. Yeuda Leon Mizrahi, bugün halen İsrail'de yaşamaktadır.

Üstad Mordo Salmona, Üstad Menahem Behar, Üstad Tsefanya Allevi, Üstad Moşe Moiz Behar; (Musikişinas Menahem Behar'ın kardeşi) ve Sinagog yöneticisi üstad Gabay Mösyö Cemino da bu koronun ünlü musiki üstatlarıdır. 1930-39 yılları arasında koroyu "armatör" Sabetay Katalan da yönetmiştir.

Avukat Dr. Gad Franko'nun (1881-1954) cenaze merasiminde Ortaköy korosu

Bir dönem Beyoğlu'nda, daha sonra Galatasaray'daki dükkânında uzun yıllar hizmet veren ünlü mefruşatçı Lazaro Franko'nun, (1860'ta açılan firma 1988'de kapandı) kardeşi ünlü hukuk doktoru Avukat Gad Franko, 12 Ağustos

1954 tarihinde vefat ettiğinde, cenazesi Yüksek Kaldırım'daki Aşkenaz Sinagogu'nda yapılan merasimi müteakiben, at arabasına bindirilerek ünlü Ortaköy korosunun okuduğu ilahiler eşliğinde büyük bir kortej ve merasim ile Yüksek Kaldırım'dan Taksim'e kadar getirilmiştir.

Bu büyük insanın defnedilmesi esnasında yapılan bu görkemli merasim, o yıllarda Musevi kamuoyunun gündeminde uzunca bir süre kalmıştır.

Rav Moşe Benveniste'nin yönetiminde Mahazike Tora ve Ortaköy Mahazike Korosu (1955-1967) dönemi

1950'li yıllarda Ortaköy'deki Musevi çocuklara din bilgileri vermek için gerçek anlamda bir teşkilatlanma mevcut değildi.

Rav Moşe Benveniste, Kuledibi'ndeki Mahazike Tora'nın kurucusu Rav Nesim Behar'la beraber haftanın belirli gün ve saatlerinde Ortaköy'e gelerek Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nda toplanan öğrenci sayısı 150 civarındaydı.

Ayrıca Mösyö Eliezer Hodara adlı hayırsever bir Musevi, bizzat öğrencileri evlerinden alarak sinagoga getirirdi.

Rabi Moşe Benveniste, o dönemde, tamamen küçük öğrencilerden oluşan 20 kişilik (kızlı-erkekli), bir Mahazike-Atora Korosu kurdu ve 1967 yılında İsrail'e gidene dek, bu koroyu başarı ile yönetti.

R. Moşe'nin eşi Förtüne (Darsa) Benveniste İsrail'de doğdu. Babası Yaakov Jak Darsa ailesiyle birlikte 1958 yılında İsrail'e gitmeden önce Ortaköy'de sobacılık yapardı.

Förtüne (Darsa) Benveniste'nin biri erkek, diğeri kız olmak üzere halen İsrail'de yaşayan iki kardeşi daha vardır.

Förtüne Hanımefendi'nin dedesi Ortaköy'ün en ünlü Musevi sebzecilerinden ve aslen Kuzguncuklu olan İshak Habip'tir.

Aynı yıllarda Dereboyu'nda ilk dükkânını açarak uzun süre burada haşere ilaçları ve malzemeleri satmıştır.

Darsa ailesi, o yıllarda Ortaköy Dereboyu'ndaki 54 no.lu evde ikamet eden ünlü jinekolog Dr. Albert Aşer'le uzun yıllar komşuluk yapmışlardı. Birbirine bitişik olan 52-54 no.lu bu cumbalı iki evin arkasındaki yemyeşil bahçe hâlâ hatırdadır.

Daha sonra Yenimahalle Sinagogu'nun bahçesinde bir dükkân açan Yaakov Jak Darsa, yıllar sonra 65 yaşında vefat etmiştir.

1969 yılında İsrail'den Rav olarak dönen Rabi Moşe Benveniste halen Bet-Din'deki görevini sürdürmektedir.

1950 ve 1960'lı yıllarda Ortaköy'deki M. Tara'da ders veren diğer Musevi hocalardan biri de halen İsrail'de Sagiv-Ramat Anasi'de yaşayan Avukat Yeuda Saygıbilen'dir.

Kız kardeşi Ester, ayrıca Reuven Behar, o dönem Ortaköyü'nün diğer unutulmaz hocalarıdır.

1970'lerde Ortaköy korosunu yöneten bir diğer Musevi tüccar Vitali Pardo ve uzun yıllar sonra yeniden koronun şefliğine getirilen "Armatör" Sabetay Katalan'dır.

Saray Müzisyeni Ortaköylü hanende (okuyucu) Karakaş Kohen Efendi

Ortaköylü ünlü Türk musikisi sanatçısı hanende Karakaş Kohen Efendi'nin doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak belirlenememiştir.

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında Ortaköy'de yaşayan Karakaş Kohen Efendi, saray müzisyeni idi. Çok

güzel bir sese sahip olduğu rivayet edilen Karakaş Kohen Efendi'nin eşinin adı Madam Sara idi.

Günümüz ünlü müzik prodüktörlerinden, aranjör, müzisyen Nino Varon'un eşi merhume Ceni Varon, büyükdedesi Karakaş Efendi hakkında bana şu bilgileri aktarmıştı:

... Annem anlatırdı... O zaman mikrofon yoktu. Karakaş Efendi'nin müthiş bir ses gücü vardı. Şarkı okuduğu zaman, güçlü sesinden camların titrediği duyulurdu. Padişahın huzurunda Türk musikisinin seçkin eserlerini başarı ile yorumlardı Karakaş Efendi. Karakaş Efendi, aynı zamanda ilk taş plağı dolduran müzisyendir.

Padişah Abdülhamit tarafından birçok kez altınlarla ödüllendirilen Karakaş Efendi'ye saraydan ayrıca peyzaj konulu bir seccade hediye edilmiştir. Bu değerli seccadeyi evimde saklamaktayım...

Nino Varon anlatıyor:

... Bir 'Kipur' günü Padişah Abdülhamit, Karakaş Efendi'yi Yıldız Sarayı'na davet eder. Elçi, padişahın davetini Karakaş Efendi'ye iletir. Karakaş Efendi, bugünün kendisi için dini açıdan çok önemli bir gün olduğunu ifade ederek, üzülerek gelemeyeceğini söyler.

Kipur sona erer. Ertesi gün padişah, Karakaş Efendi'yi huzuruna çağırarak neden gelmediğini kendisine sorar. Karakaş Efendi, "... Siz padişahımızın huzurunda benim boynum kıldan incedir, ancak dini inançlarım var, dinimin vecibelerini, oruç tutarak, dua ederek yerine getirdim. Onun için huzurunuza gelemedim, beni bağışlayınız efendim.." der.

Bu cevaptan çok hoşnut kalan padişah onu altınla ödüllendirir ve Ortaköy'de oturduğu sokağa kendi adını verir. Böylece bu sokak Karakaş Sokak olarak anılır...

Aynı aileden Robert Zonana ise büyükdedesi Karakaş Efendi'nin padişah tarafından altın bir madalya ile ödüllendirildiğini, ancak altın madalyanın bugün kayıp olduğunu ifade etmektedir.

Hayırsever bir müzisyen Jozef Kohen Paraci

Ortaköylü Jozef Kohen Paraci'nin doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak belirlenememiştir. 1930'lu yıllarda öldüğü sanılmaktadır.

Müziğe karşı özel bir tutkusu olan Paraci, Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'nun müdavimlerinden olup çok dindar bir insandı. Hayırsever bir insan olan Paraci Efendi, güzel sesli, yoksul çocukları toplar, onları giydirir, onlara elinden geldiğince maddi ve manevi yardımlarda bulunurdu.

Paraci Efendi, çocukları Etz-Hayim Sinagogu'nda toplayarak onlara müzik eğitimi verirdi.

Robert Zonana; dedesi Jozef Kohen Paraci'yi anlatıyor:

... Dedem Jozef Kohen Paraci, hem sinagogda, hem sarayda okurdu. Kendisi sinagogda çocuk korosunun kurucusudur.

Jozef-Raşel Kohen Paraci çiftinin Albert Kohen, Sami Kohen, Şarlot (Kohen) Zonana, Süzan (Kohen) Hason ve Stella (Kohen) Civre adlarında beş çocukları dünyaya gelir. Asıl işi ithalat olan Paraci, işinin bozulması sonucunda ra-

hatsızlanır ve genç yaşta vefat eder. Paraci, hayırsever bir insan olarak tanınırdı.

Ortaköylü müzisyen bir hanımefendi: "Rabanit" Süzan Bensusan (Ötüken)

Çok yönlü bir hanımefendi olarak bilinen Ortaköylü Süzan Bensusan, 1920 yılında Ortaköy'de doğdu. Babası Jak Bensusan yüzyılın başında Ortaköy'ün en tanınmış Musevi terzilerinden biriydi.

Jak-Fortüne Bensason çiftinin iki erkek, iki kız çocuğundan biri olan Süzan Bensusan Ötüken, eşi Haribi Şimon Bensusan* Ötüken ile Ortaköy'de evlendi ve bir süre eşinin Ortaköy Etz-Hayim Sinagogu'ndaki görevi nedeni ile burada ikamet etti.

Haribi Şimon-Süzan Bensusan çifti daha sonra Kuzguncuk'a ve bir müddet sonra da Şimon Bensusan'ın Neve Şalom Sinagogu'na tayini dolayısıyla Galata'ya geçtiler. Burada da önce Tophane Kumbaracı Yokuşu'nda, daha sonra Bankalar Caddesi Şenyuva Apartmanı'nda ikamet ettiler.

Mahazike-Tora, Matan Baseter Bikur Holim (hastalara bakım), Fakirleri Koruma'da uzun yıllar görev alan Rabanit Süzan Bensusan Ötüken, eşi Haribi Şimon gibi müziğe yöneldi.

Atatürk'ün müzik profesörü Nuri Bey'den uzun süre nota, usul ve ud dersleri alan Bayan Süzan Bensusan keman sanatçısı Bay Goldenberg'den de piano, keman ve şan dersleri aldı.

---

* 1910-1969 yılları arasında yaşamış Haribi Şimon Bensusan, *Klasik Türk Musikisinde Geçmişten Günümüze Musevi Bestekârlar* adlı araştırmamda yer almaktadır.

YAZARIN SON SÖZÜ

Ortaköy...

Yüz yıl öncesinden hareketle ele aldığım bu semti, yüz ya da bin satıra sığdırmak o kadar kolay olmadı benim için... Göremediğim, bilmediğim, gün ışığına çıkamamış kim bilir ne denli tatlı, belki bir o kadar da hüzünlü ve buruk olaylar yaşandı. Büyük bir emekle, içtenlikle ve iyi niyetle hazırladığım araştırmamda ele alamadığım nice aileler, nice olaylar vardır. Son yüzyıldaki bu ailelerden, olaylardan, irdeleyemediğim tatlı ve hüzünlü hatıralardan özür dilerim.

Çalışmama son verirken yaptığım başka bir gözlemi de sizlerle paylaşmak isterim. Kaleme aldığım o eski müzisyenler, duahanlar, zanaat ve meslek sahipleri, örneğin Yahudi berberler, boyacılar, teneke ustaları, baharatçılar, zerzevatçılar, kömürcüler, balıkçılar, saatçiler, kuyumcular, hamallar, doktorlar, eskiciler, seyyar satıcılar maalesef artık Ortaköy'de yoklar... Onların torunları ve yeni nesil Yahudi kardeşler

babalarının veya büyükbabalarının mesleklerini sürdürmemişlerdir. Her biri birer tüccar, sanayici veya akademisyen olmuşlardır. Büyük bir çoğunluk maddi refaha ulaşıp Ortaköy'deki mütevazi evlerini terk edince Ulus'a, Bebek'e, Nişantaşı'na, Maçka'ya, kısacası daha zengin mahallelere veya Ortaköy sırtlarındaki lüks sitelere taşınmışlardır. Kimileri de yaşamlarını yurtdışında, özellikle İsrail'de, ABD'de ya da Fransa'da sürdürmektedirler...

Ne yazık ki sinagoglarda da dualar, ilahiler eski günlerdeki gibi geleneksel klasik Türk müziği makam ve ezgileriyle okunmaktan çok uzakta. Artık böyle sanatçı kişilikleri ön planda olan hazanları sinagoglardaki kürsülerde göremiyoruz. Kısacası güzel olan her şeyin çabuk kaybolduğu gibi gerçek duahanlar ve bilge din adamları da yavaş yavaş kaybolmaktadır. Ayrıca, üzülerek söyleyebilirim ki Yahudi cemaatinin terk ettiği yapılar, yetimhanenin Palanga Caddesi'ndeki binası, Alliance İsraélite'in mekânı, Yenimahalle Sinagogu, 18 Akaretler'in o tarih kokan güzelim evleri artık yoklar... Ya da kaderlerine terk edilmiş durumdalar... Hahambaşılığın ve Yahudi cemaatinin bu nadide eserleri koruyup bu değerli kültür miraslarına sahip çıkmalarını arzu ederdim. Özellikle Etz-Hayim Sinagogu, bugün bir sinagoga yakışmayacak kadar bakımsız durmaktadır. Sinagoga suka (çardak) olarak eklenen demir bloğun mimari yapısı bu kutsal yerin orijinal tarihi dokusunu bozmaktadır. Sıvasız ve boyaları yenilenmemiş dış cephesi ve hayli kirli duran iki küçük Türk bayrağı ile bu bina Ortaköy'e bir güzellik katmamaktadır.

Böylesi kutsal bir yerin hemen bitişiğinde, sağında ve solunda, sinagog duvarlarına yaslanmış birahaneler de sinagogun ulvi görüntüsüyle bir tezat oluşturmaktadır.

En önemlisi, Yahudi cemaatinin Elia Karmona gibi bir Guy de Maupassant ve François Maurial kadar değerli bir yazarın eserlerini muhafaza edip gün ışığına çıkartmaması bende üzüntü uyandırmaktadır. Kaleme aldığı iki yüze yakın eserin arşivlenmesi, Türkçeye Judeo-Espanyol dilinden çevrilmesi ve toplumla paylaşılması gerektiğine inanmaktayım. Topluma ışık olmuş bu değerli yazarın Ortaköy mezarlığındaki defin yerinin bile bilinmemesi bir hayli düşündürücüdür. Böyle değerli bir araştırmacı ve gözlemci yazar bu denli fakir bırakılmamalıydı. Bir hayli varlıklı olup güzel olan her şeyi seven Türk-Yahudi cemaatinin bundan böyle kültür miraslarına daha sıkı sarılmaları ve bu konuda duyarlı olmalarını tavsiye ederim... Tıpkı ünlü Yiddish edebiyat üstadı yazar Şolam Aleihem'ın *Damdaki Kemancı* romanını tiyatro, opera ve sinemaya uyarlayarak evrenselleştiren Amerikan-Yahudi cemaatinin duyarlılığı gibi...

Saygı ve sevgilerimle...

Aaron Kohen

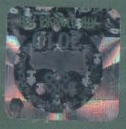
(...) Kaleme aldığım o eski müzisyenler, duahanlar, zanaat ve meslek sahipleri, örneğin Yahudi berberler, boyacılar, teneke ustaları, baharatçılar, zerzevatçılar, kömürcüler, balıkçılar, saatçiler, kuyumcular, hamallar, doktorlar, eskiciler, seyyar satıcılar maalesef artık Ortaköy'de yoklar... Onların torunları ve yeni nesil Yahudi kardeşler babalarının veya büyükbabalarının mesleklerini sürdürmemişlerdir.

(...)

Ne yazık ki sinagoglarda da dualar, ilahiler eski günlerdeki gibi geleneksel klasik Türk müziği makam ve ezgileriyle okunmaktan çok uzakta. Artık böyle sanatçı kişilikleri ön planda olan hazanları sinagoglardaki kürsülerde göremiyoruz. Kısacası güzel olan her şeyin çabuk kayboldüğü gibi gerçek duahanlar ve bilge din adamları da yavaş yavaş kaybolmaktadır. Ayrıca, üzülerek söyleyebilirim ki Yahudi cemaatinin terk ettiği yapılar, yetimhanenin Palanga Caddesi'ndeki binası, Alliance İsraélite'in mekânı, Yenimahalle Sinagogu, 18 Akaretler'in o tarih kokan güzelim evleri artık yoklar... Ya da kaderlerine terk edilmiş durumdalar...

Aaron Kohen, İstanbul'un "yerli" semtlerinden Ortaköy örneğini merkeze alarak yüzyılın başındaki Musevi kültürünü anlatıyor. Bir zamanlar bu şehrin asli unsuru olan, toplumsal hayatın her noktasında mensuplarını görebileceğimiz Musevi cemaatinin tıpkı Ortaköy gibi nasıl "dağıldığını" tanıklarıyla gösteriyor.

O, bir semtin tarihini yazıyor, okuyucularını da kendi semtlerinde kaybettiklerinin muhasebesini yapmaya çağırıyor.

kapı

kapı no: 237
araştırma-inceleme: 56

ISBN: 978-605-4322-48-0
9 786054 322480